

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Asiaticae Historiae Societatis Iesv Pars ...

Libris Quatuor Consequentibus Pertexens, Quae post beatum S. Xaverij
Obitum Soc. Patres ad Dei gloriam in iisdem Prouinciis gessere

Bartoli, Daniello

Lvgdvni, 1667

Liber V.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11445

nia obtinerent, & corporatis qui eam incolebant dæmonibus condignos inferos conderent. Atque ut solum minimè arderet, quinque per annum integris mensibus, regio vniuersa cælo vratur æstuosissimo; pute dum spiras, non refrigerandis pulmonibus auram te ducere, sed torquendis visceribus vaporem igneum. Porro auem in ea, vel aliud animal non cernas, ut quibus nec potus, nec pabuli quicquam sit: stillat tantum quidem sub auroram quotidie ros, & in grana concretus de faporis dulcedine, manna nomen sortitur. Cæterum insula etsi eam videtur natura eiurasse, damnasseque æterna egestate, haud tamen eguit habitatore vel hospite, sed fuit multitudine incolarum frequens, Vrbeque claruit tam opulenta, & splendida, ut vulgo iactaretur, si foret annulus orbis vniuersus, gemmam eius. Ormuzium fore (hoc illi nomen, & ea tunc fama, nunc magna ex parte solitudo, & rudera) imminerebat enim sinus Arabici, & Persici ostiis, porrectoque in mare ex tribus angulo (nam triangula est) aliorum duorum velut brachiorum tranquillo complexu, portus efficiebat duos, alterum orienti obuersum, alterum occidenti, stationis vtrumque omni ex parte tutissimæ, & capacissimæ. Hac affectis lucrorum opportunitate Persis, Arabibus, Armenis, & vtraque ex India, & Sinis, & Æthiopia, & regnis Africa reliquis, nostraque aded ex Europa mer catoribus, & institoribus, eò tandem Ormuzium creuerat ut nulli esset Orientalium vrbium secunda, & promereretur regni sedem Perfarum ad limites ex aduerso iacentis; aulaque in eam, Bozoia ex vrbe demigraret: spirabant compita, vici, fora, ædificia omnia magnificentiam amplitudinem, & elegantiam; domos opere maurico perpulcro encaustum candidum variabat. Tecta illarum plana, vbi homines noctu sub dio, ad somnum coguntur decumbere, lectorum vice in conchis ligneis distenti, & capite tenus aqua merli. Ardent enim inmodicis æstibus, quales nec patitur Guinea, nec S Thomæ insula sub æquinoctij linea; & salugine halitus ex lapidibus expressi miserè vaporantur. Cælo nihilominus fruuntur salubri, morbosque prope modum ignorant; quæ corporum sanitas deberi dicitur sudori quo madent perpetuo, humores noxios exsugente. Nec prætereundum quod illic naturæ peruicacia edit prodigium; dum venti cæciæ calidissimo flatu refrigerat corpora, & aquas; apeliotis frigidissimo incendit. Itaque spirante ardorem cæcia hibernis vestiuntur, quibus ut se pluribus onerant, ita refrigerantur iucundius. Ventos vero temperatores, æstati mitigandæ quæ partem anni maximam obtinet, modulantur; & ingenioso tuborum & flexuum tormento in conclauia & aulas, domumque omnem trahunt cum æmœnissimo frigore. Incolarum pars minor indigenæ, negotiatorum vndique aduenarum potissima, & vulgo Arabum. Sed omnes promiscuè illic linguæ sonant. Penes regem olim fuerat rerum summa, fere titulo tenus; consularis enim quædam auctoritas, eò ultra priuatam potentia, opumque processerat, vnde regno reipublicam iaceret. Reges quinetiam suspectos recuperandæ summæ potestatis, orbaret.

baret oculis, & palatio conclusos diuturnis malis absumeret. Iamque
 huiusmodi crudelissima fors quatuordecim Reges inuoluerat cum eò
 appulit Alfonso Albuchereus qui nauibus septem & viginti præliari-
 bus, insulæ admotis, eaque multis impressionibus expugnata, etiam vr-
 bem cepit, Regemque Zeisadinum restituit. Arce demùm ex pacto fœ-
 deris vrbi imposita, & muris solidè munita vertigale regnum Lusitania
 Regi fecit, Seraphinorum quot annis decies quinquies millium. Hæc
 rerum Ormuzij forma ciuilibus, & Physica cum Gaspar Berzeus de quo
 hic aginus ad eam applicuit; morum autem ac vitæ ratio, qualis nul-
 quam gentium detestabilior, colluione omnium scelerum, haud mi-
 nus illuc aperta, & libera quam omnis generis mercium. Sectarum
 quantum orbe toto putet, fœcem totam eò confluentem, in se contrahe-
 bat Christianorum improbitas, & Mauros, Iudæos, Ethnicos viuendo
 referebat. Erat qui sacris vice Episcopi præesset; erant cum eo & Sacer-
 dotes quinque, sed (quod erubescunt eius sæculi acta) tam infami vita
 characteris Diuini sanctimoniam fœdantes, vt vel apud suos probum
 audirent Christianitatis. Mysteriorum & diuini Verbi administratio,
 multis inde ab annis desierat, cum Deo fernens Episcopus breuem tunc
 illi operam dedit, nec ita fructuosam, quòd eius conatus mors præ-
 propria occuparit. Florebat è contrario Mahometes superbo Fano, si
 quod aliud tota Orientali plaga, hominumque ad illud conferta fre-
 quentia colebatur. Grassabatur in populum maximè crimen triplex lu-
 xuria, crudelitas, & auaritia. Priorem Arabes, & Persæ inuexerant ea
 fandi omnis & honesti euersione, & confusione vt inde Sodoma dicere-
 tur; matrimonia rara, quæ forent vtcumque licita: concubinatus pas-
 sim, atque inter externos proiectior; crebra coniugiorum adulteria,
 Christiani absque vilo pudore non modo ethnicas, Saracenas, & Iu-
 dæas ducebant, sed susceptos ex iis liberos, materna superstitione im-
 bui, per sceleratissimam ignauiam sinebant: fouebantque has turpitu-
 dines, luxus exotici profusæ delitiæ, quas in solum commodi omnis
 expers, auti copia venales vndique trahebat; quæ opum copia non par-
 tus industria, aut negotiorum fuit, sed perfidiæ, ac fraudis. Negotiato-
 rum ars summa censebatur, perplexis, multiplici dolo ambagibus, alie-
 num suo adiungere. Nulla promissis, & conuentis fides, iniquum sce-
 nus, in quotidiani commercij transcriptum iura. Scripsit ad amicum in
 Lusitaniam P. Manuel Cabralis, qui Berzeo successit; [Si cogeretur Se-
 natus Dæmonum, ad contractus formam ex omni furandi specie con-
 cinnandam, nunquam eius tot modos, rationesque excogitaturum, tam
 probabili furo subornatas, & æquo simulatas ita plausibili, vt in dies
 videbat excogitari Ormuzij, quam idcirco iniusti scænoris Academiam
 vocaret India] pergiteque dicere, Martinum Nauarrum, elucidandi cano-
 nis insignem eo tempore magistrum, si Ormuzium veniret, prima in iis
 in quibus eminebat noui studij tyrocinia positurum ad nouam lauream
 doctoris petendam; adeò illic infinita esse quæ illum fugerent in argen-

taria ratione. Postremo barbara feritate præ cæteris milites sæuebant, quanquam nec ab vlllo reliquorum criminum immunes. Cuicumque, (quod nunquam deest) de femina esset, aut lucris contentio, præsto erat huic miles sicarius, a quo riuales sui caput pretio emeret, qui velut sanguinis professus Mercaturam, nundinaretur eius mortem. Ormuzij denique immania scelera quantæ essent Orientalibus omnibus execrationi, & horrore, testatur vel vnus Xauerij metus, qui pertimescebat identidem ne tota cum suis insula, repentino hiatu sorberetur, optabatque vehementissimè illius emendatione anteuertere illam cladem, nisi se à Deo ad recludendos Euangelio aditus in Iaponiam vocari sentiret apertius, quàm vt dissimulandæ sibi eius vocis relinqueretur locus. Gaspar verò Berzeus compertâ iam vrbs conditione tam impiâ, flagitiosâ & lamentabili, de se ipse conquerebatur mœrens, quod maiores ad eam expugnandam virtutum comineatus Goæ non parasset, quàm quibus putabat parem se operi tam arduo non esse.

2.
Berzei ortus, iuuentus, conuersio, & tyrocinium.

Natus est Berzeus anno 1515, Francisco, & Agnete honestis parentibus; Gœsio patria siue vt indigenæ efferunt Gufio, Zelandiæ vrbe. Prima eius ætate Latinis, Græcisque literis exulta, Louanium missus in Collegio Castrio Philosophiæ impendit operam, eiusque cum laude ingenij decursâ lauream, & magistratum retulit, annum agens vndeuigesimum. Mox aut videndorum appetens nouorum, aut conditionis alicubi optimæ studio, pertæsus literarum, euadit in militem, datque in iis nomen quos tum Carolus quintus Imperator, Coloniae, aduersum Gallos, conscribebat. Verumenimvero desiderijs futilibus malignè respondit aliquot annorum militia, assiduæ in oculis mortes; continuata ærumnis pericula, terra, marique perpes, & crudelis labor, quâ transmittendis è Germania in Italiam alpebus bruma sæuiente; quâ reperitis sæpius, vita ægrè subducta naufragiis; Deo sapientibus tot malis erudiente terrenam animam, vt intelligeret quâ tristium iussuum mercede suos mundus haberet auctoratos; deinde vt Christi postmodum in castris, exprobrarent suam ignauo stultitiam, si Deo placendi, & beatitudinis aeternæ stipendio, minora auderet, quàm olim ære vili, quo miles vitam & sanguinem locarat; fateturque ipse quamlibet multa, & aspera, & Deo gloriosa perageret (constat autem ea certissimis testibus operarum decem strenuissimas vires superasse) semper tamen sibi coram insultasse vitæ imaginem in tyrannide sæculi exantlatæ, & occentasse præsentis in Dei obsequio languorem. Deterfis igitur miseriarum acri collyrio animi oculis, librataque hinc præmij festuca, hinc malis ingentibus quæ de militia referebat, cordata se sensit pulsari cogitatione, si nempe tantumdem Christi causa præstaret, sanctum se fore ac Deo carissimum, nam ex eo armorum inauspicato ministerio quid posset denique sibi obtingere, præter vitæ vndecumque infaustæ exitum infeliciorem? fore autem easdem calamitates illas suas immensum vtilis, quæstuosum laborem, & pretiosa pericula, si Deo illa

illa venderet, aut donaret; in iis dulce futurum viuere, beatum mori & eorum post mortem gloriosis præmiis æternum frui. In hæc Dei vocantis arcana crebro animum reuoluens, sensimque alter à seipso euadens, statuit denique longum vale sæculo dicere, siue iniquo in posterum, seu blandituro, Deoque se penitus, & sibi, rebusque æternis reddere. Obfirmarunt ad hoc hominem tot illa quæ passus erat naufragia; horum subinde animo recurrens species, exhibebat hunc sibi met iactatum, aquis haustrum, emersum, fluctuantem, sed miris modis morti diuinitus ereptum, vt vitam viueret meliorem. Ergo ab stipendiis iam liber, sui que arbiter, consultum diu festinat exequi; sed in via delectu quam deinceps teneret, erratum ab se initio, post pauca comperit, cum re apud Deum expensa maturius, agnouit tandem quid futurum esset illi gratissimum. Solenne iis est qui diuinorum sunt adhuc rudes, & nouitiæ virtutis, vt summam illius reponant in solitario secessu, & cruda corporis afflictatione. Corpus enim hoc suum, hostem suæ salutis primarium experti, vt primum sibi putant incumbere illius domandi officium, ita præcipuos pietatis conatus in eo constituunt. Sic Montis-ferrati solitudo statim Berzeo perplacuit: sunt in iis rupibus cellarum tuguria, sunt imitatores veteris anachoreseos; & reguntur à Monachis S. Benedicti. Aliquod inter illos tyrocinium fecerit, non satis comperio, sed is sua quadam ad Ignatium de se epistola (quam testem habeo eorum quæ dixi hæcenus, & quam propterea indico quod multos videam illius ignoratione, scripsisse de Berzeo, à vero aliena) sic de se loquitur [postquam mihi eremus Montis-ferrati fastidio venisset, societatem adamavi, & in eam admissus tandem sum] utcumque res fuerit, Vlyssiponem transit, ac dum normam viuendi rimatur virtutis ingenio quam parturiebat idoneam, Sebastiano Morales nobili Lusitano, & ærarij regij Præfecto suam operam defert, excipiturque ab illo in famulum, vxoris Batauæ rogatu. Pergens interea enixis precibus poscere vt coopretetur in partem diuini famulatus quæ foret Deo maximè accepta: iis dum assidue insistit inter quotidiana officia quibus dominum suum in aulam affectatur, Simoni Roderico sæpius occurrit vni ex primis Ignatij sociis cui erat principis institutio commissa. Huius demissione, modestia, omnique agendi ratione ad sanctimoniam castigata mirificè captus, de illo inquirat, de instituto illius, & ordine, de sociis quos sibi adiungeret. Scopum quo tenderent eorumque ad illum studia cognoscit, sentitque mox ad eorum cœtum vehementer se agi, quare absque mora post aliquos cum nostris congressus admittitur, & à Simone Conimbricam ad tyrocinium destinatur, vbi consuetis meditationibus probatus Societatis induit habitum April. 20. ann. 1546. quem diem postea semper habuit fortunatissimum, nullum posse ratus in omni vita beatiorum sibi contingere, nisi quem tam felix casus adduceret, quo fundendi pro Christo sanguinis daretur copia, & à fidei hostibus necaretur. Hominis extra se positi, & gestienti gaudio insani videntur

literæ quibus creberrimis hanc suam de ingressu in societatem latitiam repetit, placet hic vnas in aliarum specimen ponere omnino singulare. Scribens enim Ormuzio ad nostros Conimbricam [ô carissimi in delitiis, inquit, fortunata plane hora illa qua fecit Deus mecum seruo suo misericordiam, & de sæculi ereptum luto, collocavit cum principibus populi sui, hoc omnes vos nomine appello, & voce quidem haudquam submissa, sed palam per vias, & compita exclamans, venite & videte quanta fecit Dominus animæ meæ: misericordias Domini in æternum cantabo, qui me in societatem hanc adlegit sanctam, Patri nostro Ignatio inspiratam diuinitus, & ab eo nouem cum sociis inchoatam. Quantum debeo mifer P. Magistro Simoni; Ioanni, & Morales, qui me prope inuitum in eam pertraxere? quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? præter admirationem & lacrimas quod reddam nihil suppetit, quid porro sentiant qui sunt in Societate, virtute præstanti; si me homulum vilem, tanti boni possessi, tam dulcis afficiat sensus? ô sancta vinea! cognitionis sui excepta solo, trunco inserta crucis Christi, eius sanguine irrigata; pastinata labore martyrum, Confessorum muro circumdata; Virginum septa custodiis, possessore Christo veneranda: etsi es in speciem tenera, & nuper velut ex primigeniæ solo Ecclesiæ translata; solide tamé coalescis: extendis amari ad mare radices. Amore in proximos: tuo & sudoribus terram imples: quisquis de Societate nostra Christum non sequitur, & hunc crucifixum anathema sit. Quæ conuentio luci ad tenebras? laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini, &c.] Sic ille non satis gaudij sui potens, & velut animo exerrans.

Quod autem venisset in tyrociniū, annos natus vnum & triginta; conditione, & inopia seruus; nec de ingenio, & literis verbum vllum misisset; addictus est ministeriis laicorum, datusque adiutor socio custodis ægrotorum, & paucis post mensibus satrinæ præpositus. Constabat iam tum Conimbricense Collegium plus centum capitibus, qua tyronum qua Scholasticorum, lecti omnes & feruida virtutis, sui præ omnibus vincendi, & publice abiiciendi ardore; incendebatque hunc Simon Rodericus, reuifens illos quories licuisset ab officiis aulicis vacare. Ergo aliquando cum circumstiterent sedentem suosque certatim quisque animi hæuos coram aperiret, vel contemptum ex iis, vel iisdem remedium captans, cœpit quoque de genibus Berzæus magno sui pudore dicere, teneri se concionandi tam importuna prurigine, vt eam non posset ab se depellere, quod eius dictum sociis omnibus latum risum excussit, aded extra rem & opinionem accidit: hominem agrestem, & qualis ipse tunc putabatur, idiotam, insuperque patria, & lingua peregrinum, pulsari tam nobili tentatione potuisse. Hanc illi Simon detractum iri facile credidit, si sui ipsius coram in ea re periculum faceret & simplicitatis suæ illos qui aderant spectatores haberet, & testes; iubet illum in scannum coascendere, ac de argumento quod menti pri-

mm

mum incidere sermonem habere. Paruit illico, dixitque haud scio de quibus, sed absurditate tam inexpectata ut qui audiebant omnes in risum soluerentur, & ambigeret nemo quin illa sui experientia peruietus omnem refugeret concionandi cogitationem. Quippe incompositus, infusa corporis statura, & voce; verbis, qualia externo, syllabarum, & agrè exeuntibus peiusque corruptis. Desierat, interrogatusque denuo ab Simone, e quid sua ipsi concio placuisset, quidue nunc de se ipse sentiret: non minus confidenter quam si omnium ex ea tulisset approbationem, respondit sibi nihilo secius animo hærere, euasurum se in bonum concionatorem: quod Simon tacitè, Deique haud dubiè instinctu, apud se recogitans, tam singulari hominem virtute non ab se fortassis, sed motum cœlitus ita loqui, seorsum ex eo percontatur numquid in literis operæ posuisset? cognitòque illius in Philosophicis studio, & Magisterio artium quod inde reportarat, miratus quod hæc longo & humili pressisset silentio, illum Theologiæ confestim applicuit, curauitque sacris initiari ordinibus. Sic mente tyrocini Octauo Sacerdos, ipso Christi nascentis celeberrimo die Sacrificij adorandi Deo primitias obtulit. Post quæ mox in publicum mitti, obire oppida & pagos, concionari, non iam absone ut nuper, & ineptè, sed vel peculiari Dei dono, vel occultata eatenus naturæ dote, tam eleganter, & efficaciter, ut breui famam adeptus sit sapientis, & apostolici præconis. Quibus eam sui spem fecit Simoni pro conuersione Indiarum, ut eò illum destinaret. Agebat Berzeus quadragesimum tunc diem in pagis circa Conimbricam verbo Dei lustrandis, cum decretæ illi prouinciæ ad eum nuntius mittitur Ludouicus Gonzales, simul eius vices illic obiturus; offendit conferentem se Figuerio ex pago Pedrogam, ut verba ad populum faceret, indicit de reditu in Collegium, & profectio in Indiam. Quæ Berzeus haud aliter accepit, quam si mendicus è suo centone ad purpuram thronumque repente tolleretur: hæsit aliquandiu præ gaudio stupens, recepto mox animo, ac voce, prostratus in genua, multis cum lacrimis egit Deo immensas gratias, immensi insperatique boni; suos illi sudores liberalissime obtulit, ac si non dedignaretur admittere, vitam quoque ipsam, & sanguinem. Inde conuersus ad Gonzalem, pollicitus est illius, & beatissimi quo se impertiverat nunciij, fore perpetuo memorem, & repensurum ipsi apud Deum partem bonam votorum quæ esset precando facturus. Pedrogam peruenerant, & conscenso Berzeus pulpito, illosque iam exerens apostolici ardoris spiritus, quibus ea edidit apud Indos quorum narrationem inchoamus; vi tanta dixit, ut peccatorum dolore, ac fletu populus rumperetur. Quare occasione usus, ex pulpito ad confitentes audiendos sedit, eiusque diei reliquum, & noctem solidam, ad duas ante meridiem consequentis diei horas in eo insumpsit. Post quæ re diuina peracta, quos expiauerat sacro epulo refecit. Vlyssiponem Conimbrica transgressus; Martij decimo septimo 1548. in Indiam soluit, appulitque Goam eiusdem anni Septembris tertio. Appulere cum illo

omnium

omnium vectorum, Præfetti potissimum; tam illustria de ipso encomia, prædicatio tam constans sanctimoniam ipsius, & feruoris, tum illa semestri navigatione omnibus probati, tum vero dum reficerentur Mozambici (de quo scriptum alias à nobis) ut et laudes Xaverium diu perplexum habuerint. In procinctu is erat ad Iapones, Goæ discessum opperiens, & illo quærendarum Deo animarum incitatissimo studio, exquisitaque industria, patientia ærumnarum, & cuiuslibet laboris, demissione sui que contemptu (quæ in Berzeo eminebant omnia luculenter) magnopere persuadebatur, ut eum sibi deligeret in Iaponiam comitem. Verum aliunde nimium quantum intererat sustentari Goæ Christianorum pietatem, & Collegio Goano quod totis Indijs in sanctitatis academiam crescebat, præesse virum, quem clara exempli magni lux haudquaquam parcius, quam prudentiam commendaret; ijs vero qui essent in varia per orientem spargendi loca magister foret apostolicæ virtutis, eosque fingeret ad implendas expectationes diuinæ gloriæ, quæ de ipsorum laboribus sperabatur copiosissima. Quibus item Berzeus doctibus excellebat. His ergo duobus iusto examine libratis sensit Xaverius præponderare alterum priori, & Berzeum Collegio præfecit: quantâ quidem nostrorum voluptate qui abeuntis Xaverij iacturam videbant sibi non multum dissimili Rectore suppleri; tantâ Berzei molestiâ & dolore, ut cuius modestia premi se onere intolerabili reputabat. Quod autem apud sanctum patrem deprecando ac flendo nihil ageret, preces ad Deum, & lacrimas vertit, euicitque durando voti summam; resumpto enim Xaverius priore consilio Berzei secum in Iaponiam ducendi, noua luce afflatus est in ipso decernendi articulo, agnouitque certius Deum velle ut mitteretur Ormuzium Berzeus, quoad saltem Christo, aditus in Iaponiam pateret. Igitur securus tam deliberati Consilij, accersitum compellat, & quantum quidem, ait, dignatur Deus mihi ostendere, nec te Goæ iubet, uti statueram; nec in Iaponia, quo te ducere cogitaram versari, sed tuis laboribus campum alium pandit angustiorem, esto Iaponia, sed sacræ culturæ haud minus, quantum intelligo egentem; Ormuzium itaque iter para; & si pergit tibi Iaponia coram esse, dum ego cum paucis illuc tibi viam aperio, tu stude interea illam promereri, & digna ethnica superstitionis e Iaponia exturbandæ Ormuzij rudimenta pone.

3.
Monita Berzeo Ormuzium petenti à Xaverio tradita.

His lætus & gestiens Berzeus, quod vna & manus regendi excuteret, & tam clara occuparetur expeditione, nauim Goæ Ormuzium parantem conscendit, verum haud prius quam ab Episcopo Albucherco sancta muniretur adprecatione, cui quicquid erat in sua potestate, auctoritatis, & priuilegij prolixè addidit, profectionis illius gaudio incomparabiliter affectus. Sub hæc post mutuos nostrorum, Xaverij maxime amplexus, portu soluit Berzeus, sed accepta paucis quam abiret diebus ab Xaverio carta, ubi vir sanctus sua manu paræneticam de ijs institutionem illi præscripserat; quæcumque ad sanctè viuendum, & rem fructuose gerendam

dam spectarent. Ea quod & tanti doctrina magistri sit (quo vno abunde suum pretium tuetur) & plena singularibus arcanis ad regendam virtutem priuatam operatorum, & operam quam hominibus impendunt, opinor legentibus non erit iniucunda. [Prima igitur, inquit, tua, tuimetipsius cura sit. Caue vnquam vel Deo, vel animo seu conscientia tua defis, his enim duobus, fies ad alios iuandos habilior. Esto in vilibus obeundis promptus, & alacer; vt demissionis sancta pares tibi virtutem & augeas. Quare pias preces tute ipse trades Lusitanorum filiis, mancipiis, ciuibus Christianis, & mortalium nemini id officium credes. Sic te tuaque facilius intuentibus probabis, plusque iis proderis, si qui tua ope egerint venturis nimirum ad te audiendum libentius, sacramque doctrinam condiscendam. Pauperes in nosocomio viles & identidem, ad eos verba facies de necessariis, ad conscientiam illorum spectantibus, hortaberis que ad sacra confessionis, & communionis mysteria, vt qui ferè admissa peccata, morbis luant; ac si tibi licebit non modo confitentibus aures dabis, sed quamcumque poteris opem feres, tum per te ipse ministrando, tum subsidia corporum ab aegrotantium custode, & & procuratore iis comparando, quem item in modum adibis ad carceres sapius, vrgebisque ad officia hominis Christiani, & quoad valebis, ad animum, serio vitæ omnis peractæ confessione integra purgandum, nam sunt in hoc hominum genere, qui nunquam rite confessi sunt: sodalibus vero misericordiam inculcabis, eorum incumbant liberationi, & egestati pauperum leuandæ. Sodalitatem quoque illam quacumque poteris iuuabis & si quando reddenda incident quorum aut dominus ignoratur aut conditio incerta liberam patitur restitutionem, ea sodalitati misericordiam addices omnia, etsi alioqui ob oculos habeas quorum sustentandæ inopiæ censeris optimè collocanda; cuius mei consilii sunt hæc quas subdo rationes. Prima quod in tanta confusione mendicabulorum, multi foedissima scelera, furore egestatis miserabili prætexunt. Hos autem sodalium in omnes vigilantia, & cura faciliè discernet ab reliquis, tuque securius sodalium manibus quam tuis; nullo doli metu ea dispensabis. Deinde, si semel vulgabitur, habere te quæ pauperibus diuidas, confluentur ad te pascendorum magis studio corporum; quam ad leuamentum animarum; quod nequaquam fiet, si semel intelligant, quod ijs conferas nihil tibi esse in oculis præter pia conscientia adiumenta. Tertio neminem offendes, suspectum te meministi facies sacrae pecunie in tuos vsus imminuta, quod qui essent procliuitate improba faciliè ausuri; de aliis faciliè suspicantur. Quibus incommodis maturè occurritur, si quod dixi, sodalium manibus, distribuenda in pauperes pecunia credatur. Posset tamen tam grauis vrgeret ratio vt secus tibi omnino agendum ex Dei gloria iudicares, quod tunc vt facias non veto. In familiari consuetudine caue nisi de piis, & animi rebus colloquia conferas; tam vero cautè ac prudenter etiam cum amicissimis, vtque tibi visi fuerint, intimis, agito; vt si eos quandoque habiturus esses inimicissimos Sic

vbique cunctis relicturus es documenta tuæ probitatis, ac si costibi renuntiare amicitiam contingeret, sua solum id culpa, suo cum dedecore fecerint. In tanta hominum actutus prauitate, teipsum circumspecte, tibi attendito; in hac tui solitudine Deus tibi iucundius sapiet, & tui ipsius perspicientiam assequeris in dies clariorem. Nostri, mihi credito neglectu, & multam amicis recedendi à nobis ansam damus, & offensionem aliis quibus nec amici sumus, nec satis noti. Prædicationem verbi Dei quoad in te fuerit omittes nunquam. Eius enim fructus cum ad vniuersos pertineat, singularis est ad Dei gloriam, & salutem animarum momenti. Videbis tamen ne difficilia pertractes, aut dubia. Claris esto contentus, & passim probatis, atque ad mores idoneis. Reprehendantur vitia, & norit auditor te diuinam offensam vehementer dolere, sortemque peccantium, flagitiosam vitam præcipitantium in aternas pœnas. Crebro dic de morte repentina, quæ improuisos de medio tollit; adde vnum aut alterum caput, de cruciatibus Christi Iesv: quo vel Deum compellet peccator, vel indignetur peccatori Deus, moueasque auditorium tuum omni industria ad detestationem scelerum, & vberes fletus, obeundaque confessionis & Eucharistiæ diuina Sacramenta. Obseruabis autem diligentissimè, ne quem de pulpito ex iis notasse videre, qui magistratu vel alio titulo in vrbe eminent; peiores facit reprehensio publica eiusmodi homines, non emendat. Præstabit illos domum conuenire, & vultu placido, ac sereno monere, sed quæ sita verborum suauitate beneuola, & blanda, quæ nihil præferat austerum, & asperum, imo aliis complexu peramico, aliis demissione tui, malecundo moniti libertatem, prout gradus cuiusque ferre videbitur: amicitiam si tecum profiterentur, eius fiducia arguendi erunt liberius; sed correctione aptata ad mensuram familiaritatis. Nolunt diuites, & potentes duriuscule secum agi, rati que pro nihilo si nos ab se auersos habuerint, patientiam veri, & nostri obseruantiam vltro excutiunt. In excipiendis confessionibus hominum negotiosorum, vel dissidentium, aut laborantium impuris amoribus; duo ex iis oportet exigas; primùm aliquot diis admodum serio in seipfos descendant, vitamque suam distincto examine retexant, notatis perspicue illius peccatis, & (quod tutius foret) in carta perscriptis. Alterum vt satisfaciant nominibus, quibus tenentur summo iure, priusquam absoluantur. Hoc est male parta iustis Dominis reddant; occasiones recidivas abscindant; inimicis reconcilientur. Fit enim plarumque, vt ad genua sacerdotis omnia promittant; accepta criminum absolutione, nihil præstent; hanc vero vt mitius expectent, & Christiana quæ debent officia exsoluant libentius, iuuandi erunt in re illorum meditatione quæ spectant ad primam Exercitiorum hebdomadam, vt probe agnoscant, quo fine à Deo sint conditi; quantum ab eo exararint; peccatorum quanta sit grauitas, sceditas, execratio coram Deo, & vindicta quam atrox. Mortis præterea certæ, incertum semperque imminens momentum, ætatis præteritæ seuerissimam rationem

ad

ad inexorabile tribunal; immensitatem pœnarum, & æternitatem. Aduertendum etiam nonnullos fallaci pudore turpitudinum admissarum sic infatuari, vt nunquam se satis Confessariis euoluant; sic terreri alios & percelli, vt diffisi, animo concidant. Hic multa opus est affabilitate & cunctatrice solertia donec animum omnem nudarint penitus, eleuandaque potius culparum grauitas misericordiae diuinæ fiducia, quàm terrenda metu iustitiæ vindicis. Addet quoque illis plurimum animi, si profitebere quæ ipsi confitentur haudquaquam tibi noua accidere, audisseque te olim magis insolita. Incides quandoque in homines, qui vel ex diuturna consuetudine cum infidelibus, aut omisso pridem Christiani epuli vsu sacro, siue ex alia pestilenti causa, vacillent in fide augustissimi Sacramenti. Sic istos in omnem versabis partem, vt suam tibi perfidiam, dubitationes & chimeras prodant; dehinc omnem contendes operam, vt hac nube discussa scabiantur indubitata persuasione Christi Iesu in Eucharistia præsentis; & si ex iis impetrabis, vt eius ad mensam frequenter accedant, magnopere iuuerit ad eos vna & suis criminibus, & erroribus eximendos. Si accedent Præfecti, Procuratores, ministri regij, & alieni negotij actores, apud te peccata posituri, exquires sollicitè, cuiusmodi lucra inde ij colligant? an exsoluant quæ debent? num in monopolia coëant? vtrum pecuniam regiam occupent in quæstus proprios? & his similia. Nec tibi sat dictum putabis si generatim responderint, de alieno se nihil habere. Nam cum eo vsque peruagata sint illic iniqua commercia, vix vt ea quisquam religioni ducar, audenter asserent, nihil se cuiquam debere, cum sint tamen reuera, multis restituendis obnoxij. Hæc ergo te ex iis expiscari oportet, per ea quæ attigi rogandi capita, ijsque factu necessaria indicere. Urbis Vicario summè obsequens esto. Ormuzium ingressus, mox ab eo manum ad osculum flexo genu vtroque poscito, nec aut concionum, aut confessionum, aut quoduis aliud, ipsius iniussu ministerium sacrum exerceto. Qualiscumque verò suborta causa suaserit, caue vnquam ab eo te ab alienes, stude potius quantum vales amiciosem tibi in dies facere, vt hac tibi aditum facias, ad insinuanda illi primæ saltem hebdomadæ Exercitia; tantumdem præstabis cum sacerdotibus reliquis, & multa significatione tuæ in singulos obseruantia captabis, fonebisque illorum beneuolentiam, vt eos si fieri poterit, ad easdem quas dixi meditationes inducas. Nec minus tibi commendatam velim erga urbis Præfectum obedientiam, demissionem, & obseruantiam; nec vnquam ab eo quicquid tandem tibi peccare videbitur, auersum animum præferas. At si amicum profitetur, & speras illi profuturum, vultu tranquillo, & hilariter admoneto, tam beneuolè atque humiliter vt clarè intelligat, vnam in ea re, ipsius animæ salutem, & famam in populum tibi cordi esse, idcirco cælatum noluisse quæ vulgo de ipso dicerentur. Quia verò non defuturi sunt qui multa de illo apud te exposculent, teque importunius vtgeant vt illum adeas, cauto hic tibi maximè opus est. Videturque

que conducibilius, si excusaueris diuinas in animis occupationes, per quas id tibi non liceat; nam si nec Dei (vt solent garrere) neque sui vilam habeat rationem, multo minus tui habiturum. Semper sit tibi commune bonum priuato antiquius, nunquam omittatur prædicandi labor, vt detur confessionibus audiendis; nunquam doctrinæ Christianæ suo quotidie tempore tradendæ cura, vt infumatur in peculiare aliud, etsi ad Dei obsequium faciat. Et teneri abs te constanter volo vt horæ vnius spatio præuertas eius scholam, quo vel ipse per te, sin minus per focium, vicos vrbs cum tintinnabulo obeas, ad colligendos in eam pueros, & plebem. Infidelibus conuertendis, quantum tibi licebit, temporis tribues, & Illustrissimum Episcopum, quo fructu hæc omnia peragantur, facies tuis literis certiozem. Lustrabis urbem quot noctibus, appositis ad mouendam populi pietatem oratiunculis quibus Deo pro ijs supplicet qui flammis piacularibus torquentur; & qui tenentur lethali scelere, & ad placandum vtrisque Deum, petes *Pater & Aue* singuli recitent. In communi congressu alacritatem præfer, ne quem asperitatis metus à fructu tuæ consuetudinis arceat, humanitatem verborum, & gratiam adhibe, ac vbi priuatim carpendus aliquis fuerit, fiat hoc amicè, condiaturque tam urbane, vt constet à te culpam damnari, non reum. Dominicis, & festis, hora de meridie prima ad alteram, vel ab altera ad tertiam in maiori æde, vel sacello misericordiæ, dices de capitibus symboli ad mancipia vtriusque sexus, ad Christianos indigenas & Lufitanorum liberos, postquam ipsemet illos ære per urbem agitato in templum coegeris, vt paulo ante, ad doctrinam sanctam vocandos monui. Ad hoc tecum hinc feres eorum capitum explanationem, ordinemque ac modum Christiano euilibet tenendum vt Deum precetur quotidie, geratque salutis suæ curam. Hanc verò formulam, pœnæ loco iis imperabis ad aliquod tempus, quos audieris pœnitentes, vt vltro deinceps, iam assueti ex illa viuant, quod iis multum profuisse experientia docuit, ac ne quem prætereat tanti boni vsus, non id modo apud eos laudabis etiam qui tecum rarius agere consuerint, sed per ædes sacras, in tabulis descriptum, propones, vt legatur ab omnibus, & ducantur ex eo apographa. Qui ad te Societatis desiderio accedent, si iudicabis idoneos, sedulo excoles: videbis attamen, ne domandi sui eorum humeris impatia onera imponas, sub quibus animis linquantur, & vbi erigi, & confirmari debuerant, desperent. In quo nouitas quædam omnino vitanda est quæ risu magis quam exemplo afficit. Aptæ est illa vincendi sui materia, ægrotis adesse in nosocomijs; vincitis in carcere; vtrisque ostiatim mendicare, & istiusmodi quæ passim occurrunt ministerijs exercerij: quos vero nostris meditationibus exercebis, & prouehendos susceperis in gradum virtutis minimè vulgarem; docebis animi motus prauos, candidè tibi penitusque nudare, valet enim ad eos debellandos mirum quantum is candor promouendumque in stadio sanctitatis, hoc si voles ab iis obtinere; fac te minime austerum, & seuerum putent; seueritatem

rem enim fiducia refugit, quæ dum iis deerit apud te, semper conscientiam tuam callidè vitabunt, quod potissimum dæmonis votum est, ut eos ab te, quam primum abducat, & à proposito pietatis quam duce te inibant, dimoueat. Cæterum illos cum animaduertes, superbix fastu, arrogantia, lasciuia & si quo alio vitio pulsari, hortare ipsimet apud se per otium ea excogitent, quæ illi expugnando idonea censeant; erunt enim illa remedia morbis ipsorum depellendis efficaciora, utque ipsis fiant inuentu facilia, præibis ipse aditum indagandi quò viam ingressi, per se cogitando illa inueniant, inuenta tecum communicent; tu quasi iam forent animorum ductores curabis ea in sermonem inducant apud agrotos in nosocomiis, apud vinctos, & alios, indicentque illis ut feret occasio, ea ipsa quæ sibi pararint remedia; sic illos quam aliis porrigunt sanabit medicina, & cuius aliis auctores fuerint, animosius haurient. Vtere hac item cum iis regula quos deprehenderis sacræ absolutioni malè comparatos. Iubebis exquirere quid profuturum credant, sibi similibus, si quos secum eadem implexos catena dæmon obstringet. Post verò quam illa repererint, quæ tibi probentur, euinces non ægre ea ut ipsi sibi adhibeant.

Offendes interdum homines ita cæcos, adeoque in suis obfirmatos & saxeos malis, ut nullis artibus reduci valeant ad vllum sui sensum; interdum ex quorum vnguibus, alienum excuti non possit; qui more quadrupedum viuant; quos odiis implacabilibus dæmon obstinatè incendat. Nullius istorum desperanda est salus, velut curationis experts, quin imo ad grauitatem periculi, augenda, inculcandaque remedia. Primum Dei amor, & reuerentia, à quo conditi, & redempti, qua fronte pergant in illum peccare? Secundum metus ignis sempiterni, iis certò nisi resipuerint parati. At enim quibusdam diurnitas scelerum; Deique, ac cœli obliuio, ita sensum omnem conscientix extinguit, & fidei lucem; ut nisi sub oculis positum, nihil certum putent, aut si putant, viuant nihilominus velut falsum putarent, aut dubium; tertium his medicamenti genus adhibebis. Pones ob oculos tristes casus, & ingentes pœnas quas in sceleratos, eorum consimiles, etiam dum hiè viuunt consuevit Deus intorquere, aliis annorum numerum morbis lethalibus contrahit; tollit alios mortibus repentinis; quosdam vxoribus, & liberis orbatos, in dedecora publica, bonorum spoliationes, conflictationes; naufragia protrudit, & terra, marique infectatur; scitò harum calamitatum metu percelli complures haud paulo violentiùs, quam æternorum mentione: quæ si minus iis profit, non erit ab recto alienum hac via illos in viam reducere. In vniuersum hoc teneto, ne homines profligatæ vitæ aggrediatis corrigere, quin prius sagaci cogitatione perspexeris utrum pacato animo sint, & excipiendis quæ ab te dicentur composito, an vero perperam affecti, odio, indignatione, seu alia quauis perturbatione contra suam salutem obfirmati, nam si erunt ab istis liberi, pretium operæ, sperabis; sin autem, intempestiuam veniet quicquid

fategeris, tum quidem procul velut aliud agens hoc vnum tentabis vt comitate familiaris vsus, & affabili consuetudine, aptisque tempori præfidiis turbatos illorum animos serenes. Si tempestatem in iis ciebit ira & vindictæ libido, faciet ad eos mitigandos, excusatio ignorantia apud illos probata, datam inde offensionem causam, non autem lædendi studio; solere Deum aliquando, nostra peccata inflictis iniuriis plectere, indignè licet, contraque omne fas habeamur, haberi nos tamen vt sumus commeriti. Forte illos olim, eadem in alios peccasse, quæ tunc Deo ultore iis rependuntur, & in beneficiis ponendum, quod detur nunc illa expungere nomina, quæ exigenda sunt ex nobis post hanc vitam longè acerbius. Idem esto quibusvis de impotentibus animi motibus quale de ira iudicium, sedandi sunt prius quam progrediare ulterius, sed argumentis solidioribus quàm quæ vulgo rebus temporariis adhibentur, vt iis attentius, & maturius reputatis deprehendere incipiant, quantum errent ab omni ratione cum iis se sinunt turbinibus abripi. Huc illos vbi perduxeris, perges videlicet salutares curas, & conscientia negotia iis paulatim suggerere, monendo, arguendo, suauiter primum ac leniter, dein magis serio, nec sine aliqua imperij specie, vt iam æqui bonique omnia consulentes, diuinæ mancipis voluntati, & in via salutis constituas. Festis & Dominicis, & fixo quot hebdomadis die, certum deliges tempus simultatibus componendis, & truncandis captionibus litium, quæ sæpe in sumptus desinunt, sorte de qua pugnatur grauiores. Id cum fiat scribarum, & procuratorum culpa vt plurimum, incumbendum est iuuandis, illorum animis, & si quæ possit ad exercitia spiritualia pertrahendi. Si aues in tui, & aliorum profectum operam locare maximè fructuosam, cum singulari animi tui voluptate, ita cum peccatoribus versare, vt magna fiducia totum tibi peccus aperiant. Sunt hi codices animati, ex quibus vberius, quam ex mortuis discitur: iis instandum est, non modo vt inde supellex dicendi ad populum affluat; verum & ad pios mentis tuæ intimæ affectus. Quod nolim sic à te accipi, vt libris abstineas in lucem editis. Imo & hos lege, & ex iis selige, tum sententias diuinæ paginae, tum sanctorum exempla quibus pondus, & auctoritas accedat remediis quæ aduersus peccata præscripseris. Quandoquidem vero suppeditari tibi necessaria rex iubet ex eo te malim, quàm alio quouis ea excipere, & hoc mihi credas libertatem perdit, qui munus admittit, nam vbi vsus est reprehensione, pudet ea vti, & obmutescimus, aut si loqui nihilo fecius tentamus, exit sermo inanis absque pondere, & efficacia. De rebus tamen alicuius momenti & pretij id cape, nam de paucis arborum fructibus, & similibus reculis non veto; dumtaxat ea lege, mox vt illas acceperis, mitas inter ægrotos in nosocomio, seu vinctos in carcere, aut alios pauperes tribuendas, vt constet non minus religiosæ charitati & abstinentiæ, tua ad pauperes recreandos parsimonia te studere, quàm modestiæ, & vrbantati, in accipiendis, quæ cum offensione diuitum reiecisses.

Notabis

Notabis nonnullos acquiescentes in suis flagitiis deliberata obstinatione, qui amicitia tua capi, & consuetudine videantur, haud quidem ut fiant ex ea meliores, sed melioris famæ, ac nominis; & ab tua impugnatione tutiores; donis quin etiam te sibi addicere conabuntur, quæ si putabis admittenda, fiat hoc sanè, sed omnino conditione hac, ut gratum habeant vicem te illis reponere, libertate amica monendi, & suadendi quæ ad ipsorum salutem facere videris. Si te ad prandium vocabunt; condices tu ipsis ad confessionem; si tu à opera in salutis suæ negotio uti nolent, tum verò illorum cumculos tibi palam patere significa, & flocci tibi esse, id genus benevolentia, quod inutile sit ad eos pro tuo munere, & sua graui necessitate adiuuandos.] Huc vsque Xauerius.

Discessit Berzeus Martio exeunte 1549. die priusquam Xauerius in Iaponiam solueret octauo; cumque vltra milliaria sesquimille non distet Ormuzio Goa, sed nactus est longam & laboriosam duorum mensium nauigationem, reiectus ad freti Mechani ostia in mare Erithreum, inter assidua vitæ discrimina, incursiones piratarum, & commeatuum ex improuisa itineris diuturnitate penuriam quas tot miseræ corporum Berzeus, opporùnè vertebat; ad leuandas vectorum interiores miseras. Conferebatque ad hunc eius scopum tempus ieiunij maioris, ad pœnitentiã inuitantis. Concionabatur diebus festis ad ima decumani mali aut summa ex puppi; nec vel ipsi etiam ethnici, Saraceni, Iudæi volebant ab eius concionibus abesse. Mysteria fidei seruis & pueris enucleabat quotidie; sodalitate mercatorum instituta, cum iis hebdomada quaque, post varia pietatis exercitamenta, flagellationem voluntariam obibat. Die veneris sanctiori, ordinem digessit supplicantium puerorum, in nauis platea, qui seipfos quoque flagellis cæderent ob reuerentiam Christi parentis. Demum Paschæ diem festis gaudiis celebrem effecit eorum multitudo quos sacro tinxit baptisate, quosque sacramento pœnitentiæ expiauit: Calaiaten interea venit in Orientali plaga felicitis Arabia sitam, duabusque ab ea leucis, ad amnis fauces anchoræ mittuntur, illic dum aquantur, & reficiuntur commeatu nauæ, prosilit Berzeus, locique indigenas magnam partem Mauros affari aggreditur de Christi fide, spes statim tam certis prouentus vberissimi, ut Raymundus Pereira, nobilis Lusitanus mensium paucorum inter nos tyro, eiusque delectu Xauerij socius, multis institerit illic sibi liceret remorari, ad imbuendum penitus doctrina fidei populum, & sacris fontibus lustrandum. At enim Berzeus sapienter diffusus nouitio ardori, feruidè magis, quàm consideratè, grandia audenti, præmaturos conatus non probauit, aiens Ormuzij haudquaquam defore vbi suam operam explicaret, ignemque spargeret suæ caritatis. Sed fefellit euentus expectationem, impar cœli æstibus ferendis Goam fuit paulo post remittendus, ne Ormuzij interiret. Mascaten inde transfuehuntr, eiusdem oræ oppidulum, si vsquam alibi infelicissimum, quo Lusitani deportabant reos, decocto-

res

4.
Berzei gesta
Goâ Ormuzium vsque.

res se recipiebant; pertasæ maritos vxores securum quærebant liberumque asilum, Vocabat Berzeus latebram peccatorum, profitentium Christum ore tenus, & vitam trahentium ipsis sinter quos agebant Saracenis sceleratiorem, ac ne quid tantis deesset malis duodecimus laboratur annus, ex quo caruerant omni sacrorum vsu, & verbi Dei prædicatione. Vt autem primùm apud illos vocem exeruit, obtendenda fuit ramalibus velisque planities, tantus erat ad eum audiendum, omnis generis sectarum, nedum Christianorum concursus, qui tamen fuit post alteram concionem necessario omittendus, vt confessionibus diu noctuque audiendis daretur locus, quin & biduo ab appulsu vento vela vocante, apud Præfectum egere tot precibus incolæ, ne misso sibi diuinitus animarum præsidio tam cito destituerentur, vt in tertium diem, discessum reiecerit. Quo inter populi comitantis salutationes, & gratiarum actiones, nauim repetiit Berzeus recusato nauigio, quod ei summus eius oræ præfectus, liberaliter adornarat.

Iamque Ormuzium aduenturi fama præcesserat, nauisque alia, melioribus acta ventis Albuchercij literas ad Vicarium, & arcis Præfectum tulerat Berzei sanctitate, scientia, cæterisque laudibus refertas quibus addebat, imputaturum sibi quod in eum conferrent, velle ipsi adessent in ministerio Euangelico; muneris quod quò liberius, obiret ac plenius, scirent eum omni ad hoc munitum potestate. Auxit viri nomen, quod breui rescitum est vnum esse de Xauerij sociis cuius illic augusta memoria summam habebat venerationem. Quare nauim procul in portus conspectum vix prouectam lembis duobus excepturi occurrunt, altero Vicarius cum clero, Ormuziensis regie præfectus altero; suis cum famulis, reficiendo Patri dona escaria ab rege ferentibus: Christianorum iuxta, & Saracenorum turba ingens, littus impleuerat, quibus haud prius viri sancti vultus, quam virtus affulsit: nam agrè pedem in terra fixerat cum Vicario in genua procidit, seque illi permittens penitus eius sacram poposcit adprecationem; at is mutua vice amoris, & reuerentiæ, humo perhumaniter erectum, coëgit sibi dextrum incedere, ac præuio agmine supplicantium in morem clericorum, & populi; deduxit in arcem vbi à Manuèle de Lima eius arcis Præfecto mira comitate exceptus est, motaque grata lis aduersus Vicarium, volentem sibi tam desideratum eripere hospitem. Litem breui diremit Berzei modestia, contestata se numquam nisi domo publica ægrotorum pro hospitio vsurum. Illie sibi ac socio commune tugurium legit ex storeis, passus tantum id tegi rudi tabulato, ad defendendam pluuiam, & captandam subditi pro more regionis, nocturnam quietem, quanquam demptis quas dabat animæ suæ horis, & vtilitatibus alienis, raro vltra tres ad summum horas, è singulis noctibus decerpebat. Ingressum in urbem tanta breui occupationum circumstetit turba, vt nec cibo nec somno locum relinqueret. Incipienti enim absque mora, facinorosissimam Niniuem, pœnitentiæ præconio mouere, Deus manum adiunxit terribiliorem, ac
velut

velut scelerum oppressam lethargo experge facturus horrendis terræ moribus succussit quibus accedebant formidandi tota insula mugitus. Nouem tantum dierum spatio, terra iis motibus trigiesies concussa, mortales immenso terrore obruit scribitque Berzeus ipso sanctissimæ Triadi sacro die cum esset in pulpitum conscensurus, tam sæuo impetu quassatam, vt siue terrore extremi exitij, seu Deo impulsore, palantes vociferarentur per compita, adeste fratres, audituri Apostolum (manet hoc nostris patribus illic nomen) adeste ab eo docendi cur nobis minas repentinæ cladis intentet Deus, & quæ cælum iratum placare nobis valeamus. Ad has, subdit is, voces conuolare confertim Christiani Ianiseri, Hebræi, Saraceni, Schismatici, Ethnici, sua quosque ipse pro Secta, & Religione admonere, de morum emendatione, & errorum, quoad in tanta eorum colluue poterat, magno tamen in omnibus meliorum prouentu

Et hinc initium factum est disputandi cum doctissimis Iudæorum. Ipsa enim diei ratio Berzeum adegerat vt de Trinitatis adorabili arcano diceret: fecit, ostenditque, tres personas, Deorum trium censi nomine non posse; quod falso hebræi nobis imponebant, prophetarum voces de promptis ex veteri Instrumento, & Simbola quibus ejus secreti ad quod cæcutiunt Iudæi & adumbratur vera intelligentia, & probatur vnus scilicet naturæ diuinæ simplicitas in tribus personis re ipsa distinctis; isti sunt nonnulli ea concione, qui se ortos ferebant ab quondam profugis ex seruitute Balylonis, sibi que plurimum doctrinæ arrogabant. His cum Berzeo libuit experiri, quid possent disputaudo. Horum primarij Rabbini duo, Iosephus & Salomon vterque ab suis præsertim Salomon pro oraculo audiri solitus. Vocatus ab his ad solenne epulum Berzeus, libenter promittit, obstante licet arcis Præfecto Manuele, amicisque dissuadentibus, ne proditorij venæni hæc occasio neceretur, obiuit tamen conditum Berzeus, ajens Deum nec sibi nec suæ defuturum causæ, & obiuit solus. Vt major esset aduersarijs libertas, opponendi quod vellent. Aderant complures, etiam saraceni, quos seu propria ratio, seu curiositas mouerat, sublati mensis ad arma venitur, decertatur à medio Die ad primam noctem; conferuntur Hebraici textus cum latinis, viri sancti mentem ea Deus accendit efficacitate in causæ suæ propugnationem, vt præter friuola vix quicquam Rabbini, vrgenti referrent, ipsique deinde sese inuoluerent inuicem; ac demum in peius, dilaberetur quisque ad absurda, velut ambo parum cerebro constarent. Tantum nihilominus veri lumen inde obortum Salomonis qui doctrinæ in ijs tenebat imperium vt manus dederit, professusque sit se suis optare vt quicumque vellent, ad Christum transirent. Sibi quidem jam fixum, Gaspari Berzeo educandum filium tradere, pro se verò Deum enixe precari, sibi vt cœperat copiosius affulgeret. Cæteri quos vinci pudebat, & vires deficiebant ad vincendum, confessionem imbecillitatis callide deuitant; aiunt imparatis multa eorum quæ objectabantur non satis liquere; petunt sua responsa

5.
Berzei cum
Rabinis di-
sputatio.

in diem alterum differri. Verùm interea perfidi communi sententia decernunt. Se nunquam deinceps in arenam cum Berzeo venturos, audituros tantum, interroganti nihil responsuros, nempe quod Marte se nimium impari cum eo congredi sentirent. Iosephus ipsemet Rabbiorum alter Patrem adit, rogat per quicquid est, parcat in posterum suos turpi verecundia onerare præsertim publicè; sibi vero priuatim velit æquior esse ac mitior, vt quem habeat absequentem discipulum, quamvis alioqui longo vsu sacrorum codicum eximie tritum. Suorum non paucos sequè imprimis salutari fonte initiatum iri percipide, nisi obftet metus infimæ egestatis, quæ prorsus de malè partorum restitutione, subsecutura sit. Hæc ne vafre ab eo existimentur dicta, eadem, Christianis, mauris, suisque hebrais non semel repetijt, sapientiam Berzei magnificè prædicans & soliditatem legis Christianæ, quod item Salomon, eò profitebatur exploratiùs, quò ex singulari, & crebra cum Berzeo disputatione, mutus semper, & victus exierat. Rogatus itaque ab suis discipulis, de Berzeo testatus est multis commissionibus tentasse se passim plurimos diuinorum magistros, & scripturarum interpretes, parem noui huius Ordinis hominibus probasse neminem, proin Malacæ Xauerio, Berzeo Ormuzij doctrinæ palmam coactum cedere, sibi que omnino persuasum, tantam supra humanam scientiam, Dei opus esse: his ab hoste apud suos præstanti, docto, pertinaci testimoniis luculentis creuit mirificè Berzeus, auctoritate & obseruantia, quam multo excelsior sanctimoniarum fama cumulabat. Rogabatur itaque ad mensam sæpius ab Iudæis diuina ex eo audire cupidis; nec abnuebat, modo non alij apponerentur cibi, quam quos soliti erant vulgò ponere Christiani, aduocabatur & in synagogas, vt ad populum diceret, iamque in spem venerat, legendum se ab iis interpretem veteris testamenti, quæ idcirco euentu caruit, quod ex multis ad Christum conuersis, veriti sint, ne synagoga fieret solitudo. Quæ illos etiam exciuit causa, vt vicinis circum ex vrbibus euocarent Rabbinos, quicumque excellissent scientiæ nomine, & cum Berzeo illos committerent, sed suggestit semper famulo suo Deus responsa quæ vincerent. Et quamvis esset ingenio potens, sed ab nonnullis iure creditum est, illam sapientiam ineluctabilem, aduersus peritissimos linguæ ritusque Indæici, non aliunde ipsi quam diuinitus adfuisse, nec studio partam, sed cælo affusam. Quod totum eius tempus, tot ministris & tam operosis occupatissimum, vix ipsi ad cibum interualla præberet aliqua nedum ad euoluendos libros; nec nobis constiterit cum hebraicas literas in Europa vel in India didicisse. Certo quidem censebant Lusitani diuino munere id ei collatum, magnoque applausu celebrabant; nec minor Iudæos admiratio subibat, cum loci vnius quæ sita expositione, depromi sibi capitis integri explanationem improuisam ab eo audirent, germaniorem multo, quam quibus longæui ipsorum doctores satisfacere solerent quærentibus. Augebant dictorum admirationem, scribentis lucubrationes; illa præcipuè quam de angustissima Triade

de, Messiaëque aduentu edidit, eam referens concertationem quam cum duobus, quos dixi, Rabbini habuerat: hanc ego hic redderem, nisi eius prolixitas modum historiæ exiret; digna est enim omni luce, Theologorum argumentis egregiè fulta, digesta perspicuo, aptoque ordine; cæterum eloquens & neruosa; ea tamen sui deiectione tam modesta & obseruantia in aduersarios tam grata, vt scriptoris virtutem representet, præclaro eius ingenio haud paulo clariorem. Iam etsi non paucis hebræorum Iudaicam exemit perfidiam, sed operæ meritum fructus satis maligne pensauit: eorum pars maxima, illo tanquam natiuæ obstinationis quo laborant durata callo, sequi lucem agnitam detrectauit. Aliis acerbum querentibus, nummorum millia quindecim lucris parta iniustis reddere; aliis patrias æmulantibus leges, & maiorum vestigiis ad mortem inharere; quibusdam stolidi suspensis expectatione, complurium è suis, qui iam triennium in monte Sion Messiam opperiebantur.

Longe alio Marte, sed gloriosius, cum Mauris pugnatum est, nec sine grauius Berzei periculis; pungebat illos peruagata in vulgus concionibus Berzei, sectæ suæ infamis turpitudine; fiebatque in dies vilior, & victi certâ persuasione quidam ab ea recesserât. Damnis ergo peioribus, & collabenti famæ obuiam ituri conueniunt; statuunt Berzeum prouocatione laceßere. Haud quidem ad disputandam causam (quod lex vetabat Mahometis.) Sed ad experimenti noui periculationem ex qua se victores euasuros putabant. Hujus delirij auctorem habuere quendam è suis Peripateticum, medicum & ex horoscopis conjectorem nominatissimum. Quem reuerentur sanctimoniam titulo, longissima inedia captato, hic nempe titulus inter mauros apothefi homines consecrat, etiam in viuis degentes; adsunt igitur prouocationis ad Berzeum interpretes. Aiunt secum ab eo periniquè agi, defensionis expertes impugnari. Mahumetem cauuisse, ne quis nisi armata disputatione, de ipsius lege contenderet, vetari se aliter ejus argumenta quam ense ac telis retundere. His niti Alcorannum virilibus præsidijs, non lingua sceminea, & ventosa; ignorare ipsum aliud armorum genus præter stylum, & linguam (in quo tamen si tantum liberet non defuturos sibi quantocumque ingenio pares) proinde cum illo diuersis conditionibus agendum, quæ iure vtrinque accipi deberent: non longè Perfidem Ormuzio abesse; illuc Berzeus, illuc Astrologus (qui hanc mouerat stropham se conferrent, in montem vterque secederent, sterilem, aqua, herbaque destitutum, concluderentur ambo eadem specu, & nocturna diurnaue custodia prohiberetur ad eos com meatu omnis escarius; qui viribus integris, & constanti vigore ferret in diutius, cælo iudice victor haberetur; fallax alter, & quam profitebatur mendax, & falsa lex. Huic nempe commento, Maurus altrui volebat veram, & indubitam de religione sententiam; hic rependam est animo, Berzeum cum à Xauerio Ormuzium missus est, obedientiæ seuerissimo præcepto vetitum, ante triennium illa insula exi-

6.
Disputatio-
nes aduersus
Mauros.

re, interea verò se ex Iaponia quo tunc proficiscebatur fururum redirem. Metuerat sanctus ne periret vir tantus Orienti, ubi eius vnus opera multorum laboribus præstabat, ac nisi angustiis insulæ inhiberetur eius ardor, erupturum cernebat martyrij ambitu (quo se toties vehementer vri testabatur) in Persarum, & Arabum Mediterranea, non dissimili euentu ab eo quem nactus fuerat è S. Francisci familia vir religiosus, ante paucos menses cum aliquot sociis, Maurorum iaculis confossus. Hinc primum absurda maurorum prouocationi responderet Berzeus, vt nefas ducebant legem suam disputationi committere, ita nec per eos à quibus pendeat fas esse sibi transire in Persidem, ad obeunda in monte ieiunia. Deinde hoc vt vltro liceret, fore tamen ineptum, & deridiculum, naturæ iudicio diuina permittere, & religionis summam ac meritum ex famis tolerantia, & ventris arbitrio metiri. Miraculo quidem diuinæ virtutis si quo esset hic opus, non dubitaturum de certa victoria, Deo id facile concessuro; sed vltra naturam, veritatis indicia temerè indagari, vbi naturæ insita ratio interpres veri, & litis arbitra perspicuè illa exhiberet. Verum enimvero, ipsos propterea disputationem refugere, ne apertis per eam oculis rationis luce, compellerentur ea inspicere, quæ nollent amplecti, & deliberata ignorantia, veritatis occursum vitarent, ab cuius moribus abhorrebant. Fuisse nimirum versipilem hanc artem Mahometis cum fabricatam ab se legem in controuersiam vocari timuit, probè gnarus, illam legem quadrupedem sapere, illius arcana omnia ex sensuum cæno, & belluinis illecebris concreta, belluinum ritum religiosè professuros, interdicos fuisse rationis vsu, & recti iudicio disputationibus quærendo. Frustra his tentabat vir Dei homines animales ad defensionem insanæ legis accingere, vt ex argumentorum pugna lumen ijs aliquod veri probique emicaret. Muti ad hæc abscedunt, sed plaudunt sibi magnificè, quasi repudiante probationem ieiunij Berzeo, suam ipsi causam pro lege vicissent. At enim paulò post sua in Berzeum rediit gloria, sua ignominia in Mauros, nihil tale suspicatos, mirisq; extra omnem opinionem modis.

7.
Disputatio
Berzei pu-
blica cum
Mahomera
no Philoso-
pho;

Duxerat, quem notauit Peripateticus Astrologus vxorem è stirpe zaidis prognatam, qui recta serie ad Mahometem pertinebat; ex ea filiam habebat nubilem; vtramque Berzeo concionante per compita, vel afflasset aliquid de Christi doctrina, vel interior instinctus diuini spiritus suo magisterio docuisset, desiderium ingens cepit religionis Christianæ; quod in secretis, vt fit, ipsarum colloquiis paulatim mutuo erupit: rei peragenda dum vias inuicem meditantur, statuunt denique ad Berzeum quàm occultissimè fugere, nec multo post de media nocte clam se domo subducunt, & facultatibus omnibus, hoc est quatermille aureis annuis, seque sacro tingendas baptismate Berzeo sistunt, qui mox fido, notæque probitatis Lusitano, tam cari pignoris mandata custodia, ad sustinendos Maurorum insultus animum comparat, mariti potissimum, apud Regulum præpotentis, imperij Persici beneficiarium.

Cognita.

Cognita sub lucem feminarum fuga, earumque receptu callidè deprehenso, nec iam dubij quid eæ molirentur nihil propius abfuit, quam ut ad eas retrahendas in arma populum cierent, fecissentque planè nisi obstitisset Lusitanorum metus. Accurrit nihilominus ad Berzeum maritus & multis acerbisque querimoniis, minas inter, & preces, uxorem, & filiam repetit. Satisfactionem opponit Berzeus, nullius suasu feminas, multo minus dolo ad Christi fidem per se ultro venisse; si ultro quoque, ac per se liberet ab ea resilire, fore iis promptum, & integrum, at hoc prius nequaquam facturas, quàm iis certò fieret exploratum, veram esse ac probam Mahometi legem, Christianorum vero falsam. Disputando illas sibi asslereret. Optaret pro arbitrio quem mallet commilitonem eius pugnæ; defensionem Alcoranni valenter accingeret sese; remansuras, tranquillè penes eum qui vinceret feminas, quas & oportebat disputationi interesse, aliàs omnem reditus illarum cogitationem deponeret: arctatus conditionibus his Maurus, honoris, & propinquitatis rationes, religioni suæ præfert, accipit quod deferebatur de loco, tempore, ac modo condicit, præstiturus conuenta Maurorum septus numero se sistit. Adest parte alia Berzeus cum vrbis Vicario, Lusitanis, & feminis duabus quarum salus, in pugnæ præmium vertebatur, arenam præbet, aula amplissima; hinc Mauri confederant, hinc nostri præter Iudæorum, & ethnicorum plebem, ad rei exitum curiosè suspensam, cum pacto duplici pars sibi vtraque mutuo præcauit. Primum si clarè adeò Berzeus demonstrasset legis mauricæ falsitatem, & veritatem solidam Christiæ, ut aduersario nihil obijciendum superesset; vxore & filia placidè idem aduersarius cederet, cumque ijs ipsemet sacro fonte initiaretur; sin autem; illas sibi haberet; & de victo Berzeo victor ipse pro arbitrato suo statueret. Alterum, successum huius certaminis; ne cui tunc, vel vnquam in posterum liceret in dubium vocare; quæ proponerentur manu publici scribæ exciperentur sigillatim, cum datis ad ea responsis, & quidquid foret vtriusque concessum vel argumentationibus euctum. Hoc paratu, initium pugnæ fit linguam vtriusque ministrante Garzia de Penna Lusitano, interprete Regio, & scientissimo idiomatis Persici. Arrigebat omnium animos atque aures par nobile hominum scientiæ nomine toto regno summè illustrium, & causæ grauitas, quam sua quisque pro parte tuendam, evertendamque susceperat: sed hoc silentium breui Maurorum submurmuratio miscuit: eorum patronus, augustissimam Triadem ante omnia impugnare admotus, nondum à limine longius aberat cum sermonis sui firmamenta manifestis sensit erroris argui. Post etsi hoc inexplicabile arcanum apud illos qui sacris paginis fidem negant, probari aliter non possit nisi hoc solum asserendo, posse id ita re ipsa esse, nec vlla ex parte impossibile censendum, tam multa tamen philosophatus est Berzeus (ut in commentariis eius legi) de suis ipsius communicatione infinita, infiniti boni tam propria, ut extra illud diffundi non valeat, sed intelligendo, & amando intra illud fieri

fieri sit necesse; vt paulatim Maurus Trinitatem in Deo fateretur; neque flexit hic metam Berzeus. Ex defensore actor, & ab natura orsus felicitatis veræ quæ posset hominem beare, anima præditum immortalis, nec ullis explebili caducis bonis, ad Mahometi delapsus paradysum, eius formam, & modum, & deformes, lutulentasque voluptates, vnus sensuum aptas cœnosis illecebris, sic descripsit, vt adornaturus bestiis felicitatis sedem, non videretur posse diuersam ab ea condere, quam suis excogitauerat Mahometus. Ad extremum aniles Alcoranni fabellas, & pugnantes eiusdem sententias, aceruatim citans, & prolixè enarrans, eò Maurum denique adegit, vt concederet legem suam, nullo probabili veritatis fundamento niti. Quem scitè Berzeus, haud procul abesse admonens vt se profiteretur Christianum, iussit promissorum non esse immemorem. Verum is suorum contra se fremitu, & minacibus oculis territatus tantisper vafritiem colligit, vergentisque in noctem diei captato effugio, ad redimendum suorum pudorem, & aduersarium prementem, differri se petit in diem proximum, consulturum se accuratius libros suos, quod disputatio nimis improuisa facere vertuisset, post quæ assurgens è conspectu abscedit. At perfidiosus nec potens sua defendere, nec volens amplecti Christiana, fugam instruebat, non dilationem; eo ipso priusquam noctesceret die, lembo celerrimo in continentem se proripit, divertitque ad regulum, Persarum Regis beneficiarium. Diu postridiè ad vadimonium frustra expectatus, frustra vrbe tota requisitus, magnam suis ex vulgata fuga verecundiæ maculam, magnum Christianis & decus, & plausum reliquit; hinc etiam vxor, & filia, multo quàm ante constantius in proposito fidei stabilitæ, ac de iis quæ adhuc nescierant, edoctæ; post dies aliquot expiantur diuino fonte; mater in nominalibus Maria vocatur, filia Catharina, circumducuntur solenni pompa, comitatuque per frequentissima vrbis loca, prosequente illas festis acclamationibus populo, Deumque celebrante, cum insigni Mahometis probro, Mauros variè affecit, varia tùm sui huius Astrologi, tùm duarum mulierum iactura. Multi Mahometo nuntium remittunt, à quo nec ille quem pro oraculo audiebant, falsitatis notam valeret defendere: multi quotidie, Christi lauacro abluuntur, erantque futuri multo plures, nisi à profugo venissent literæ quæ illorum animos subuerterunt. Nam à Regulo Laræ perhonorificè habitus, cum fugæ causam suo rubore indicasset, obiurgatus est ab eo acriter, quod non dubitasset manus cum malefico conferre, cui esset solenne homines dementare, ac nequando in idem recideret, dromedariis impositum, ad Imperatorem Persarum transmisit. Sed antequam in viam se daret, ex Larensi aula, superstitutionis suæ primipilos hac epistola conuenit. [Cauerent sibi tum ipsum tum populus, à fraudalento illo Calcige Lusitano, flagitiis quidem omnibus referto, sed ante omnia potenti necromante ad mouendos cerebro mortales, & obligandos sibi philtro magico eorum animos ad quos solanus æris cantati pertingeret quo per vrbis vicus ad se audiendum pueros conuoca

conuocabat. Aures sono illi obstruerent, multoque religiosus, cuiuslibet ipsius de lege vel contentioni, vel sermone; ac si tantum valeret, Ormuzio quoque illum eijcerent. Occultis enim maleficæ viribus, obtinerari ab eo ingenia, & linguas moueri, expediri que in voces, loquentis sententiæ prorsus oppositas, hoc sibi ab Laræ Regulo confirmatum, qui se aiebat ab integerrimis testibus habere. Se vero jam intelligere, quod ante, suspicantem licet, malè latuerat, cur illo nimirum infauso conflictu compelleretur ea concedere quæ nisi maligno coactus spiritu, effutisset nunquam, cum planè contraria sentiret: utcumque tamen res tunc sibi fuissent, nunc certè cerebro, per longinquitatem locorum restituito, illorum palinodiam canere, & cassa velle quæcumque dixisset. Vxori & filiæ hæc significant, quæ si ad mentem pœnitentes redissent, eas sui nonnullo intuitu, ne grauarentur benigne excipere, & cum fido custodum præsidio Babilonem ad se destinare. Perlectæ in fanis & cætibus Maurorum hæc literæ, fidem sui popello fecere non modicam; prudentes, & cordati viri qui disputantes audierant, confictam à Mauro fabulam putauere ad eluendam notam contracti dedecoris, nec ipsum alio carmine incantatum, ad confessionem veri descendisse præterquam vi valida doctorum rationum. Berzeum plebecula maleficum credidit, cœpitque occursum, accessus, contactum, etiam vestium, & oculos vitate, ne quo inde fascino læderetur, & exeunte in publicum, ut tintinnabulo ad Christi doctrinam pueros, & mancipia cogeret, aures obstruere, ne inuadente cerebrum magico illo sono, mente caperentur, procurrerentque ad Christiana sacra vel inuiti.

Sed hæc stolidi vulgi deliria Principem feminam & sapientia præstantem nihil mouere ab eo quod moliebatur, quodque haustum ex concionibus Berzei, seu potius allocutione tacita diuini spiritus versabat animo, de eiuranda Mahometi secta: erat hæc vnus ex Arabiae desertæ Regulis, & Mechæ præfecti ex fratre filia; legato nupserat imperatoris Persarum Satamæ, magnos spiritus gerebat, & de Mahometi prognata sanguine, verrendo eius Mechæ fano jam olim ab teneris fuerat designata, quod nisi virginibus sanctitate ac genere claris non tribuebatur, exemplum igitur duarum de quibus narrauimus secuta, clam familia, & marito ad Berzeum adit, baptismum poscit, docetur ab eo Christiana mysteria, quæ interea dum discit viduæ nobili lusitanæ, in contubernium, curamque traditur; maritus ad hæc velut furij agitur, Berzeo, & genti lusitanorum vniersæ funesta omnia minatur, quæ ut vidit irrita jactari vindicta, irisque tumidus, magnis itineribus Babylonem, ad Satamam contendit, lusitanorum accusat perfidiam, à quibus Ciauli multis numerorum millibus fraudatus, recens quoque vxore per quendam illorum veneficum orbaretur; regem Ormuzij vel eorum metu, vel occulto assensu impunè hæc pati. Se ergo ipsius supremum tribunal appellare, dextramque honoris vindicem contra gentium iura in legato ipsius, ingenti dedecore violati. Nihil erat pronius quam ut in quamlibet atrocissimam

8.
Principis
feminæ à
Mahomete
ad Christum
conuersio.

cissimam vindictam præcipitaret consilia Satamas, ne leuibus quidem offensiunculis parcere assuetus. Quippe homo superba insanus barbarie & pro Deo se gerens, dicique amans Satamas Magnus, cœli nempe ac terræ firmamentum. Quare illi timiditas Cascigum adulabatur indignis obsequijs, decantabat illum tanquam numen, asseruabat autem vasis pedum colluniam, & consecratam eorum tactu aquam illam tribuebatur in vulgus aduersus omnia morborum genera: suam itaque ratus ministri sui iniuriam Satamas, vlturum se jurat, cumque in aula tunc haberet Henricum Mancedum quem Indiæ prorex inuitarat ad pacis fœdera cum Persis nectenda, hunc ante omnia Abenchæ Regulo Niramensi, mandar arcta custodia teneri; eidemque indici ad Aluarum Noroniam scriberet, Manuelis Limæ in Ormuziensi Præfectura successorem, aut raptam legato vxorem restituat, aut bellum paret, simul confines Ormuzio Regulos vectigales suos, jubet esse in armis, & detrectantibus imperata Lusitanis, vastitatem Regno latè inferre, tum iunctis copijs urbem obsidere, captam solo æquare. Mancedus cui tunc aliud venire in mentem non poterat, per Antonium Mendes Oliuieram, Persæ minas, & petitionem ad Noroniam & Berzeum simpliciter, ac nudè perscribit, nec rogans, nec censens fieri, quod nequaquam fas esset, nec vero deberet ex lusitanorum Christiana virtute expectari. Absque mora in consilium itur, adsunt militiae præfecti, acciturque inter eos Berzeus, qui suo loco rogatus sententiam, *Nolite, inquit, sanctum dare canibus, nec tradatis bestijs animas consistentes Deo.* Pertexensque ab hoc scripturæ oraculo suam mentem efferre, tantam vim omnibus sanctissimæ suæ sententiæ impressit, vt rem integrè perorarit, extiteritque totius consilij vna vox Dei causam hanc esse, ad futurum eius defensionem Deum, ac si foret in eam vita cum sanguine conferenda non ægrè collaturos. Verum opus tanto molimine haud fuit, dum responsum moratur, lusitanorum prudens cunctatio regum Dominus Satamam mitigauit, deferbuere mandata denuntiati belli, libertati redditur, Mancedus & pace cuius gratia venerat ex voto confecta remittitur. Secutum exinde grandi apparatu feminæ Principis baptisma, eiusque natalibus non impar coniugium progressus vero in omni virtutum genere, qui raro exemplo Christianos illic tum antiquos, tum recentiores mirè afficeret quanquam autem ambigi non possit, feminarum illustrium triplex hæc ad Christum conuersio, quin potentissimo Dei natu peracta sit, enis tamen impulsus indicia, cum nulla disertè Berzeus expresserit, placet hic illa relegere ex eius ad nostros Conimbricam literis, quibus siue istarum, seu similibus quæ in dies fiebant mutationum causas significans, [Hos, inquit, ad baptismum accessus faciunt plærumque, miracula & monstrata, dataque cœlitus monita, vsque hodie tam crebra vt impar sim ijs referendis. Alijs virgo mater spectandam se præbet, alijs ipse Christus; vocantur ad fidem nocturnis vocibus nonnulli, & videtur diuina bonitas ab impuro grege Mahometis suos secernere, & in caulas suas deducere] sic ipse, nolque

nosque inferius eiusmodi aliquid singulare, aptiori loco referemus.

Nunc Deo magnis ad fidem accessionibus serui sui conatus beante, subijt illum spes magnificentior, fundendi latius in longinqua boni, quod Ormuzio perperam ardebat, sed vetitus inde pedem ferre, vicarias sui ad reges longè semotos dat literas, ardentè ijs supplicans, & obtestans ne pigeret de suis, quot & quales placeret sectarum suarum doctissimos, destinare Ormuzium, se Deo confisum, terrarum, & cœli vnicò Domino, quem solum adorant Christiani, palam ijs evidentissimè facturum, quantis erroribus, procul à vero, bonoque deuiarent, seque æterno exitio perditum ruerent. Hoc eius vel inuitamentum, vel pro-uocatio ad Sultanum perlara Babyloniorum, deinceps ad Imperatorem Æthiopum, etsi fructus non tulit tanta dignos generositate, sed eius doctrinæ sanctitatique admiratio id alibi egit quod in Perside, & Æthiopia non obtinuerat. Ora est felicitatis Arabiæ Amanî nomine, hæc ab duplici Mozandani, & Rasalgatis cornu, Persico freto prætenditur, in cuius faucibus Ormuzium fiximus; vrbibus quatuor clarebat ea ora, quas suis primas venænis infamibus fœdatat Mahometes, multis proinde iam seculis plane illi addictas. Illic tamen eorum admirabilitas, quæ Ormuzij patrabat Berzeus, & quæ ab Lobato Lusitano vestigalis regij coactore de illo spargebantur, tam ardens exciuit tanti magistri desiderium vt legatos ad illum publicè mitterent, rogarentque illo se conferret ad tradendam ipsis religionem Christianam, quam se tam sanctè complexuros spondebant, vt suæ huius fidei pignus, & obsides legatos duos darent, quos petebant ab eo doceri & aquis salutaribus lustrari. Est qui putet hos esse Scripturæ Ammonitas; de stirpe Lothi propagatos, vt vt sit gens est belliciosa, & ingenio simplici, ac fideli, in qua possent securè spes boni exitus locari, si transire ad illos Berzeo licuisset; huic melior victimis Obedientia obstitit, legatos excepit, & communi amplexu populos à quibus mittebantur cum ijs gratulabundus strinxit, ritè vero diuinis imbutos mysterijs, cœlesti aqua lauit. Denique suo cum ingenti dolore remisit ad suos excusans non esse in sua potestate cum ijs quod summè auebat proficisci: sustinerent parumper & in eo quod sui dederant experimento egregio starent immobiles: non diu fore, cum ipse ad eos proficisceretur aut si quo imperio vetaretur, de suis aliquos mitteret, à quibus viam beatæ salutis discerent: at horum neutrum, ratum habuit Deus cuius menti humanæ, de æterna salute destinatum consilium semper est impenetrabile, quos ad hoc formarat quinque discipulos, & diuina præceteris edoctos in Societatem adlegerat, mors illi abstulit præmatura; quas in Iaponiam dederat ad Xauerium literas, petens sibi egressum ex insula, solutum, & integrum relinqui, quod intercidiissent in itinere responso caruere. Romæ ergo (quod vnum restare videbatur) Ignatum; Vlyssipone Rodericum, nostros Conimbricæ sollicitabat per literas, illos vt mitterent; hos vt subsidio venirent tot miseris, quos penuria Evangelicæ culturæ, salutis exsortes faciebat, [Ferte opem (scribebat ad

9.
Vrbes 4. Ma-
hometano-
rum, baptis-
mum à Ber-
zeo petunt.

Conimbricenses) & venite, hic melle sanctarum voluptatum campi vbertim fluunt, quas ægrè stillatim vestris inclusi cubiculis, degustatis. Nec vos moretur fortè angustior quam velletis literarum supellex, nihilo secius adeste. Doctorem hic habemus magnum, diuinum Spiritum, eius magisterio plura tùm citiùs, tùm penitiùs discimus, quàm istic primis in exedris à Theologis doceantur, qui tempus rebus versandis conterunt, nulli prorsus hic vsui futuris.] Hæc & his similia etiam alias, ad illos, eadem secum animarum cupiditate inflammandos.

10.
Belgæ ad-
lesc. Marty-
rium.

Iam illa tot vrbes peruagata Berzei existimatio, & prædicatio excellentium operum in Dei gloriam, & mortalium salutem quid magni pareret, vnum præterea quod atexto monstrabit. Fuit Ioannes cognomento Belga Mercatore honesto & opulento natus, quanto primùm improbior, & infelicio iuuenis; tanto demum Berzei meritis, opeque beator. Hunc seu cupido effrænis licentiæ, seu fastidium commoditatis domesticæ clam parentibus abreptum, quâ fors, & temeritas pelleret in diuersa diu tulit. Post varia longaque itinera, Catifam denique appulit, vbi errandi satur, & necessariis ad victum egens, nedum ad patriam repetendam, subsidium legit egestate illa execrabilius; erat ea vrbs cum arce sub imperio Turcarum, ad mare in ora felicis Arabiæ, intra Persicum sinum iacens, milliaribus supra Ormuzium trecentis, illic miser fidem Christo renunciat, Mahomero dat nomen, Maurum profiteretur. Maurum annos iam decem vixerat, libratores agens machinarum muralium, cum audit illic magna fama narrari, de Apostolico nouæ cuiusdam familiæ viro, qui magno numero ad sanctum baptisma Mahumetanos perduceret. Hic vero ad mentem reuersus, apertisque in veterem suam perfidiam oculis eò tunc sibi probrosius insultantem, quò se vnum ex Christiano Maurum, tam multis componebat ex Mauro Christianis, flere, lamentarique suam sortem, & corroborante animum Deo, mali sui exitum fortiter meditari. Naui illinc trans fretum itura petebat Ormuzium. Dat per eam literas ad Berzeum, diluto tormentarij pulueris, (quia deerat atramentum) Latinè Gallicè, & Belgice scriptas, ignorans videlicet Berzei linguam, & patriam. [Narrabat illi suas interiores miseras, conscientiæ dolorem, fiduciam animi ad se reuocati. Postquam de illo inaudisset; rogabat de suo proposito securos facere Lusitanos, sibi fixum ratumque cum Deo, & cum Ecclesia redire in gratiam & fugam vitæ periculo emere, vt se prorsus illius manibus, & arbitrio crederet, paratus ad omnem quamlibet acerba, imperaretur pœnam.] sparsit lacrimis suis epistolam Berzeus, idem lingua triplici repentem, & in ea profugum filium Deo sistens, pro resipiscentis reditu preces fudit; arrectusque ad primum quod Catifam iret nauigium, respondit. [Fide sua iubens, esse de Lusitanorum gratia & auxilio securum. Constantans esset, in forti proposito quo salus ipsius vertebatur; moras abscederet, & quantocyus, sed occultè cautèque properaret. Se passis brachijs illum operiri, communioni Sanctorum reddendum habendumque deinceps

deinceps pro filio.] Sed enim Deus pœnitundine vulgari aliquid ab eo
 poscebat sublimius; prodicione meditata, vel tabellarij imprudentia in-
 certum, venit Berzei epistola in præfecti manus qui arci præerat. Is fu-
 rore amês, extemplo Ioannem listi iubet, adductum præruptè interrogat,
 qua lege stet Mahometis an Christi? conspicatus Ioannes quod res erat,
 nec ore nec animo mutatus intrepidè ait, à Christo se stare, Dei mise-
 rentis profusa gratia qui se propitiis intuitus oculis, sero licet, aliquan-
 do tamen sui conscium erroris fecisset: cœterùm promissis, & minis par-
 cerent, frustra fore vtrumque ad reuellendam sibi ex animo fidem, quam
 semel pessimè deserat, clementer nunc recuperasset, nunquam in per-
 petuum fallendam, paratum se saltem in ea occumbere, si minus dare-
 tur in ea viuere; grandi sibi futurum lucro, si annos decem quos ritu
 Maurorum, turpiter exegisset, suo sanguine expiaret. Hæc vti contem-
 ptim aduersus Mahometem, sic honorificè in Christum dicta, ita ho-
 minem extra se egerunt, vt ægrè abstinerit ab illo manus, dedit tamen
 aliis frustratim laniandum, mutilandumque ad necem lento cruciatu;
 caput hastæ præfixum ad terroris ostentum in propugnaculi edito lo-
 catur; at suam illi condignam coronam cœlum reposuit, & iustam barba-
 ris à quibus rescissum fuerat, mercedem. Menses abierant non multi,
 cum ecce tibi ex India Antonius Noronia cum selecta manu bis mille
 armatorum, à Berzeo haud sanè ad prædam egregiè animata, verum ad
 frangendam Maurorum superbiam, & vires deprimendas. Bimestre Or-
 muzij hæserant necessariis instaurandis, & oram secuti Arabia in sinu
 nauigabant, cum Noronia incidit, Catifæ arcem ante omnia tentare.
 Cœlo itaque fauente, nec dubitarim etiam Ioanne inde opem ferente,
 urbem primo impetu captam, diripiendam militibus dedit; deinceps multa
 cum Maurorum strage, arcem quoque in suam redegit potestatem, vbi
 dum Præfecti scrutantur gazam, Berzei comparat ad Ioannem
 Belgam epistola, & dum curiosius scire auent quis ille, & vbinam
 Ioannes? ipsismet ex Mauris comperiunt quicquid de illo hæctenus
 retuli, eiusque adeo caput illud esse quod conspicuum in hasta emi-
 nebat. Quare ex probroso sublatum situ, & religiosa veneratio-
 ne serico inuolutum, donum Berzeo retulerunt, isque multo populi
 concursu festo Hymnorum, & Psalmorum cantu ei extra urbem occur-
 rit, triumphis specie haud minus læta, quam Noronia reditu de Catifa
 victoris, & triumphantis. Sequamur nunc à Berzeo, Mahometanos in-
 ter Ormuzij gestis, ex eo narrandis, quod ipsemet Xauerij iussu ad S.
 Ignatium, ad socios in Indiam, & Conimbricenses nostros in Lusitaniam
 scribebat, ex quibus etiam literis, quæcumque de ipso refero habentur.

Dicebat ad populum die quodam maioris ieiunij, cum adest sub me-
 diam concionem ab Rege nuncius à quo accersebatur, omissis in aliud
 tempus quod supererat sermonis aduolat. Exceptus à Rege in frequen-
 ti suorum splendidaque aula, post humanissimæ comitatis prima collo-
 qua, seducitur in interius conclaue, cum interprete regio Garcia de

11.

Rex Ormu-
 zien. violen-
 ter à suis im-
 peditur ne
 fiat Christia-
 nus.

Penna; illic diu nequicquam multumque reluctantem cogit Rex suo in throno consistere, ipse de genibus prehensa reuerenter ad osculum manu, in subsellio resedit. Inde suam illi mentem aperire, Decretum sibi esse Mahomete excusso, Christi legem amplecti, se quidem in Persa philosopho aliisque ritus Maurici propugnatoribus superatum fateri; absentem licet, sed certò ex iis qui aderant comperisse illorum rationes quam essent infirmæ, ac debiles; quò minus tunc statim Christiano lauacro initiaretur, Christumque profiteretur palam, obstare suspectam suorum fidem, vereri ne urbem perduellione fuscæque verterent, aut se venenis de medio tollerent, aut seditione repentina regno expellerent; præuertenda sibi hæc esse pericula; deuincienda regni primaria capita; habenda in promptu in omnes euentus externa præsidia, ne intestina vis, vt vellet maxime, mouere quicquam posset. Ad hæc perfulsus incomparabili gaudio Berzeus, actis Deo tam magnificæ spei ingentibus gratiis, Regem in cœpto confirmare; nihil esse quod sibi metueret, adfuturum consiliis, quorum auctor esset, & arbiter, Deum. Ad parandos vero suorum animos, vt se præberent exemplo Principis, & proposito dociles, nihil se tunc commodius cernere, quàm si publicam in aula regis præsentia disputationem indiceret, cui interessent Mahometis doctores præcipui: ad præmuniendum autem regni statum aduersus Principum, & populi motus, nihil præsentius, quàm si Proregis Indiarum ad manum forent auxilia, seque ad illum super iis, daturum literas cum naues abirent, quæ sexto quoque mense Goam vela facere consuescent. Rem totam interea inuolabili silentio premeret, & cum Deo communicaret solo, ad exposcendam intimis precibus eius opem. Verum de hoc arcano, condititque mortalium nemini cognitis, dæmonis opera putatur factum, disturbare illa funditus fatagentis, non modo vt palam fierent, sed breui, quo pacto ignoratur, ybique Rex audiret Christianus, notareturque lustricus eius dies quo cum Berzeo, priuatim, & secreto egisset, tunc enim fuisse ab illo baptizatum: & quidem hinc varia procerum, & ciuium studia, sed ferme regiis consona, & gratulabunda. Cum enim Berzeus, concionando, disputando, & mira edendo, hominum animos subegisset ad sementem diuinam Christianæ legis, vbi fama vulgauit, iam à Rege susceptam, credi vix potest quantis lætitiis, quam multos affecerit, scribitque Berzeus, viginti Maurorum millia in procinctu steterisse vt quo die Rex sacrum fontem iniret, ipsi eodem lustrarentur, & eorum complures, iam sibi & lustricos Patres, & nomina, legisse, quibus vellent vocari, postquam forent adscripti Christianis. Sed numerosa hæc tam multorum, & tam propensa consensio paucorum dissensu euerfa est, potentiorum fatcor, sed quinque solummodo capitum. Hi quæ erat rex imparatior, machinam obuertunt quam norant omnium maxime in eum validam. Regis adeunt matrem, ambitionem animum, persuadentque regnum in præcipiti pendere, certoque iuiturum nisi quantocyus, in saniora consilia filium verteret. Nec Pet-

sam

fam, nec vicinos reges, suarum æmulos & ditionum, & sectarum, unquam commissuros, domus suæ patentem aditum, Ormuzium scilicet, penes hominem esse, religioni suæ, & rationibus infensum. Hi si coniurassent aduersus insulam, vt erant absque dubio facturi; eamque infestis classibus stringerent, duraturam videlicet sub obsidione diuturna, quæ nec demensum vnus diei progigneret? Lusitanos vt quàm celerimè suppetias ferrent, sed adeo impares numero, fore nempe viribus satis pares; atque vt tales sint, ac vincant, quis urbem, & regnum, cui tot annos inhiarunt, iis abstulerit? quod meriti nomine arce imposita, velut manu altera iniecta iam tenent: nihil se de contemptu religionis auitæ dicere, qua regnum tot sæculis stetit, tot reges floruisse, totus prope oriens viueret. Decuisse nimirum vt Ormuzij Rex sapientiæ facem præferret vniuersis, doctorem ageret, legem ferret, orbem nouis ritibus instauraret? Idque scelerosi hominis maleficio fascinatus, cuius etiamtum latebat ortus, nec aduentus causa potuisset satis liquido deprehendi. Hac gemina peste superstitionis, & regni occupata mulier, velut furiis duabus Regem filium adit, tumultuatur, dolet; rationibus preces & lacrimas; maternæ potestati minas, & imperia permiscet. Ac ne quid scelerum deesset ad miserum Principem à proposito dimouendum, succedunt anui exeunti, quinque illa Regiæ carcinomata, inculcatisque ab Regina dictis, tot & talia minantur, de populo, & finitimis regibus ad eius expulsionem proritandis, (& vero iam Babilonium, & Arabes tentarant) vt timori Rex tandem cederet, fractusque sponderet, se nihil vltius moturum quàm quod suo ipsi assensu probauissent. Quantum ingemuerit his malis Berzeus, lacrimarum vim quantam coram Deo profuderit difficile dictu est. [Cum viderem, ait ad Ignatium scribens, pretiosam prædam euelli mihi de manibus, qua sola eram in reliquam vitam affatim ditandus, acerbissimum cepi animo dolorem, retulique hoc nefas in grauitatem meorum criminum, quæ tam graui pœna plecterentur, quanquam huius doloris angit etiam me dolor, metuentem ne forte cœnosa ex scaturigine latentis superbiæ oriatur; quasi meo labori pretium debererur, quod vnus Dei est operæ, iustè sanctèque omnia moderantis, etsi autem me diuina bonitas videtur consolari, nouis in dies ad Christi fidem accessionibus, sed hæret lateri vulnus sæuum, & funesti casus amara memoria.] Volabat interea per omnes Provincias, de Rege Ormuzij ad Christum conuerso anceps rumor. Misit Rex quidam Saraffus nomine, Caseigum suorum è numero primarios Alcoranni magistros, atque interpretes, & testes eorum peritiæ literas quibus affirmabat, nisi eos audire grauaretur, reuocatuos illum ab errore ad mentem; eos ab se si pelleret vltro ipsos Mahumetis causa appetituos mortem, quorum neutrum ab ijs præstitum est. Rex Ormuzij per certos homines, saxis illos accessu arcuit; ipsique vt vident duriuscula comitate sibi obuiam ventum, effusa fuga lapidationem; nedum mortem vitarunt. Etsi enim Regem metus perculerat, sed lingua

tenus; abiectumque ore suscipiendi baptismi decretum, altè animo, votisque retinebat; haud quidem verè Christianus, sed multo minus Maurus: atque vtinam Berzeo datum esset conuenire illum, & alloqui; verum etsi rex ipse id magnopere cuperet, & Berzeus vndequaue tentaret, vtriusque conatus elusit custodia, qua palatij aditus Regis mater, acri, fortique munierat; ne si aiebat, magus ille, intro subierit, repetitis carminibus Regem denuo incantet.

12.
Tempestas
in Berzeum
& Saracenis,
cuiusque vi-
ctoria.

Quòd ergo aliud deinceps afflictissimo Berzeo præter diuinum subsidium non restaret; ei cœlitus impetrando supplicationes Christianorum instituit. In ijs interdum quinquaginta, plures aliquando, voluntaria flagellatione, magnisque vocibus diuinam clementiam implorabant, non modo vt Regis vetera desideria secundaret; sed matris Reginae sauitiam, & illorum quinque Mahometismi principum frænaret, qua Christiani dire vexabantur. Primo enim iuratò contra illos statutum fuerat ne quis sineretur à Mahometo ad Christum migrare, deinde vt est in vtramque partem vulgus versatile, incensum est aduersus Berzeum falsis rumoribus, compertorum tandem certis argumentis ipsius maleficiorum, quibus fascinantur quoscumque voluisset. His reuerentia Berzei in contemptum & execrationem commutata, beatiorem se quisque credere, quo esset in illum deterior; crebro cum suis supplican-tem, lapidibus petere, quibus quo minus interiret per plebem non stetit. Mahometo deferre, quod is Christi honori deferrebat; vociferari inconditè Deum vnum, & solum, ad exprobrandam Christianis Deorum trium adorationem. Ad hæc irrisiones sacrilegæ, conuitia, iniuriæ, contumeliæ in Christum, quam multas insanum odium & adulatio procerum valebat comminisci, quibus ad hoc stolida, & demens plebecula, venales pecania, linguas, & petulantiam commodabat. Quæ lentatè diu patientiæ ardore Berzeus cum sustinuisset, videretque malum ferendo crescere, suo & ipse iure, igneque accingitur, inhibiturus præsentis remedio rabiem hostium ne porro lethaliùs serperet. Erat proximo in colle Mahometis fanum aliquantò superius angusta eremo quam traductus, vt post narrabitur, ad fidem Bracmanes Berzeo donarat, futuri nobis vel pignus, vel omen Collegij. Euadebat illuc Maurorum quotidie columnies plurima, & vefanis ad rauim clamoribus sanctam Cruem & Christum impiè conspurcabat. Nefas credidit Berzeus, sacrilegij insolentis licentiam impunè diutius tolerare. Crucem iubet compingi grandem, duorum humeros non facili pondere pressuram, sub serum diei procedentium instructo agmine versus eum locum portandam curat, vbi soliti erant barbari tanta petulantia debacchari; illic in medio defixam fano, adactis alte ad radicem saxi ita firmat, vt refigi nisi magno labore, & longo non posset. Hanc Mauri postridie vt procul vident, inexplicabili insania, deierare, quæri, ora vnguibus laniare, exostulare fletibus apud Mahometem, quod eam de cœlo iniuriam spectaret lentus, & inultus denique tum fanum, velut profanatum, & exauguratum deferere

ferere, tum quædam alia in vrbs sita ditione, quæ in pia facella religiose aprarunt Christiani, atque illud imprimis quod in monte extabat B. Deiparæ à peena dedicauit, cessitque habitandum solitario pœnienti. Cognomentum loco duplex causâ hæc fecit; quod sterili solo & falluginoso, & quod die quot annis certo Saracenorum illuc turba conflueret ad incidendas sibi nouaculis carnes, suumque Mahometem expresso sibi cruore honorandum. Et hæc quidem Mauris verecundiam ciere, haud tamen proteruiam domare potuerunt. Eadem in Christum & in Christianos intra vrbs, quæ prius foris, audere, & furere, turmatim coire, Mahometem vocare, Crucem detestari, & hæc è summo eius fani tecto, quod esse diximus toto Oriente, religione superstitiosa, & magnificentia famosum. Quibus cum inciperet perstringi nouorum Christianorū teneritas, & abstereretur à sacro fonte variorum sequaces errorum, veriti nequando ad arma veniretur in tanta rerum perturbatione; libellus supplex regi oblatus est, eo petebant Christiani vt tam eatenus inuis imponeretur tandem finis, & impudentia Maurorum deinceps intolerabilis frænaretur. Verum aut ad regem interceptus libellus non peruenit, aut intercepto ad eum rescripto regio, nihil egit. Admouit itaque remedio manum confidenter Berzeus, Deo vt res docuit suggerente. Mauris per fidum è suis denuntiat, nisi clamoribus insanis, & seditioso strepitu abstererent sese, adfuturum se cum puero- rum manu quos Christi doctrina imbuebat, & crucem in fano illorum primario defixurum, nec fore illis de cœtero quod iure quererentur, nisi suam ipsorum culpam, vt qui nullam sibi præterea reliquam fecissent, coercendæ amentia qua Christianos vexabant facultatem; ac ne illis animus fingeret, sibi metuentem quod minitabatur non ausurum, cruces quinque ingentes postridie adornat, & circumferri quæ erat vrbs maxime frequens in pompa iubet, prosequentibus secum pio cantu, longa serie Christianis, tum quidem hac solum ostentatione, contentus Mauros terruisse. Et vero illi dæmonum instar huc illuc aufugere, ac suo profano trepidi, eius fores custodibus munire, quæ tamen diligentia inanis fuit: Berzeum enim cum supplicantium agmine præteruehentem palatium Rex forte aduertens, monet per nuncium confestim adesse, vt qui esset pridem in eiusmodi aliquam opportunitatem eum alloquendi cupide intentus: venienti ad scalas Palatij procedit, manumque vt olim de genu osculatur, inde iussum suamet in sede confidere, demisse primum, ignosceret rogat, quod minus fideliter promisso sterisset; metu sibi vim factam, haudquaquam tamen mutatum propositum, sed in meliora differri tempora. Haberet dicti sui pignus, quod esset mox aduersus Mauros edicturus in gratiam legis Christianæ. Accersitoque magistratu, tota vrbe, & insula vetari per præcones grauissimis pœnis publicè imperat, ne quis Mahometem in posterum auderet inclamare qui Mauris summus est in falsum prophetam reuerentiæ exhibendæ honor: ad hæc, muro portas fani regij obstruxit, in quo aliis desertis suos conuentus.

conuentus peragebant. Postremo suam prolixè testatur beneuolentiam, & recedenti summam pecuniæ fundando Collegio non paruam promittit. Christianorum res per hanc seu pacem, siue inducias in tranquillo locatas gratulatus est Berzeo Indiarum prorex, egitque illi plurimas gratias, tum priuato suo, tum Christianorum omnium nomine. At Mauris indictum de Mahomete silentium, & ablatum fani sui ingressum indignè coquentibus, nouam diabolus instruxit phalaricam qua, nisi uenisset auxilio Deus, effractis foribus, suum denuo fanum Mauris paruisset. Conflabant phalaricam aureorum millia viginti, quæ læua in promptu sustinebat, dum Præfecto libellum supplicem dextra porrigeret. Præfecturam arcis gerebat Henricus Noronia qui Limæ successerat, nec potest referri absque uerecundia probrosi dedecoris, exitisse illic Christianos, qui exculpendæ inde pecuniæ famelica rabie, rationes diuinas postposuerint suis, suasque Mauris intercessionibus, uenales detulerint, & prætexebatur, ut sit; hæc auaritia, communis boni dolosa species, dicebaturque expedire partem populi tantam, tum quietam teneri, tum ea simul pecunia minui, confectaque propemodum res erat, cum prudenter nonnemo admonuit, audiendum super ea Berzeum, & de illius sententia concludendam; is si saltem minimè dissentiret, transactum iri pacatè negotium, alioqui periculum esse ne ob summam illius uenerationem motus cierent Christiani. Quare Noronia probè meditatus, & in restituendi fani æquitatem, multa pulchrè diciturus, Berzeum secum ad prandium rogat; illic Maurorum postulata, & conuiuarum de ijs in reipublicæ commoda, cum inciperet mentem exponere, elidi sibi prima in ore uerba obstupuit, & defectione animi, ac sensuam concidit uelut animam acturus, quod planè illico futurum uidebatur, nisi celeri, magnaque acuratione, ac medicamentis recuperasset tandem uitæ usum. Post quæ non fuit magnopere Berzeo in defensione tam bonæ causæ laborandum; Præfectus ipsemet, longè ab quærendo Maurorum in gratiam, eius suffragio lingua menteque iam alius, fanum si Patri probaretur, æquaturum se solo ultro affirmauit. Quos porro impij lucri odor foedus ad fauendum sacrilegè infidelium voto acuerat, eorum pars maxima, paucis diebus miserè periit; nec multo post alios sua quemque calamitas in diuersa disiectos, sic afflixit, ut nihil præterea de ijs unquam rescitum sit. Sic Deo ultore dum cupiditas impia condignis præmiis multatur, serui Dei existimatio in maiorem auctoritatem creuit.

13.
Iogus ethnici
cus ad Christi-
stam cōuer-
sas cum suis
discipulis.

In trahendis uero ad Christum ethnicis quanquam huic minori periculo, & labore, sed fructu non impari opera constitit. Erant hi quidem Ormuzij multo quam Mauri pauciores, ut tamen in urbe orientabilibus omnibus frequenti, ingentem populum conflabant. Vnius ille tantummodo, literis suis distinctè meminit qui aditum reclusit cæteris, & suo illos ad Christum exemplo pellexit; resque in hunc modum gesta. Distat Ormuzio collis nudus, & sterilis sesqui milliari, erat in eo Iogorum

gorum cœnobium, suntque hi, vt olim diximus, rigido victu, & aspero, publicum exosi, & solitarij, velut Anachoretæ Brachmanorum atque vt reliqui per omnem Indiam vulgo immania scelera & propudiosa, honesti furo, & austeri premant, sed Ormuziani, aut meliores omnibus aut minus mali; quippe magisterio eruditi, Cœnobiarchæ magni, & virtute præstantis, & quoad finit religio ethnica, omni ex parte absoluti. Erat ijs pro veste saccus vilis, & crassus; pro celsa specus; cinis pro capillitio, pro calceis nuditas; pro colore pallor & macies exsucca, & arida, ex ieiuniorum assiduitate; soli, rarique in oculis hominum, nisi cum interdum prodirent ad populum sermonem de morte facturi, vel ad urbium portas cornuum sonò, cœtera silentes, stipem rogaturi. Colebant seuerissimam castitatem; noctes ferè ducebant simulacris suis multo cantu laudandis, aut qui plus reliquis saperent, nescio quid de naturæ diuinæ excellentiâ contemplando. Quanto porro illorum suo in errore sanctitas auctior, tantò tenacior superstitionum ethnicarum. Vaccas pro diis adorare, abstinere cœde animalium quorumvis, ne qui vna homines necarentur, quos somniabant à morte migrare in bestias, hæc & his similia mordicus retinebant. De hac vitæ illorum, & placitorum ratione vt cognouit Berzeus, visere illos humaniter, de animi rebus cum ijs colloqui, pressim etiam disputare, ac vt ipse quoque cultu paupere, ac vili; victuque præparco & aspero, honorum, & corporis præclarus contemptor, & dormitor, spectabant hominem velut vnum è suis, nisi quod de Deo, & aternis agentem cum audirent, videbant se tanquam humi stratos haudquaquam ad illum pertingere, nec erat futurum valdè difficile primis congressibus, pronostudio audientes, victosque fortibus argumentis, Christo subiugare, si præire sibi nouum iter vidissent præceptorem, quem venerabantur parentis loco, nihil quicquam auluri eius iniussu suscipere. Degebat is in semota eremo prærupti montis Arabiæ, & maximè sterilis, in diuexando corpore, in silentio, & extra mundum totus, nisi cum de morte fermocinaretur, & Iogos circum vicinos lustraret quos peculiaris sanctimoniam opinio prædicabat: apud suos vero maior homine habebatur; apud alios fiebat tanti vt Rex Ormuzij honori duceret pedes illius ablueret, illamque velut sanctitate intinctam eluuiem nonnulli biberent. Ergo is de sua Arabiæ eremo in Ormuziense cœnobium redux, tam multa ex suis, de Berzeo tamquam mira audiuit, vt incredibili eius videndi, atque explorandi cupiditate exarserit: nec multum abierat temporis, cum datum est homini, Berzei notitia expleri, nam dum aliquandiu in cœnobio subsistit, adest illi Berzeus humanitatis officio Iogos reuisurus, perfuncti ambo perhonorifica vicissim, & beneuola salutatione, seorsum concedunt, de suo quisque instituto, & legis suæ arcanis acturi, vbi Iogos Berzeum miratus supra cœli tractus tam altè assurgere, deque Dei natura, & excellentiâ, de adorabili præsertim triados augustæ myrio (de quo nonnihil, haud scio vndenam hauserat) tam sublimi stylo

E differere

differere, dici non potest quanto sit gaudio delibutus, quantaque deinceps voluntate redeuntem semper exceperit, neque hi mutui affatus, suo grandi compendio carebant, nunquam ab eo recessit Berzeus nisi multo quam ante in Christi legem proniore: igitur quadam inter ipsos concertatione de castimoniam christianam ratione absolutissima, cogitationes etiam affectusque intimos coercente, tantum hausit animo voluptatis, ut peculiari sensu, erumpens diceret, tuae me o pater benevolentiae penitus mancipasti, nobisque cor vnum perpetuo erit, ex quibus pater urgere institit, decerneret tandem viam illam sectari, quam sua non modo censeret meliorem, verum, & solam, & necessariam ad salutem, quod nec Iogus facere abnuvit, nec tam illico admisit, sed mensum petiit ad deliberandum quem illi Pater ea lege licere censuit, ut memor vulnerum Christi patientis quinque sibi quotidie plagas flagello incuteret, ad exorandam a Deo lucem, & animos quibus agnitae veritati fortiter inhaereret, quanquam ad verum quod attinet, euidentius id nosse vix poterat, quam esset illi a Berzeo apertum, nec illi supererat scrupulus de quo secum ipse contenderet, vertebatur in eo difficultatis summa ut quod verum & optimum probarat constanter iniret, nam illa palam erroris tot annos per errorem laudati edenda professio; magisterium illud tamdiu tot populis pro caelesti oraculo auditum, repente mutandum noua peregrini homuli disciplina; viro tali, ac tantae apud homines lucis, Philosopho, Brachmano, Iogo, Sanctimoniam titulis venerabili etiam apud reges, & superis pari, necabant pedes tam tenacibus laqueis, & nodo usque adeo inextricabili, ut sui probe exitij conscius perire pergeret, nec expedire se ex eo, & excutere valeret; ac nisi perpes ardentique Berzei pro illo precatio, cuius tanti salus ad multorum salutem inerebat, eum a Deo impetrasset, suam fortassis perniciem, caecitatemque pertinax adamasset. Et ecce tibi nocte quadam, in cella sua quiddam de Dei excellentia contemplanti, secumque anxie iurganti de mutatione quam etsi cuperet, fingebat sibi iusto duriorem; ac prope inuiam, clara vox ad aures accidit, quid agis? quid cogitas? etiam haeres, nec tandem decernis? religionem quam doctus es sequere, nusquam nisi in Christiana salus, qua eadem hora explicatur coram, seu mentis seu corporis oculis tuenti supellectilis sacrae splendidissimus apparatus, qualis solet festis solemnioribus a pontificibus adhiberi. Spectaculi huius, & vocis nouitate, sat diu attonitus, nec enim hoc visum raptim euanuit, iam que nihil ambigens diuinitus haec geri, denique manus dedit, impatienter sustinens dum illucesceret, ad conueniendum optimum praecceptorem, flagitandumque ab eo baptismi Sacramentum. At enim ipso in aurora exortu Rex adest, qui ad eum visendum honoris causa Ormuzio venerat; vasrum teterrimi daemones stratagema, ut sui miserum apud Principes existimatio, illie retineret, vbi erat omnibus venerandus, sed iam alius a seipso, honorem respuit, qui deferri sibi nisi stulta superstitione, & abse admitti non poterat, fuga itaque tamdiu latuit, dum rex abscederet

deret, mox in urbem ad Berzeum accurrit, recensitaque multis cum lacrimis objecta sibi per noctem specie sacrum baptismum postulavit. Credi haud possit quātis letitijs christianos, tam inopina gratia beavit, quanto gestierit gaudio quārci præerat Manuel Lima dux summè pius; nec enim steterit vnus lucro tā illustri de vno victoria, Iogos omnes eius discipulos secū traxit, ac velut eadē cum illo voce visoque admoniti Christo nomina dederunt. Lustratus est diuino fonte, singulari cū pōpa, cui Rex ipse Ormuziensis interfuit, & quidquid erat in vrbe ciuium maximè honestorum, & nobilium Mauris interim dirum frementibus, velut ad tacitam exprobrationem cognatæ sibi obstinationis. Pauli nomen ex baptismo tulit, conuenienter planè, cœpit enim extemplo Christi nomen, & legem luculenta prædicatione celebrare. Parabaturque in eo non solum Ormuzio, sed Perfidi, atque Arabia vir Apostolicos animos ingentes spirans, nisi magnitudinis Christianæ in Lusitania, & Romæ spectandæ, cupiditas quædam illum abstulisset, quam in Neophyto, fidei adhuc parum coalitæ improbabat Berzeus, sed probabilis vt esset euicit Lima, in Europam vela propediem facturus, volensque, vt aiebat, Regem Dominum suum, supremum Pontificem, partemque non paruam Christianitatis recreare aspectu ethnicæ sanctitatis in Christianam feliciter, & mirabiliter commutatæ. Secum ergo Vlyssiponem vectum, postea Conimbricam misit, inde Romam profectus in eo itinere obiit. Scribunt alij ex Europa redisse Ormuzium, & Antonio Eredia auxiliariam operam in conuersione infidelium valdè vtiliter nauasse; id vnde acceperint ignoro, eius certè nec Eredia meminit, suis licet de rebus illinc ad Ignatium perscribat, nec post Erediam aliquot è nostris eodem munere perfuncti. Sacra intinctus aspergine, suam olim eremum, habitatoribus ad fidem translatis iam vacuam, ijs vltro volentibus Berzeo donauit in sedem Collegij à Societate illic statuendi. Locum statim Berzeus ab omni profanatione expiauit. Præcelsam Crucem illuc tulit populo religiose comitante, productisque domo ad ludibrium dæmonis, & comminutis simulacris, eam situ maxime conspicuo erexit. Dicaui Regiæ Deiparæ sacram Aedem, Collegium tum quidem Boni I E S V vocauit, quod mutato postmodum nomine S. Pauli est appellatione nuncupatum. Quadraginta illi habitatores designarat tum ex nostris, tum ex indigenis adolescentibus quorum illic vt passim per Indias meditabatur seminariū vbi probitatem Christianam cum literis discerent, affuebatque vltro temporarii subsidij vber comineatus, vt enim auditum est Societatem Ormuzij Collegium moliri, certatim alius quingentos, mille alius ducatos aureos, etiam nonnemo quicquid in bonis habebat profusè suggerere, quæ liberalitas Berzei meritis cuius suspiciebant sanctitatem attribuenda est. Tantum potest vnus perspecta & eximia virtus, ad persuadendam eius sodalium probitatem, & deuinciendam illis ciuium æstimationem, & amorem. Horum tamen quæ offerebantur Manuël Lima nihil ratum censuit, vtque affectu in Berzeum, &

huius gratia in Societatem cedebat nemini, sic suæ in eam largitatis habere socium non tulit, sed Collegium cum Seminario, suo unius ære fundari voluit. Deerat solum conficiendo negotio nostrorum qui regerant assensus, & postulatus est ex Antonio Gomes (de quo alias dictum) Goani Collegij Rectore, qui Xaverio in Iaponia absente, omnem sibi in nostros per Indiam auctoritatem arrogarat, responditque id nec ab Episcopo, nec à se probari; non posse de operariis tam paucis partem illam rescindi quæ Ormuzensi Collegio sufficeret; venturas ex Lusitania post Paulum suppetias; vbi foret ex iis in Collegia Indiæ prouisum, tum de Ormuzio se cogitaturum: ita è spe futuri suspensum negotium, quod quo euaserit, post erit explicandum.

14.
Christiano-
rum Ormu-
ziz status de-
scripsimus.

Nunc ab Iudæis, Mauris, & ethnicis de quibus hæctenus, vocat nos viri tanti labor in excolendis Christianis fructu inexplicabili collocatus. De illorum quidem profligatissima viuendi ratione etsi perstrinximus aliquid, in ea nationum communi sentina describenda quibus habitabatur Ormuzium, sed ex viri Dei epistola quadam habetur distinctius, quàm deplorando illic statu Christiana res esset. [Illic, ait, complures inueni, usurpatores alieni; multos exacuente ingenia frustrationibus dolosis, ad opprimendam plebem, & pecunia emungendam. Inueterata odia, & prope continuas ad ferrum prouocationes; linguas omnis generis in Deum maledicas, & in eiuorando illius nomine assiduas, offensionum publicarum solutam licentiam, inter milites præsertim, in quibus multum operosæ molestiæ exhausti, quod multo tempore à me instaurata, momento subruerent, cultris, vulneribus, cadibus insanendo in illos etiam qui pacem adamabant; cùmque initio ab illis peterem vt Christi amore, & imitatione, acceptas iniurias condonarent; ineptis responsionibus petitionem rejectabant, Christum Deum fuisse, se homines esse, non posse patienter, & clausis oculis offensas præterire; quantum sui honoris decore asserendo tangeretur Deus, tantum quoque se sui violatione tangi, quæ præfractè ad eò vomebant vt malle se dicerent vltos inferis addici, quàm cælo inultos asseri; gentem planè barbaram credidisses in Dei aspersionem, & probrum sanctorum editam, nec leges, nec regem, nec duces pensi quicquam habentem. Alij tresue alere concubinas, Mauras, Ethnicas, Hebræas, & circumducere palam sine fronte quocumque pergerent. Ad hæc latrones, & sicarij cruorem & homicidia pretio licitari, quos pelli ex insula cum Præfectum rogarem, multitudine absteritis refugit id aggredi.] Hæc ille de facinorosis moribus Christianorum Ormuzensium, qui confusa sectarum variarum prauitate, ac scelere permixti, è singularum vitijs coaluisse videbantur, & perfidiam cum auaritia ex Iudæis, ex Mauris fœdas libidines; cœcitatem ignorantia, deique contemptum ex ethnicis decerpisse. Quare ad primos tot malorum aspectus quasi syderatus, longe se imparem reputauit ad eruncandam syluam infaustarum, stir-
pium,

pium, & venenatarum arborum tam horrendam; fecit tamen sibi animos illâ sui humili æstimatione, qua etiam homines de societate solebat erigere ad quævis ardua in Dei gloriam tentanda; proderit hic illam memorare, sed simplicem, & qualis eius è calamo fluxit. [Ab hoc, ait, misero fratre vestro consilium capite profuturum vobis ad obarmandum Deo pectus, quoties ad opus diuinum mittimini. Nam si Deus illuminatio, & salus nostra est, timendum quid restat, præter iram illius? hoc me consilio iuari plurimum, sum expertus, aliàs imbellis, tepidus, seu gelu potius meo rigens cum Ormuzium appuli, quo pacto incolumis tantam ærumnarum calamitatem peruasissimè, & tamen in baculo meo transui Iordanem, & nunc cum duabus turmis regredior. Duo vobis ob oculos pono, primum est Iesum Societatem tueri eiusque filios tanquam suos, proinde haud eius adeò meritorum, quàm sui amoris habere rationem. Alterum, carissimorum in Europa, & India Patrum Fratrumque ardentis coram Deo & perpetuas comprecationes. Multa enim sumus, sed corporis vnus membra, cui IESVS caput est; famuli multi sed vnus famulatus.] Vt autem comprehendatur paucis, quicquid ardore industrio, vi magna dicendi, suscipiendique asperitates spontaneas, & viuendi exemplis, sed ante omnia præsentissima ope Diuini spiritus egerit, in illa criminum emendanda consecrandaque metropoli, vel vnum repeti opus est quod tradunt testes iidemque spectatores, Ormuzium paulo post quam illuc applicuit, fuisse ab se tantopere diuersam, vt anni totius decursus, maioris ieiunij, & sanctioris hebdomadæ speciem referret, afflictationis voluntariæ, & Sacramentorum communi & feruida perpetuitate. Confessionibus audiendis addi noctes diebus oportebat, erantque vt plurimum, aut vitæ omnis anteaetæ, aut annorum decem, eæque multis fermè difficultatibus implexæ, cuiusmodi vltra septingentas, semestri spacio numerauit. Tam porto stipato cingebatur affluxu aures illius poscentium, vt morbi simulatione audiri ab eo extorqueret nonnulli, quod impetraturos se alioqui, minimè speraret. Huic nihilominus tam densæ occupationi ponebat hinc modum, vt quot hebdomadis suum ferè sexies concionibus tempus daret, quarum vim nihil certius asserit, quam consecuti ex iis motus. Scribens ad Simonem Goa Xauerius quò reuocatum Ormuzio Berzeum audierat, [Concionatur, inquit, P. Gaspar Berzeus singulari ardore pietatis. Quoties pulpitu conscendit, templum lacrimis, & singultu implet.] Verum Ormuzij hoc incitatus, quo malis ea vrbs grauioribus laborabat. Interpellabant sæpius dicentem complorationes subitæ ac singultus populi vniuersi, cogebantque insistere, quoad is scelerum admissorum detumisset dolor. Cui excitando, omium eius concionum spectabat, & insudabat labor. Hinc palam, in omnium oculis, inimicorum amplexus petere, & capitalia odia, pace beneuola mutare, hinc & priuata scorta, & publica, exscendentis è pulpito sese ad pedes abijcere, hinc auro grauida deferri ad eum marsupia, lucris olim iniquis

parto, tunc restituendo, hinc etiam aliqui, melioribus affucti ex eo poscere ut adlegerentur in Societatem, de quibus erit agendum postea. Iam voluntariis priuatim, & publicè pœnis, nec modus, nec sãpe ratio constabat; dominicis alijs & festis maioribus ad decumanam templi portam, flagellis in seipfos sæuire; urbem alijs quã plurimùm frequens peruadentes & idem præstare & sublato clamore misericordiam rogare. Quidam templum ingressi, nudata cingulo tenus eruentare terga, & offensionis eatenus præbitæ à circumfusa concione veniam petere. Crebræ ad hæc per urbem cruce præuia supplicationes ad quam vltronea suimet verberatione, viri iuxta, & pueri noxarum orabant condonationem, tum propriarum, tum alienarum. Demum vbi prius tantum licentia valebat, ut probrosissimis quoque flagitijs, nulla non modo religio, sed ne obstaret quidem pudor, cœpit videri adeò móstrosus scelerati hominis conspectus, ut quidam solitudinem suorum criminum pertæsi, quodd ab alijs digito notarentur, spontaneum optarint exilium in quo habenas cupiditaribus, multis cum focijs exprobrante nemine laxarent. Nam domi feminas occultare, iniustis scenoribus, iuris colorem allinere, vulpem vapidam tegere, pulchra specie pietatis, (ut ab nonnullis tentatum est) incassum penitus exibat, ita enim feruebat conuerforum pia sagacitas, ut suorum quondam criminum socios callidè scrutarentur, & deprehensos in aliquo veterum vitiorum, festinatò ad Berzeum deferrent.

Conuersio-
nes peccato-
rum,

His delatoribus cognouit de clerico diuinitè insanis tam pridem duarum amoribus irretito, ut explicandi se ex ijs nec viam nosset, nec consilium inire. In suo igitur exitio cupidè acquiescens, vnoque sibi à Berzeo timens, disturbaturo haud dubiè lethargum quem amabat, omni modo cauit ne illi suspectus fieret; insinuauit se in amicitiam illius intimam, significatione familiaris beneuolentiæ prorsus singulari. Traducebat cum eo aliquot interdum horas in Nosocomio miris verborum conditas urbanitatibus, pietatis quin etiam delibutas melle, & de animarum salute sollicitas, in cuius procuratione Patris contentiones mirè extollebat. Concionantem audiens, ore toto approbationem præferbat, & admirationem. Utque illum sibi obstringeret arctius militabat ad eum manuscula etsi norat recta in egentes ex eius manibus transire. Postremo huc etiam simulatio processit, ut eum ad prandium vocaret, semotis prius diligenter à conspectu amicis duabus, & quos ex ijs tulerat filiis, quò testibus oculis posset Berzeus eos refellere, qui essent fortassis accusaturi suam impudicitiam. Nihil horum recusauit Pater simulans & ipse artes improbi Sacerdotis nullo modo sibi esse suspectas, etsi eius vitam moresque optimè teneret, sed eam qualemcumque amicitiam ipsius, in partem obuertere parabat, studiis eius planè oppositam. Ut ergo se sensit velle ab eo haberi pro intimo, libertate tunc uti statuit quam præbebat tam peculiaris amicitia ius, aliquando cum eo de salute animi, & iactura generatim locutus, quantique vtraque interesset; ad eum.

eum audenter delapsus est, suaque illi obiecit probra inueteratarum libidinum, quæ frustra crederet ab se vno nesciri, cum luce publica & offensione ciuitatis arguerentur eò patentius quo mutati in melius ciues, ferebant ægrius sacerdotē eodem in quo prius cœno volutari. Secutusque adiecit quæ facerent ad incutiendum metum haud minus diuinæ patientiæ quàm iræ, subdendosque acriter stimulos excutiendæ tyrannidis cui tandiu seruiebat. Hæc ab eo dicta cui se homo simplex opinione virtutis carum crediderat, tunc videbat compertum non vitæ modo sceleratæ, sed fraudis nequissimæ, improviso percussum sibi abstulerunt: indignans, & pudorem non ferens, & truncis aliquot repensis vocibus iratus se proripit. Exin haud diu post Berzeus è pulpito, pro occasione Evangelij pertractandi, tormentorum describens grauitatem, voluptarios a morte excepturam, inuectus est, pro more, vehementissime in stuporem hominum perditorum, qui nec cicurarentur præmijs, nec minis mouerentur, qui peccandi moras ex lenta diuinæ clementiæ ad pœnitentiam vocantis expectatione captarent, & turpitudinum suarum abdicationem in supremam vitæ differrent periodum, cum essent tunc etiam nolentes earum facultate caritari, quibus dum viverent voluntate sceleratissima seruissent: audiebat sacerdos fulminantem è pulpito, & momentem intus conscientiam, ijs se pariter peti, & configi telis, cumque in se iras vertere debuisset, in dicentem retorfit, ac velut ab eo ad vivum depictus, traductusque singulariter in omnium execrationem, fremebat scilicet apud se, neque interim sibi adeo imperabat quin verbo aliquo gestuque fatorem proderet, ægrè illic moratus dum concionator desisset eiusdem mox farina clericis sese affricare, indignari apud illos, impactum sibi & ipsis pudorem, oppetiri ad templi fores exiturum, & omni conuitorum genere presentem onerare, vixque abstinere ab illo manus, crescente de fiducia comitum aliquanto mitius insanientium, audaciæ impetu. Occursu repentino Berzeus, nec serenum animi nec oris mutauit, & fremente licet aduersus amentes populo cui erat venerabilis, ipse sua nihil sensit, sed misertus doloris, qui sacerdotem extra metas tam procul raptauerat, procidit illi ad genua, veniam ex animo petiit, si communem causam peccatorum tractanti, verbum aliquod excidisset quo posset vel leuiter offendi: quibus utcumque mitigatus Sacerdos, cum comitibus abscessit: sed hic animadverrit pater, nisi gratiæ Dei peculiari miraculo, non dissoluendum feliciter hunc nodum: tot ergo in eum lacrimas, tot preces fudit, ut non minus tolerantia contumeliarum; quam supplicandæ caritate, conuersionem hominis denique exoraret; atque ut fuerat detestabilis in publicum exempli, ignominia Berzeo irrogata, sic illud Deus publico deleri pœnitentiæ exemplo voluit. Paucis ab hinc diebus cum pro concione, cui sacerdos idem intererat, eadem Pater validè inculcaret, de æternitate cruciatuum, quæ fontes maneret, suo in scelere obfirmatos, pendebant anxij auditores, & dicenti, malè metuebant, sed dum respectant identidem quos daret ad

ea colores Sacerdos, vident posita indignatione, flentem vberim, singultantem, & consensu doloris, non alios modo contuentes, sed ipsos etiam inflictæ Berzeo iniuriæ socios in lacrimas soluere, tanta lux fuit instinctus diuini ad retegendam homini conditionem animi sui miserrimam; & furoris sui culpam in medicum curare illam satagentis. Expleta concione spectantibus socijs, & auditoribus ad eius pedes prouoluitur, & noxam, continuatis lacrimis suam dolens, hanc sibi remitti ab omnibus, vt quæ omnes spectaret, efflagitat: se vero deinceps Berzeo fingendum integrè permittit, vitam omnem plena exhomologesi apud eum purgat, domo extrudit concubinas, formamque viuendi assumit ordini suo congruentem. Erat ista illorum æmulatio Christiana quos Deo luci fecerat Berzeus, vt expiscarentur de alienis moribus quæ ab salutis via exerrarent, deferrentque ad illum corrigenda: ipsemet illa audendi libertate qua illum acri, & inuidia infusus a Deo spiritus incitabat, ad emendationem perditæ ciuitatis, contestatus est non semel è pulpito, penetraturum se in ædes priuatorum, & si quas in ijs reperisset auaritiæ sordes, aut turpitudinis, ejecturum, nec id dictum animosius quam factum, nullius metu periculi deterrebat ab extremis, & insolentibus remedijs vbi vtitata, & mollia non prodesse: accidit ab eo deprehendi quendam insperatò improba femina comitatioem, assedit sedenti, hæsitque constanter pertinax, quoad illam à se penitus ablegasset, leniora tunc admouebat, cum prudens ratio suassisset ad emendationem suffectura: quare egenis aliquando qui obcalluerant in suis criminibus, pecunias dabat, quo illos pertraheret ad confessionem, abundè contentus si apud se genua flexissent, eorumque tentasset vulnera, quamlibet sine vllò sensu venissent, & frigidi, eorum animos diuino afflante spiritu ea efficacia versabat, vt cum acerbissimo dolore, ac lacrimis confessionem absoluerent, retexerent etiam interdum quòd eam initio, nullo sensu pœnitudinis inchoassent: hoc vero suo grandi bono expertus est miles, publicè sceleratus, & qui vltim sacrorum ferebatur multos iam annos refugere. Vidit illum Berzeus, pridem in illum inuadendum arrectus, die quodam domum subeuntem, haud certè animi curandi gratia, statim illum sibi à Deo traditum censuit, suæque permissum potestati vt illo faceret quod tamdiu optauerat, & fuit planè infelici, felix ille ingressus, educendo nimirum propediem in periculosum prælium quod si tunc reconcilianda cum Deo gratia non anteuertisset, ibat certò profligatam vitam morte pessima mutaturus. Ergo Pater vt domi hunc tenuit, iussis occludi foribus scelesto denuntiat, nisi confessione sacra expiatum, & Deo fidelem, cerro certius inde nequaquam amittendum, addit & alia quibus & suaderetur vehementer, & expediretur illi difficultas confessionis extemporalis. Religiosam violentiam non tulit miles indignanter, minimè dubitans ex salutis suæ desiderio profectam. Deo itaque clementer cogenti obsecutus, confessione longa, detestatione scelerum acerbâ, vitam omnem apud Berzeum lustrat. Inde rite peccatis solutus

solutus abscedit, post paulum Ormuzio ad bellum, ubi confligens cum hoste interijt.

Prolixias foret ire per singula criminum genera, partasque de illis à Berzeo Diuina ope victorias; conjugia inter impudicos legitime copulata centenarijs notata sunt, ejectæ domibus haud paulo plures concubinae; recepti in sinum Ecclesiæ filij quos patrum Christianorum impietas, permiserat Mauris aut ethnicis matribus superstitione illarum imbuendos. Quod ipse vt tandem euinceret, cum leuiora præsidia in casum vanescerent, acerbitatis aliquid miscendum ratus edixit è pulpito, nisi sacrilegam & mortiferam profanationem extirpassent quos ad hoc urgebat officij ratio, habiturum se illos pro fidei hostibus, & Christi aduersarijs, acturumque se de illis apud Serenissimum Regem eorum Dominum, & tribunalia sacrorum quæsitorem, tanquam de suspectis eorum criminum, quibus ignis supplicium debebatur. In exterminando autem crimine pessimo, quod illic per legem Maurorum scèdissimam, immensum ire sinebatur & restituendo in teneris puerorum, & iuuenum animis, pudoris ingenui amore, mirum quantum laboris, & quanto fructu suscepit. Eum illis horrorem Maurorum, pestis illius satorum indidit, nullis vt æquè contumeliosè atque à pueris haberentur, prouocantibus etiam ad disputandum & exprobrantibus publice Mahometanæ legis abominandam scèditatem. Imo nec sibi à parentum reprehensione temperabant si quid ab ijs exisset, dictu, factu uè minus castum, & ubi parum proficerent, eos apud Berzeum accusabant. Iam versus impudici, omnium cantibus vulgati & quotidiana puerorum symphonia, tam immàni turpitudinis inauditæ imagine aures continuo cadebant, vt agente Berzeo, magistratus, publico edicto illos proscriberet, & eorum loco precatoriæ coronæ, laudumque Deiparæ succederet cantus. Simultatum vero inter milites, & ciues crebritas, & viuacia odia, quàm planè extincta sint, vel inde palam sit, quod pro foribus templi cum esset concursus frequentior, qui mutua vulnera, & mortes diu captauerant, in mutuos amplexus & pacis oscula obstupescente populo redibant, offensas inuicem, seu Christo potius utrinque, tam constanter, & in perpetuum donabant, nulli vt vrbe in posterum tora, fideliores essent inuicem, & amiciores: Longè absque vlla comparatione operosior illi contentio, in extinguenda pecuniæ dira fame, viuque quæstum iniquorum, & malè partorum restitutione. Locus fuit ab vrbe haud multum distitus, confluxu celebris negotiatorum; illuc vt primum illuxerat, ad pactiones suas conuolabant; Bazar vocabatur, ex quo fortassis Itali Bazarrare ducunt quod apud mercatores malè sonat. Vnde vnde vocis origo extiterit, videbantur (quod erat Berzeus dicere solitus) doli mali, & fraudes cum auaritia ex Iudeæ templo à Christo expulsa, in eam latronum confugisse specum tanquam in asilum. Artes lucrorum immanium quarum ea in schola feruebat vltus eiusmodi sunt, vt quanto sapius illas animo retracto, & introspi-

R

cere

16.
Cõuersiones
aliæ maximè
scènerat.

cere studeo, tantò, inquit Berzeus, ijs implicer & inuoluar pejus. Multis decem dumtaxat aureorum fors, necessaria ad victum reddebat omnia, aucto tam multis ambagibus quæstu, vt anno vertente, decem illi, centum aureos parerent, forte integra semper & grauida. Negotium innocens, & more probatum credebatur accepto pignore, pactis vsuris pecuniam credere, atque ab ipso numerati argenti principio, fœnus ad fortem reuocare, conflato vtrunque processu temporis, imaginario summæ velut creditæ corpore, tam enormibus lucris, vt ijs soluendis pares inuenirentur paucissimi. Hinc parariorum, & proxenetarum illic prodiga copia, quibus nihil pensi præterea nisi ventilandis, fouendisque huiusmodi fraudibus ventri consulere. Ob hæc Ormuzium fraudum omnium, & vafrementorum totius Orientis forum prænobile; Ormuzienses negotiatores, malitiosissimi fœnoris professi doctores iactabantur. Sed cum improbas mentes curare soliti, habeant ferme pro re desperata & sanationis experti, cupiditatem quærendæ pecuniæ, ac multo difficiliorem quæsitæ præter fas restitutionem; nihilo secius tanta fuit Berzeo in hoc opus efficacia spiritus, vt quæ ipsemet narrat miraculis paria videantur, ex quibus postmodum nonnulla memorabo. In primis itaque, pro concione, docere aggressus quicquid oportebat à contrahentibus teneri, trimestre spatium in eo posuit, quid fas aut secus vnoquoque seorsum in genere exponens; quid lucri & vnde, quantum quibusque limitibus, sic vti plus vltra non liceret, quæ legitima lucrorum aut quæ spuria scaturigo? His tamen doctrinæ radijs cum parum sufficeret mentes audientium illustrasse ad cernendum, nisi argumentis potentibus corroborasset ad agendum, contemplationi traditæ sanorum dogmatum, piam addebat *cap. 2. §. 11.* vsuque contemplationis, expensaque ad pondus rationis omnibus insitæ, contractuum institutione, metiebatur eandem ex rationibus æternis; ex præferendo inquam, vniuersis lucris animi sui lucro; ex beata immortalitate cum terrenis omnibus ita comparanda, vt cum oceano aquæ stilla & bono fragili, punctique vnus cum infinito & immenso; ex morte insuper, quæ tot quæsitæ periculis & damnis, momento raperet, ex sempiternis demum pœnis, vbi quæstibus iniquis tam formidabile cruciatuum reponeretur fœnus. Hæc ab eo tanta pietatis incitatione dicebantur, vt exscendentem nonnumquam è suggestu circumstiterent multi, ingererentque alius quingentos, octingentos alius, pluresque aureos, injusto creatos negotio, quibus iusti, & æqui perspecta ratione tunc redditus absolui conscientiam poscebant: rationarios codices domum ad eum deferabant nonnulli, recensentibusque æra distinctè singula, & quæ conflata ex ijs summa comperta esset juris alieni, mox illam Dominis refundebant. Hic vero stupere Mauri, & ethnici, cum præter omnem expectationem vltro sibi redire nummorum copiam cernerent, demirarique ac deprædicare Religionem Christianam, effectuque mirabiliori, abdicare se & ipsi perpetam possessis, quæ natura dictante, Dominis reddenda cognouerant.

Denique

Denique vel sola quorum certum jus ignorabatur, in Berzei vnus deposita manibus, ad octo; ad viginti, post aliquod temporis aureorum millia pertigere, quæ ne obolo quidem sibi residuo in leuamen vltimæ egestatis, inter sodales misericordiæ prorsus omnia consignauit, hi vero in nosocomium, in ægrotos, in neophytorum alimenta, dotem meretricum respicientium, redimenda desertæ fidei, postea resumpræ mancipia contulerunt. Fuit mercator opulentus, qui magnis precibus per Deum rogaret, rei suæ totius arbitrariam curam susciperet, ejus partem quantam & quantulam libuisset, sibi, vxori, liberis, seruis assignaret, velle se ac sua ex ejus nutibus integrè pendere. Subrisit Pater, seque ab illo expediuit; verum is dolens precando institit, coëgitque illum suas omnes, ex quo negotiandi initium fecerat recognoscere rationes, easque cum recti legibus, & conscientiæ jure coæquare, delineare sibi vitæ normam quam esset exinde initurus, & statis temporibus, librum suum nouis cum accessionibus signare, nouisque se iuvare consilijs, quod timeret vir bonus, eo inconsulto quicquam pecuniæ ad lucrū occupare rarius quod ipsi cum alio accidit non minus diuite & pecunioso; non possum expressius, quàm ejus verbis id scribere. [Horum, inquit, non memo, (& de ijs agit à quibus domum simulato morbo vocabatur, vt quod alibi turba confitentium perpetua vetabat; illic per otium, anxium animum confessione serenarent) vbi domum venissem ad pedes accidit, ne se abijcerem precatur, & en tibi ô Pater, inde nummorum tot millia, & quicquid in bonis habeo, aedes varias, nauigium, seruos, meumque adeo corpus hoc miserum; inde animam hanc cujus in te curam transfero, eaque me libero, hoc tibi injecto onere ne cui parcas, quod putes ad ejus salutem confici oportere. Malo pauper viuere quam perire; rem meam distrahe, scinde audenter ex ea vendeis quam multa placuerit, satis omnibus fiat, quibus me noris obnoxium: ad hoc, si nimis res curta sit, luat reliqua, & sui vexatione delectat hoc corpus, nihil de alieno penes me maneat. Malo, inquam, egenus viuere quam perire, & hæc eadem complures profitentur, cum expiaturi peccata ine adeunt, magno sane cum meo rubore, ac decem nummorum obnoxij, duplum contendunt exsoluere.] Hæc ipse, sed enim vt semper, sic inter tot bonos illic item peruersi non deerant, quibus pluri esset nummus quam animus: nam cum scenus injustum, esset jam adeo omnibus inuisum vt illo se ferme ipsi quoque abstinere Iudæi, ad quos Berzeus diebus sabbathi dicebat, fuere in ijs qui ne oculis signarentur, suos etiam illius censuræ rationarios codices obtulerunt, sed mala debitorum & tabellionum confectos fide, sortem ijs perfidus creditor eò inscripserat vera & tradita grandio-rem, quò scenus illius annum, grandius exigebat, vt per scripti com- modati fucò iniquam vsuram illineret, sed versipellis facilius obtigit crimen patrare quam abdere: doli conscius Berzeus exagitare hanc pestem non destitit quoad stirpitis eradicaretur, triumphauitque infame, fabili gaudio, cum forum illud Bazar argentarijs latrocinijs infame,

transiſſe vidit in academiam, in quam primum ſubibat nemo quin interſuiſſet rei ſacræ, deinde perpetuæ inducebantur quæſtionẽs de bono, & æquo variarum pactionum quas pararij mouebant, & designabant mercatores, vbi ſi qua ſe dabat ſuſpicio, proceſſuri vltra recti lineas contractus, parſimonix aut lucri quantumvis certi nulla obſtabat illecebra quo minus pro caſſo, & improbo repudiaretur. Ferri præterea & armorum cum Saracenis commercia ſuſtulit; ejus culpæ reos, intortæque in illam cenſuræ abſoluit quamplurimos, quos eo vſque Ormuzij, ſacerdotes ad hoc nulla præditi poteſtate, conſueuerant tamen abſoluere. Eccleſiæ ac ſummo paſtori, hæreſi ſchiſmate, & religionis ejuratæ perfidia abſciſſos reddidit, quorum fuit ingens vndique terrarum numerus, Abiſſini, Armeni, Georgiani, Moſcouitæ, Græci, Ruſſi, Poloni, Vngari, Germani, etiam Itali, mixtique ex iſtis Ianiſſari. Contigitque vt ſeptem Lutheranos, pro hæreſibus quindecim eodem tempore pugnantes, feliciter expugnaret, Deoque & Eccleſiæ Rom. reſtitueret.

17.
Duri obſti-
natorum ca-
ſus, ſed felices.

Has tam multas & tam exquisitas conuerſiones voluntatum, inter Chriſtianos potiffimum qui ſuis impuruerant vitijs, iuvit fateor plurimum, apoſtolici viri ſanctus ardor, dicendique vis cum exempli efficitate, cujus apud omnes venerabilis erat auctõritas, verum enimvero ſuam his Deus præter morem iungebat beneficam, & præpotentem manum, vel emolliendis inſperato, perditorum ſaxeis mētibus, vel duro aliquo frangendis verbere, qui ſe ſelecti ab eo protervè recuſarent, his enim multorum pertinacia vincebatur, quibus inde fiebat perſpicuum, Deum ſuo cum famulo & loqui, & facere. Paucos de multis reſero, memoratu dignos. Luſitanus genere nobilis vita palam infamis, dedecorabat patriæ ſuæ nomen, omni flagitorum turpitudine, nec valebat Berzeus è ſacro ſuggeſtu in vllas inuehi criminum ſpecies, quin is ſibi & contra ſe dicta interpretaretur. Quare illum miſer & igni & ferro (quod ſcribit ipſemet) inſectabatur implacabiliter, nec demiffionis vllius officio quantumvis affabili, & amico perſuaderi vñquam potuit, vt vel occurrentem, vel requirentem alloqui coram admitteret, inſinaturum videlicet aliquid de Deo & animi ſalute; lethale igitur & inſanabile væcordis carcinodes rapiebat ruentem in certa exitia, niſi ei Berzeus feciſſet ſumptuoſa ſua impenſa medicinam, jejunijs, cilicio, prolixis per noctem precibus, & cruenta ſui verberatione à Deo petiit, oculorum conjectu propitio infelicem animam dignaretur: tenuitque hic labor octiduum, cum ecce Luſitano clauſis foribus ſuo in lectulo jacenti, adest hora poſt mediam noctem prima P. Gaſpar Berzeus, vultu & manibus ſplendore fulgentibus quo colluſtrabatur vndique conclaue, oris autem tam pulchro habitu vt divinum aliquid præferret: adſtabat huic ſocius, quis vel quo cultu, à nemine proditur, accedit vterque propius, ſpectantique cum metu, & miranti ex aduerſo conſiſtit; incipit ſocius, conceptisque his verbis; cur, ait, peccator, confeſſionem ſacram apud P. Gaſparem non obis; intentoque in illum digito, non vides quanta pulcritudine

critudine sit? hic cernens aspectu mirè amabili de fixos in se Berzei oculos, lecto exiliit collo brachia injecturus, & laxaturus linguæ officio animi ardorem, cum eodem momento videri desit, socio remanente addenteque jam dictis, Patrem ab eo in nosocomio repertum iri, ubi ad rem sacram ægrotis faciendam compararet sese, post quæ hic item ex oculis abiit: tanti beneficij magnitudo in scelestissimum hominem, & Patris erga se, quamvis ab se pessimè habiti profusissima caritas, ejusque comitis (qui credi alius non potest præter genium illius aut Patris tutelarem) salubre, & dulce monitum, tantum ei dolorem scelearum inusserunt, vt fletu, gemitibus, execratione vitæ præteritæ noctis reliquam duxerit, morulas singulas dum illucesceret velut annos ineutans. Moxque servum jubet festinatò ad Patrem currere, enixè obsecrans, quantocius adesset; haud quidem fastu illius potius adeundi, sed ne sui tam cito spectaculum lugubre aliis exhiberet, ictum vero divinitus animum semotis arbitris, solus cum solo explicaret; intranti domum & visi fortassis quo perculsus fuerat ignaro, jam totus alius ad pedes procidit; eorum gratiã quæ salutis suæ causa egerat testatur lacrimis, quam ore proluxius; objectam sibi speciem illi ordine describit, orat injurias ignosci, quibus consiliaria pessima, animi sui prauitate toties illum violauerat. Complexus dolentem Berzeus, flentique illacrimans, hortatur magno animo sit, & clementiæ diuinæ inuitamento adeo singulari studiosè respondeat. Inde ab negotiis seuocatum, dies aliquot sacris meditationibus occupavit ad vitæ totius instruendam exhomologesim, ex qua apud eundem obita, sibi tam dissimilis euasit, vt magis antiquæ, ac perpetuæ probitatis religiosum gereret, quàm improbitatis nuper abjectæ Christianum; excellebat tamen insigni aduersus pauperes benignitate; scribebatque de illo Berzeus ducatos aureos quater mille quingentos, in eos erogasse: alium quendam à Patre in viam reductum haud scio an Deus in ea stabilire voluerit, an auertere ab ea dæmon: penso cuidam in pœnam delictorum injuncto, de media nocte dum satisfaceret, videt horribili colore, ac forma bestias probe obseratum in cubiculum sese obrudere, illudque momento implere, cursare, strepere, sursum deorsum furere, sibi que propius extremam perniciem comminuari, vociferabatur interea miser tremens, sudans, & minime ambicens, hos esse dæmones bestiis laruatos, formidabatque ne se ad inferos ventem raperent, cum nihilo mitius pergerent, illi exitium intentare donec tandem coram saluatoris effigie projectus, obtestatione, ac promissione vitæ in posterum emendatæ, dæmones abegit: pauendo tumultu velut ædes susdeque ruerent, turbide eruperunt; ipse quasi ex funere rediuiuus, mores vt Ormuzio scriptum est, induit tam sanctos, quàm facinorosis antea vixerat: quæ duo memorauit, lætum alterum, alterum horrendum, teo pertinebant, vt diuerso clementiæ vnus argumento duorum animus fieret melior; at iis qui sequuntur duobus, longè carius stetit sua in Dei seruum salutariter monentem proteruia: milites ambo,

& ambo scelerati, Berzeoque tam dire infensi, vt jactaret alter, occursum se solum libentius in primam aciem hostilis exercitus, quam in P. Berzeum, loco quinetiam eodem quo ille, non sustinuit hæere, vsque adeo certò, induxerat animum se ab eo pulpitum seandente pro scopo præfigi, in quem tela omnia mitteret reprehensionum & inuectionum. Quare nauim impurus cum ea cui consueuerat in Indiam conscendit, malens incommodius alibi viuere, dum æternum à Berzeo absens, quam conscientie torquentis perpetuam illic subire quæstionem. Sed enim scelestum sua sefellit peruersitas, plusque valuit apud Deum precando ad salutem miseri Berzeus; quam is ad accersendum sibi supplicium, præfractè animum in suis flagitiis obstinando: nauim attigerat malè terræ precatu in qua non dabatur placidè insanire, cum febris corripitur vehementissima, cogiturque vel nolens terram repetere, vbi pergente in rabiem morbo, terrore cœpit implacabili conturbari; quicquid etiam leuiter obstreperet, armatos credere ad se confodiendum missos; ex arce cum nauibus in portum delatis, salutem reddebant tormenta aeneæ; tum vero in furorem agi velut in vnum se laxarentur: digna fatui dicti pœna quo affirmauerat, se peius Berzei aspectum metuere quàm exercitus hostilis: sic aliquamdiu edomitum, & phtysim emaciato corpore jam olentem respexit diuina pietas, sibi que restituit; crimen suo in supplicio agnouit, atque vt erat cadaueri concolor, & adhuc febriens ad Patrem adrexit, ejuoque se versandum permittit arbitrato, vita demum omni pœnitentiæ veræ purgata piaculo, valetudinem breui pristinam recepit, vixitque deinceps Christianis moribus & exemplo. Medicina haud multum absimili, acerbæ, sed salubri, furiosum Præfecti cuiusdam ingenium ad Berzei preces sanatum est: erat nobilitas hominis clara, sed rixosa & effera indoles omnibus infesta, & flammæ capitalium irarum inter quamplurimos fouere amans, vnde is publicis odiis passim obnoxius, ac nisi semper crudo satellitio stiparetur, instar canis rabidi faxis à populo obruendus. Multa egit dixitque Berzeus, vt cum iis quos ipse offenderat, amica pace illum conjungeret, quibus tantum abest vt quicquam promouerit; vt etiam ab illo conuitia & minas, caritatis suæ præmium reportarit: cassis itaque remediis omnibus, instanter apud Deum egit, medicinæ loco febrem illi immitteret validam, quæ deiectione exhausti corporis animum sanaret: precationem vix clauserat, cum statim Deus ratam fecit. Febris acutissimæ vorax flamma, sic venas homini incendit, vt sibi videretur damnatorum ignibus ardere; quod illi conscitum cum esset, ad mutandam, non ad tollendam vitam, mortem sibi ex morbo persuasit instare, metuque inferorum vehementi concussus, febris vt erat medullas coquente exæstuans iubet se ad Berzei pedes à famulis portari, à quo incredibili caritate inter brachia exceptus, mente primum purganda curatus est, peccatis ritè, dolenterque cum illo expiatis; corpori deinde sua rediit valetudo, rogante Berzeo febrem amoueri, suo pulchre

chrè defunctam officio; fueruntque hæc mutati hominis læta initia: post vero quam potuit ingredi, manu prehensum, inermem & incomitatum, circumducere per urbem Pater, suosque ipse cum illo inimicos, qui sanè magno numero erant, domesticarum requirere, singulos demisse veniam, pacemque poscere, complexu & osculo gratiam integrare: quod multis excussit lacrimas, urbemque acerbissimè inimicam, & in necem illius sparsis latè insidiis intentam reconciliauit illi vniuersam, alioqui paucos intra dies perituro, nec tot arma & odia, nisi fuga occultissima vitaturo.

Verum his quorundam lamentabilior, & sæuior casus in quibus Deus vindicta duplici terroris exemplum edidit, vitamque hanc miseram improuisis extorsit, negato ad æternam parandam quod spreuerant spatio. Primum fors infelicissima petiit, rixis & contentionibus famosum, vlciscendi libidine inextinguibili amentem, si cui tandem esset, nullo personarum discrimine offensus; idcirco in magnas multorum inimicitias semper trepidus, & armatus. Tentauit sæpius ferocem animum Berzeus, demulcere & dandæ veniæ argumentis omnibus mitigare; quæ cum in vacuum mitterentur, sancienda fuerunt duriori flagello monita. Morbo afflictus terribili, ad extrema breui redigitur: accurrit Berzeus, ratus huic item, vti & aliis mentem aduersis factam sanio-rem, suadet, hortatur, nihil omittit quo posset rabiosum ad donandas iniurias emollire; morte præsertim ingruente, & repetitura mox seueras vitæ præteritæ rationes: promeriturum quoque hac humanitate suorum veniam criminum, quam Christus Dominus ore sacrosancto, in Euangelio certam promisisset. His fastidiosè nauseans bestia, & efferacior in iras & vindictam, insaniam vomere non verba; jurare nec pacem, nec fœdus admissurum; vltionem velle & sanguinem; abiret Pater in malam rem, proculque abisteret, frustra se femineis cantionibus ab eo terreati; si Deus nisi parentibus veniam non daret, ejus se flocci veniam facere, vt qui decreuisset nemini parcere; malle se vltum iniurias ad inferos mitti, quam inultum probrosè in cœlum ascendere. Hic facturi præfagus, nimium verax, Dei seruus, completam scelesti malitiam, desuper cognouit, prædicensque imminens obstinato malum, vt tute vis, inquit, ita sit: non ibit crastinus ad medium dies, quin tu clamore quinquies iterato, confessionem flagites, nec eam obtinebis, quibus dictis recessit, nec aliter ac ipse denuntiauerat factum est: Postridie siquidem mortiferis oppressus accessionibus, & jam deficiens, sero tandem; sed frustra magnis vocibus confessarium poposcit, inter quas miser, miseram animam impiatam efflauit. Præfæcti alterius longe quoque isto terribilior extitit vltimus vitæ actus, quippe diu pridem inquinatissimæ, atque ob tres Mauras propalam infamis quas multos jam annos tam impudenter habebat concubinas, vt libertate, cultuque vxorio prodirent: erat hoc tamen inter ejus scelera minus intolerandum præ ore sacrilego, quo Deum, & sanctos horrendum in modum & ipse

18.
Morres ob-
stin. in suis
pecc.

proscindebat, & alios idem vt facerent docebat, nouarum militibus inventor, & magister aduersus numen contumeliarum auditu atrocium; falaci denique turpitudine quadrupes, & lingua cacodæmon: luce frui hoc monstrum tandiu patiens Deus fuit, dum spes suas in eo corrigendo Berzeus, industriamque consumpsisset, nam expeditione in Persidem indicta (de qua nos postea) Ormuzio necessariò profecturus, tam procul abfuit à rationibus animæ computandis, & Deo probandis vt suos etiam milites homo atheus ne hoc ipsi præstarent auerterit, vsque adeo nihili habuit supremum belli, & salutis æternæ discrimen. Versabatur in castris sanus, & si vnquam valens & vegetus; verbisque vt consueuerat in Deum execrandis contumeliose bacchabatur, cum vibrata in damnatum caput vindicta, quanto lentiori, tanto grauiori pondere incubait, repente in terram velut fulguris ictu percussus concidit vnaque nec motu, nec verbo edito impiam animam euomit: quo puncto temporis, cælum antea serenum tam atra circum obuoluit nubes vt adstantibus, mutuum conspectum eriperet: inde tam densa tonitrua, fulmina, ventorum turbines, & eluiones imbrium, vt summa instare Calamitas crederetur. Sed ponant funesto argumento finem collectæ in fascem eorum clades qui Dei famulo salutaria suadenti proteruè obstiterunt. Florebat Ormuzij pietas Chistiana, & fructus laborum mirè gaudens Berzeus metebat vberrimos, cum adsunt ab India milites ducenti, Garzia Sa Gubernatoris imperio illic in hibernis futuri, lues ex vitiis omnibus & facinoribus si vsquam alibi concreta, vt militarium scelerum fœx omnis Ormuzium confluisse cum illis videretur. Egrè aduenerant, statimque alieno, pro se quisque, admoliri manum, furari & prædari, velut urbem vi captam diripiendam accepissent: trix ad hæc, cædesque assidua iurgantium inter se & cum ciuibus militum, & projecta omni verecundia effrænis, palamque volitans libido; silente interea & enerui magistratum censura, quod arcis Præfectum delinquentium terreret multitudo, sexcentos enim quos illic habebat præsidarios, recens advectorum, vt nimis pronum est, tabes pestifera, eadem scelerum confusione inuoluerat. Dicit non potest Berzei animo quam acerbum dolorem creauerit, illo ex inferis emissio turbine, reuulsa & perdita, quæ tanto suo sudore rigauerat & excoluerat. Ergo crebris ardentem concionibus in aduersum niti; supplicare nudis pedibus ad templa cum aliquot aliis, quos cum illo diuinæ offensæ pungebat dolor; coram Christo in crucem suffixo vim profundere lacrimarum jeuniis, cilicio, ductisque precando noctibus flagitare, vt ruinæ præcipiti, potentem manum Deus supponeret: Et planè auditus è cælo est, sed graui reorum supplicio visusque est Deus loquenti suggerere quo pacto esset ejus desiderio facturus satis. Nam cum aliquando infueto feruore dixisset ad populum quam inestimabili pretio censerî deberent, quæ animum spectant immortalem ore inflammato & teneriter flens, queri cœpit cum Deo, & incusare jam non vltra ferendam illorum nequitiam qui pacem Ormuzio, pietatem,

pietatem, ipsamque tantum non Religionem Christianam, lætè prius florentem expulissent: Dei esse hæc damna quæ dæmon intulerat sarcire: eorum auctores obcalluisse ad sua monita, & tanquam rationis expertes belluas æternis rationibus non tangi: illos ipse tangeret sua mano, suisque flagellis attereret; sanitatem, rem, famam & quicquid carius deperibant iis eriperet; & quando aliter suis jam instructa flagitiis apud inferos tormenta cuiusmodi essent intelligere nequibant, experimento eorum aliquo æstimare illa condiscerent: quibus vehementer pronuntiatis ad populum versus, indixit ad ea impetranda ter Pater & Aue recitarent. Meras exisse lenitatis damnarunt nonnulli, quos grauius aliis pondus conscientiæ premebat, ausique suut apud eum querelam deponere, velut indormiens tot vrbis sceleribus numen excitasset proritas ferque ad stringendum in defensionem sui ferrum: querelas diluit Berzeus aïens felicitati sempiternæ, temporalem quamlibet iacturam optime impendi, seruandæque æternum animæ corpus feliciter perire. Si pertimescerent suas minas, in promptu habere quod ab iis in tutum reciperent sese, ad pœnitentiam maturè confugerent, sic fore ab ira offensi numinis securos: qua ejus contenti satisfactione abscesserunt, nec erant ingenio in negotiis animæ ita crasso vt non perciperent ejus dicta: verum suis tamen in fordibus perstitere. Sub hæc adsunt è Perside nunciij, rebellasse Monagiam & ab Ormuziensi Rege ad Turcas descivisse; erat hæc in ejus mediteranea ditioe arx egregiè munita & sollicitis eatenus custodiebatur suspicionibus, quod Regnum ea parte à Persis confinibus tutaretur: tunc illam præsidarij milites hosti prodiderant: huic recuperandæ, tumultuariò, (& festinandum vrgebat necessitas) militum ad quinque millia rex cogit: addunt se illis auxilio Lufitani, quibus ex vicina hostis potentia Ormuzium periclitabatur; quos illuc in hiberna, misisse Indiam diximus ducenti, se adjungunt, & alij totidem haud multo meliores, dum ad profectioem se accingunt, Berzei caritas, cui cœlestis dictabat instinctus eos ad luenda tot sua scelera proficisci, omni opera contendit, quia præsto erat & sacerdotum copia & tempus, animo suo consulere & confessione cum Deo in gratiam redirent: optare se quidem illis victoriam & incolumem reditum, at si Deo secus aliquid placeret, quem essent illic reperturi qui moribundis confitentibus aures daret? etiam atque etiam cogitarent, se arcem aggredi proditorum quos in defensionem sui, actura esset desperatio, & si eos vinci contingeret, caro victoribus eorum sanguinem constitutum: hæc ab eo, sed quam inutili conatu? Mirum prorsus inter quadringentos, fermè solos viginti, confessionis piaculo animum purgasse; aliorum pars monentem ludere, pars velut ad triumphum, non ad prælium ducerentur stolidè arrogantes periculum spernere, ne præoccupato per confessionem mortis discrimine pertinuisset dicerentur; quod Berzeo nimio certius cladis omen quam vaticinatus iis fuerat confirmavit, nec ipse Pantaleoni Sa, Gubernatoris Indiarum ex fratre nepoti hoc dissimulavit;

mulavit; prius enim quam ad iter caneret, quadringentos illos secum educturo, & faustam illius adprecationem postulanti, significavit imminentem iis stragem, cuius esset futurus spectator; nec ideo abstinit pius Pater orando, supplicando, seque etiam publicè afflicto, numen illis placabile poscere. Iam applicuerat exercitus, & cinctam arcem premere cœperant, cum obfessi ab necessariis pridem eximie instructi non modo alacriter, quacumque impetum facerent illos excipiunt, sed crebris etiam in apertum eruptionibus fatigant, & nunquam non frangunt, multos sternunt, alios profligant, & qui arrogantia sufflati, procul pugnam, & victoriam vorabant, ex pugna & campo indecores fugam, & receptum in lucro ponunt. Sed calamitosior hac plaga, pestilens morbus milites inuasit, breuique ex Europa aduectis quinque supra quadraginta peremit, nullo Sacrorum remedio, nullo solatio animi procuratos, ac ne asini quidem sepulturâ, disiectos huc illuc reliquos sternebat lues ut quemque vires defecerant & passim per agros mactum de se spectaculum dabant. Demùm vero tunc frustra, emortuis vocibus inclamabant oprimum suum Patrem cuius sero perspecta bonitate, longè absentis ope carentes interibant: nec erat profecto lupremis illorù defuturus malis, quorum auditu excruciabatur, & pœnas sibi voluntarias cumulabat, sed Xauerij vetito tenebatur ne se Ormuzio moueret, vbi tamen haud multo post reduces excepit; nam lue diutius & latius grassante, destituti planè subsidio ægroti, nauigiolis in urbem reuersi sunt: atque hic novus ex miseris eorum sensus; viro sancto in littore cum piis aliquot sibi addictioribus conspecto vocem ut poterant, interpunctam singultibus tollere, appellare cum gemitu & ploratibus Patrem, decussatis ad pectus brachiis ejus misericordiam implorare, velleque ipsius ad pedes projici, & absque vlla mora de peccatis ab eo audiri, mortem se jam nihili pendere, postquam mori dabatur inter manus optimi parentis: Verum eo numero cum essent, in extremis plarique, quorum paucis diebus centum extincti sunt, par esse vnus non poterat singulis: quinque igitur sacerdotum, qui Ormuzij agebant auxiliariam operam rogauit, quam etsi libenter detulissent, mirum dictu, nemo omnium fuit, qui vellet apud eos peccata deponere, tametsi docerentur eo necessitatis articulo, parem esse ad peccata soluenda sacerdotum omnium potestatem, tam criminose de illis ægroti sentiebant, & fuere in iis adeo occæcati, ut maluerint petire impiati, quam confitentes ab iis audiri: quod ij sacerdotes quam agrè tulerint, non possum melius quam Berzei verbis explicare. [Tempus, inquit, modumque captauit boni omnis osor & hostis dæmon, serendi ut solet lolij; vrbis sacerdotes concursus æmulatione, quem ad confessiones, piaque opera mirabantur questi sunt apud me, negaruntque fas esse suorum in Christo filiorum confessiones vel à me excipi, vel se saltem in partem operis non vocari: causam iis non sum ausus proferre, cur eos cuncti refugerent, malentque confessionis expertes mori, quam apud illos eam deponere: vsque

vsque adeo inuisa illorum habebant flagitia: at euim meam illis innocentiam probauit: cum enim inter se rei ejus fontem communi consilio quaesissent, vltro per se ipsimet denique statuere, Spiritu sancto agente rem geri quem Deus Societati affunderet ad hoc ministerium iucundè atque vtiliter penitentibus impendendum; sic absque stomacho abierunt, meque majori etiam quàm prius reuerentia prosequi cœperunt, hæc de ore illorum Vicarij accepi.] Ita ipse Berzeus, cui de cœtero levandis corporibus haudquaquam subsidia piorum deerant, nam ait fuisse cubiculum suum instar apothecæ, foliariis salgamis, condimentis Saccharariis, & istiusmodi dulcariis refertæ, præter quæ à Præfecto impetrauit sua ægrotis militibus exsolui stipendia, quibus recreati sunt plurimum. Sed in necessariis animorum versabatur totus; quodque simul tam multis, vnus sat esse non poterat noctes insomnes atque operosas iungebat diebus, biduumque interdum omni planè se cibo fraudabat, iis tamen præcipuam præbebat operam qui periculosius laborarent, nec Præfecti rogatu, aut primariorum auelli se ab iis sinebat, ad visendos ægrotos, & saucios nobiles, sed non ita discrimini propinquos. Detinebant illum potissimum positi in extremis, euenitque non raro vt ipse medius alterum audiret confitentem; erigeret alterum & consolaretur, animam agentem: cumque illum tam multi accerferent, accedentis ad lectum propiusprehendebant, stringebantque manum ne se desereret; coacti vero ad alios currere pariter moribundos, discessu flebant, & lamentis prosequerentur abeuntem. Tam ærumnoso & perpetuo labori, par miraculo est naturam fuisse non imparem, nec vitam tot perpeffionibus consumptam: hanc quidem nihil propius abfuit, quam vt alia causa ei eriperet: miles phrenitide, morbi que impatientia correptus lecto exiliat, seque strictum in ensẽ parabat induere: aduolat Berzeus ictum auersurus, & extorturus ferrum è manibus; quo furiosior ægrotus & moribundo vt erat robustior, fauces ejus inuadit, premitque tam valide vt prope strangularet: nox erat media, conclamabant reliqui ad opem ægroti ex famulis aliquos, quod mouere ipsi se lecto non possent; Christus ait Berzeus mihi præsto succurrit, & miles paulo post obiit; arbitratus sum dæmonem tentasse me vita priuare, sed fuit Christus ad seruandum, quam is ad nocendum potentior. Fluxit integer mensis iuuandis corporibus animisque miserabilium militum, & cadaueribus humandis: inde se penitus in preces effudit exorandis è cœlo auxiliis ad recipiendam arcem Monagiam, & sarcendam lusitanis jacturam victoriæ honoris, & securitatis: supplicationes itaque integrare ad pium Deiparæ sacellum sesquimillari ab vrbe distitum, procedebant nudis pedibus vniuersi, sacerdotes accensis funalibus, pueri & mancipia decenti ordine, grandi numero Christiani ex quibus quinquaginta flagellis se ipsos cædebant, stans spatii Berzeus, de Deo aliquid ad populum dicebat, sed eo ardore, vt voces rumperent, quibus multo cum fletu diuinam vocabant misericordiam. Mouere preces & lachrymæ cœlum & longe, si vnquam, ab

omni expectatione, certis nuntiis Ormuzium perfertur, incruenta victoria, imò absque multa dimicatione, arcem quo pacto vix scitur, expugnata ad Regem Ormuziensem rediisse; atque hinc licuit non falso conficere, illam ejus breuissimi temporis jacturam eo tantum spectasse vt militaris illa sanies Ormuzium purgaret, in qua præter alios censebantur non pauci, suis è cœnobiis ab Europa in Indiam profugi, vt vitam ducerent quam solent apostata; fuit item cum sua Berzeum eximia caritas erga ciues lue pestifera contactos, probauit sui immemorem, & quouis periculo majorem. Populabatur urbem pestilentia febrium quas anni illius immensi æstus induxerant, desinebantque in mortiferum lethargum eam ob rem necessitatibus supremis succurrendum erat sollicitudine tanto acriori, quanto & latius saniebat lues, & confessionum vel puncto temporis dilata remedia, sera erant & inutilia, malo quoque accessit quod laboriosi numeris, pondus omne in illum incubuit, vno è sacerdotibus defuncto, reliquis ex morbo jacentibus, præter quos illum Vicarij etiam publicas vices supplere oportuit.

19.
Sanctitas
discip. Ber-
zei.

Sed quas Berzeo molestias, gentis illius scelera & pœnæ imponebant, recreabat Deus multorum accessu, qui præter vulgarem Christianorum probitatem, ad gradum virtutis sublimiorem anhelabant; mirabatur tot esse qui Societatem expeterent, tam multos parentum qui filios suos in eam ad scribi optarent, eamque Dei largitatem prosequeretur gratianimi festa laude: & acceperat quidem à Xaverio potestatem cooprandi quos nancisceretur vocationis nostræ spiritu instinctos, verum ex multis agrè duodecim admisit, numeri enim hujus dimidium statuerat secum in Iaponiam ducere vt iis ad Iaponum, & Sinensium institutionem magistris, nostrorum vice vteretur; lex alios ab se idcirco admissos contestatur ne obniteretur diuino spiritui à quo manu duci videbantur. In iis adolescens, audita ejus in foro concione, Dei, & sanctimonie amore sic inflammatus est, vt rem omnem suam adeoque, & vestes pauperibus donarit; exinde seminudus, nuda in humo, crucis cuiusdam ad pedem cubans, victitans ostiatim rogato. Hunc cerebro motum garriebat vulgus; ego inquit Berzeus sapientissimum, & virtute præstantem; ac jure id quidem, ad eum enim cum venisset Societatem petiturus, rogauit quamprimum in Persidem mitti ad prædicandam CHRISTI Fidem, & mortem pro illa oppetendam nec tantis ausibus alios desiderabat apparatus, quam obedientie sanctæ nutum & meritum, alius pariter post habitum publicè sermonem de ferenda cum CHRISTO in Caluarium cruce, descendens pedibus se palam abjecit, cupidus & ipse sua cum cruce illum sequi, & quocumque tandem ipsi libuisset ab eo mitti efflagitans, inter CHRISTI hostes sanguinem, & vitam profuturum. Præter hæc juvenem offendit dissolutum, qui ludens fallente alea iratus, Deum sacrilegis vocibus pergebat lacerare; hunc tanta vi Spiritus diuini, culpæ admonuit, vt penitudine subita statim prociderit arguenti, contenderitque per Deum fletu, & lachrimis

vt se ab sæculo vbi peribat eriperet; velle se cum illo, & viuere & mori: secutusque est illum adeò constanter vt ab eo nunquam discesserit. Mascatae quin etiam, quam esse diximus felicis Arabiae oram maritimam; quidam eo illac transeunte ad Christum conuersus, Ormuzium literas ad eum dedit, quibus ita se illi deuouebat, vt vellet cum eo vitam traducere, donec cum eo similiter in candenti crate, lenta morte animam expiraret; cuius voti pignus, præter facultates quibus abundabat, mille ipsi tradebat aureos, quos in egentes diuideret. Mirabilius annorum septuaginta senem post peccata semel apud Berzeum deposita, suauitate captum cœlestis spiritus quo exuberabat, non potuisse vnquam ab eo diuelli, sed bona vxoris, & filiorum suorum venia, præceptori optimo adhæsisse, domo eadem utebatur, negabat vsquam nisi apud illum se pacem animi & voluptatem reperire; affectabatur quocumque isset, præstolabatur ad illorum fores quos confessionis, aut morbi causa inuiseret, sperabatque se in Iaponiam ab eo ducendum vbi tandiu cum ipso degeret, dum vnà cum ipso, martyr occumberet. Agebant hi omnes, & alij quidam (de quibus nihil ad nos peruenit distinctius) in nouo Collegio S. Pauli, quod in cœnobio Pauli olim Iogui, nuper Christo adjuncti, statutum fuerat, tenebantque hanc in communi vita rationem. Ex his designabatur qui cœteros hora ante solis exortum excitaret, sequebatur meditatio diuinorum & sacrum; inde prælectio literaria vsque ad prandium, quod hora vna antecedebat meridiem: à sumpto prandio conscientiae examen, & aliquanto post iterum schola in seram vesperam; rum cœna, sub cœnam litaniarum cantus, denuo altera meditandi hora, denuoque examen: postremo somnus. Sexta feria in templo memores Christi patientis dabant piæ flagellationi vltionem manum; dominicis, ac festis laxabant animum, sacris per horam noctu colloquiis, maxime de arte tentationes improbas expugnandi: priuata sui diuexationes continuæ, in publico crebrae, mendicare per urbem, ægrotis in nosocomio ministrare, verba facere Saracenis & eiusdem generis aliæ: ad martyrium denique fingebantur, cuius tantopere desiderijs feruebant, vt perpetui essent in Arabia, Perside, Æthiopia prehensanda, vbi adducendis ad Christum populis, vitam pro Christo cum sanguine funderent: nec erant hi summi virtutis euanidæ, & parum securi roboris, quales ferè tyronum, qui spirant grandia formandis animo imaginibus pugnarum quas se fingunt pugnare aduersus ethnicos, concionando conuincendo, & lentis mortibus dura explendo martyria: papæ! quanta generositate? longinqua scilicet, fortique in solis pugnarum simulacris animo præceptorum: hi vero Berzei alumni, domum sapius gestientes redibant, quod lapidati à Mauris, quod faucij, quod mille ab Iudæis & ethnicis quibus Christi doctrinam prædicabant, contumelias referrent. [Verum (subdit hæc narrans) quis nos separabit à caritate Christi? prorsus nihil sentio quod nos ita confirmet, vt cupiditas, multa pro Christo patiendi, & mortis præsentia semper ob oculos obuersans.]

quem diu multumque explorasset, ab eo inter nos ad missum neminem, quò tum ipsi probarent an essent in Societate ad mortem duraturi; tum ipsa Societas certior fieret, an essent eiusmodi, quorum excellentia animi & virtutis, vocationi tam arduæ sat esset. In quo digna sunt obseruati nostro quæ tyroni egregio respondit, illi qui Mascata, vt dictum est, Societatem ab eo petierat. Tibi, ait, sum auctor, (quando ex me id rogas) quod Spiritus sanctus tibi suadet, exequaris absque vlla mora, nullum siquidem fallit, sed vnicuique ad æternam salutem, viæ duces se præbet qua illum Deus incedere voluit. Magnas certè ob causas ad Societatis institutum te vocat, ob quas vel totum, si tuus sit, mundum spernere debeas: addis cupere te vehementer, vbique mihi indiuiduum comitem fieri, etiam si res feret, in craticula subjectis ignibus, nos torrente. Pulchrè in vniuersum hæc & valde magnificè; reipla & facta vt essent processura, haud satis liquidò dixerim. Multum crucis imago meditationis coloribus in animo picta, dissimilis est à vera martyrij cruce: placent omnibus horti & arbores, dum vere floribus, ætate fructibus ornantur; hieme non item, & cum est in eorum cultura laborandum: haud secus in diuinis; eorum mirabilitate, & pulchritudine facilè homines prolectantur; difficultatem consecretantur ægerrimè, Christi crucem putant suis humeris nimium grauem, nam si genuit Christus sub eius pondere, & in Ierusalem compitis sub ea concidit, nobis miseris, in hac calamitosa vita quid quæso futurum? oblectant nos cruciamenta martyrum pia mente versata, sed tyrannis si coram sistamur ea experturi, mutata facie, acerba mox fiant & intoleranda: virget enim tunc famis præsentia, sitis, ignominia, contumeliarum, nuditatis, ludibrij, egestatis, verberum, mortisque aded, de quibus sacer vates, *propter te morificamur tota die estimati sumus sicut oves occisionis*, quarum mors pluma non pluris fit. Quare antequam inde, vbi adhuc es tuus, ed transeas vbi tuus non sis, nec ad mutandum vitæ genus liber, prudens consilium adhibe, ac perpende, vtriusque quid mali, quid possit boni tibi obtingere, vt cum cæperis, viamque inueris, re nulla terrearis, vel retro cedas. Cogita seriò quæ tibi de nostra Societate subjungo ne queri postea suppetat, fuisse te in vllò deceptum; (Dehinc exposita fusius vortorum religiosorum natura & excellentia, sequitur &) scis, ait, his locis eiusmodi sit Societatis nostræ labor, & opera: primus inter nos, vltimus nostrum est: mihi esse socius qui auet; manet hunc prorsus arumnarum eadem mecum perperessio: non est discipulus super magistrum: ne te tamen hæc tanta laborum asperitas à cæpro deiciat, conabor te iisdem erigere quibus efficit Deus vt illos ne sentiamus quidem: sumus & ipsi homuli & tibi consimiles, magnos ergo animos assume, nam qui omnia potest in omnibus, & benignus est erga omnes, tibi quoque vt nobis robur sufficiet tenendi constanter propositi. Primo igitur ad obliterandam criminum nostrorum, & perditarum voluptatum quas deperibamus imaginem, describamus nobis ob oculos mortem pessimam impio-

rum; tum exigendas nostri à Deo rationes pro verendo illo & summo tribunalali, supplicia denique certò pro peccatis luenda. Secundo loco exempla Christi apostolorum & martyrum, omniumque sanctorum reverenda sunt crebra recordatione, ad perseverantem illorum imitationem exprimendam: decet enim seruos non esse Dominis, nec filios patri decolores: quis nos separabit à caritate Christi? non fames, non sitis, nec lassitudo, nec ipsa mors. Tertio prospicienda est gloria beatorum & nostra, quæ non est alia præter Deum. Frui ejus aspectu & amore cum choris mentium beatarum, explere oculos videndo illo, audiendoque aures; os, mentem, memoriam, voluntatem, laude, intelligentia, recordatione illius & affectu; sensuum singulos propriis castissimisque delitiis. Illic vita interitus nescia, valerudo, diuitiæ, satietas, gloria, morborum, egestatis, famis & tædij æternum exilium, Dei enim possessor in eo possidet omnia, ut vice versa cui deest, plane nihil possidet: infelix qui eo exciderit, qui possederit æternum Beatus; Amen. Hinc vides cur mundus nihili nobis sit; morique optemus, ut conquiescamus in Christi sinu, auersemur autem & abhorreamus quicquid ejus obsequio non confert, quo vno gloriamur; omnium egeni, omnibus in Deo affluimus; in seruitute Obedientiæ libertate gaudemus, quanta hominum nemo; viuimus enim jure arbitratoque nostro, cum Dei ex natu viuimus, quod vnum cupimus & ambimus; cunctis amabiles castimonia nos facit, pellucet enim ex ea diuinum quid, expetuntque nos sibi angeli socios, & serui Dei fratres: omnes diligimus, Deum in primis, post, in illo tamen, & proximum. Eduntur inter nos omnium virtutum exempla illustria & crebra, quæ se crucibus & sudoribus occultant, suntque ejusmodi ut si possint ab hominibus intimè cognosci, mundum nemo vel aspectu dignetur,] nonnullis ad vltimum stylo eodem expositis, [si te his, ait, conditionibus socium mihi offers, ne recusem me cogis, imo ut excipiam, multumque complectar, laboris hic socium, & illie gloriæ sempiternæ cum eo utique Domino, qui distenta in cruce brachia, nulli hominum claudit: qui tibi suo spiritu illuxit Deus, idem tibi dux esse pergat in via veritatis, teque in perpetuum stabiliat. Amen.] Hos ad perfectam virtutem spiritus, ab iis Berzeus exigebat qui ad Societatem accederent.

Certe quidem ex dictis clarum est, fietque dicendis etiam clarius, ejus morem viuendi haudquaquam fuisse ab documentis dissimilem, & si Berzei virtus adhuc novitij. modestia tulisset, has omnes regulas, potuit hac vna concludere, nimirum viueret ex norma quam ab se teneri cerneret; hoc est præscripto religiose absolutæque sanctitatis; cui minimè quidem tunc primam incubuit cum missus in Indiam, vidit absque illo virtutis apparatu, sustinenda illi expeditioni se fore impari; sed ab ingressu in Societatem, affectiones sæculi vniuersas, seque adeò ipsum penitus exiit; deditque jam tum peculiare hujus indicium. Reuisebat de more Vlyssipone Conimbricam Simon Rodericus, ad excitandum subinde ardorem sanctum in

in nostris iuuenibus quos illic multos educabat Societas; hortabatur tyrones ut infanti IESU, cuius prope aderat natalis, munus aliquod pararent, maxime vero expeditum promptumque animum ad literati, aut laici gradum quemlibet adamandum, quem qui praeerant assignassent. (Tunc enim ferè ad sacerdotium vel temporalia, indiscriminatim Societati nomen dabant, variè postea prout usus doceret applicandi, dicebanturque Indifferentes,) obtulit Berzeus infanti Christo & Simoni Roderico, contestatusque est hoc scripto hanc suam mentem. Non veni ad Societatem ut seruos haberem, aut delicias quaerem, sed Christum crucifixum, sequeretur illum in sancta Paupertate, Castitate & Obedientia, ut ab initio promisi. Dico igitur & voueo, in Reuerentiæ potestate me penitus fore, ut siam adiutor Patrum Professorum Societatis IESU, siue ad culinam, siue ad euerrendam domum, ad opsonitandum, ad perferendas quocumque gentium, Christianorum, Turcarum, Ethnicorum, Maurorum & hæreticorum; ut summa Dei gloria fuerit literas. Pari modo in nomine IESU CHRISTI, R. Vestrae nutibus me totum mancipio, & cuiusuis alterius de Societate, ad Obediendum & ministeria quælibet, domi foris in Domini gloriam, erga ægrotos obeunda, lepra, peste, carcinomate, lue quauis infectos, nullo quoad me morborum discrimine; ad peregrinandum præterea, in quasuis, quatumvis longinquas regiones, Indian, Æthiopian, Guineam, vestitu paupere, famis, sitis, æstus & frigoris imbrum, niuium, & cuiuscumque alterius ærumnæ viatico, ut R. Vestra, seu qui præfuerit ejus loco factu optimum iudicarit. Nec esse desidero professus, nec desiderio illo tangi, salua semper Christi Domini volûtate, & R. Vestrae iussu, si quid forte aliud iusserit, & hæc omnia promitto coram Domino nostro, & gloriosa Virgine ejus matre voueoque me illa obseruaturum perpetuo, & quam perfectissime potero, volo autem non minus hoc me voto obstringi quam si foret solenne: quare omnes beatos suppliciter obsecro, gratiam mihi viresque impetrent ad hoc tam sanctè quam cupio tenendum, donec mortem & hanc quidem in cruce oppetam. Ita comparatus, R. Vestrae manibus vice Christi me trado, ut me libere utatur in quoduis Dei obsequium, cui opto perpetuum seruire.] Sed hic tam humilis de seipso sensus, eius meritis nequaquam obsuit, ex infimo quem legerat gradu, in summum euectus est Professionis quatuor votorum, quam ei datis Iunij vicefimo octauo, anno 1553. S. Ignatius destinabat, & modo quidem singulari, nam cum alios quinque Xauerij arbitrio cederet, Berzenm solum nominatim signabat, sed harum appulsam literarum mors ejus anteuertit, ejusque dumtaxat virtutum memoriam nouo testimonio coronarunt: in tantum surgebant sanctimoniam apicem Berzei principia, paucorum mensium tyronis! fuitque hoc opus Exercitiorum S. Ignatij, quæ Deo tantopere hominem inflammant, ut exaresceret in eo fibra omnis cognata *pharisaica*, quam pauci virtutis amatores quantum decet coërcent; extinguunt vero paucissimi, hoc est

verè

verè sancti. Equidem haud negem tulisse ipsum è seculo virtutis initia minimè vulgaris, magnique pendenda in adolescente secularibus occupato, cuius sit argumentum quod Vlyssipone Sebastiano Morales hero suo dedit. Visus huic erat nescio quid negligentius curasse, ergo iratus præter omnem modum, non tantum convitiis, sed etiam fustibus eum oneravit, dum iram cædendo saturasset: bonus juvenis ad verba, & verbera nullum perturbati animi signum dedit, nihil excusavit aut indignatus est; sed horis aliquot interjectis, hero sui jam compoti & tranquillo se sistit baculum tenens quo contusus ab eo fuerat, & eccum ait, pari libertate & modestia, eccum mi Domine baculum, cape, licet nunc, & si reus sum ad libitum plecte, quando jam tuus es & pacatus, neque is ego sum cui culpa placeat, displiceat pœna: rogem hoc solum ut castigaturus in posterum famulos, rationem adhibeas consiliariam non iram, ne fiat tibi errore quem plectes correctio ipsa damnosior: quibus herum facti pœnituit, & esse consideratior didicit.

Ibat tertius laborum Ormuziensium Berzeo annus, quibus etsi perinde angustum coleret & difficilem agrum, ut si foret orbis compendium, nec esset unquam inde abiturus, verum in Iaponia & Siniis nunquam non desiderii vagabatur quod se aduocandum Xaverij promisso nouerat sperabatque illic martyrio positurum, & venit tandem euocatio tamdiu expectata, non facta modo proficiscendi facultate, sed profectio-
ne etiam imperata: Nouembri enim anno 1549. Cangoxima Iaponiæ vrbe has dedit ad illum Xaverius literas. [Tuorum conscius desideriorum, & ardentis in animorum salutem studij, peculiariis vero ad has regiones Christi fide imbuendas, mihi quoque hoc persuadeo, parasse te illa virtutum præsidia quibus quod tantopere optasti in opus conferas, humilitatis potissimum. Quod majori vestro merito ut fiat, vobis P. Gaspari, Baltazari Gago, Iacobo Caruallio in virtute Obedientiæ præcipio, nisi debilitas corporis obstabit, simul in Iaponiam vbiicumque fuero me conueniatis, Meaci verò Deo dante futurum me puto. Vos porro Baltazar Gage, & Iacobe Carualli, in eo itinere P. Gaspari parebitis cuius prudentia, & moderatione confido plurimum vos ut maximè decuerit regendos. Et quia non possum de aduentu vestro dubitare, perspecta vestra celeritate ad parendum, & sacrificandam illi vitam, quæ suam pro nobis perdere antenertit, supersedeo pluribus; expecto vos, & magna spe teneor vestri, Deo fauente reuifendi.] Par votis extitit tam longum dilatis lætitia gestiens, actio gratiarum & amoris accessio, quiduis agere, & pati anhelantis in obsequio Ecclesiæ; conuersione ethnicorum, & explendo vocationis tam arduæ nomine. Scripsit ad nostros in Europam, ut secum Deo gratias agerent, & quasi assignatæ sibi ab Xaverio prouinciæ sustinendæ, parciore foret commeatu quicquid Ormuzij mirabiliter egerat, nouis cœpit officiis insudare, virtutis heroicæ, quæ Euangelicas operas ad expeditionem tam arduam perficit: interea dum mare aperitur, quod sexto quoque mense in Indiam patet.

H Sed

21.
Vocatur à
Xaverio in
Iapon. Berz.

Sed enim ciuitas sensu longè diuerso perculsa est, cognita parentis optimi quæ prope aberat iactura. Tametsi enim multos recrearet qui se illi putabant fore in Iaponiam comites, idque pridem vehementer poscebant, verum alij omnes, ne audire quidem de illa poterant. Quibus aliud quoque superuenit, quod profectio Berzei in ambiguum redacta grauem illi creauit molestiam. Illuc Antonius Noronius classe inuectus expedita, bis mille armatos duxerat, insignem aliquam in Mauros cladem portans. Goa eo consilio venerat, legebatque tacitè in Sinu Arabico locum impressioni opportunum. Dum illos moratur post bimestre indicta profectio, quingentos Berzeus audiuit contentes spatio dierum quindecim, subinde reliquos. Sic vt tam intenta duorum mensium opera, vix illi duas ad nocturnam quietem horas relinqueret, ad capiendum verò, tertio quoque die quantum morti arcentæ cibi opus esset, quartam horæ partem. Sed difficultatis summa classis in bellum ituræ discessus intulit: negabat Noronius, negabant ejus duces & milites se vela facturos nisi comite Berzeo, ad eò animum ad ducendum illum obstinarant; id Dei, id Regis obsequium poscere, fore illum vtrique obnoxium, si rem tantam sua destituisset præsentia; nec valebat apud illos excusatio literarum quas ab Xauerio exhibebat, seuerè iubente vt in Iaponiam se conferret, interpretabantur enim Xauerium si præsens adesset, cessurum præsentis necessitatis articulo; ac ne quo vel tenui vellicaretur scrupulo Obedientiæ infringendæ, causam doctis probisque permitteret, quo iissent eorum sententiæ, fidenter & ipse illò iret. Fuere ij de vrbis Clero, alijque nonnulli, à quibus in vtramque partem res disputata est. Iudicatum ex voto Noronij; debere Berzeum suspitione quauis errandi posita, morem illi gerere, & exercitum comitari. Denuntiatur illi eorum sententia additurque fore vt si pertinaciùs obstaret, vi adhibita eò traheretur; quod tam insolens factum auersurus iis denique manus dedit, sic tamen vt oppositum à Deo quantis valuit lacrimis, & precatione contenderet, instaurato etiam, vt scribit ipsemet, Obedientiæ suæ voto, dolenterque compellans *Domine vim patior responde pro me.* Et plane adfuit compellanti Deus, classe anchoras tollente febrî acuta corripitur: iis cruciatibus adjuncta quibus ad extrema deductus, nullam spem sui medicis reliquit, ita spe quoque illius vehendi Noronius excidit. Quare Catifam versus (quam ab eo captam haud pridem narrauimus) cursum armaque intendit, dato suis negotio, vt si forte illi meliuscule fieret possetque mare pati, statim ad exercitum deferretur. Verùm is morbum, Dei vocem ratus qua significaret, nullius prætextu rationis, discedendum ab Obedientiæ præscriptis; & voluisse se doluit, & voto se obstrinxit, nullius se vnquam persuasione auocatum iri ab destinato in Indiam reditu. Moxque ab hoc voto, mulier indigena ejus intravit cubiculum & jacentis miserta, quod vltro spondebat, illum triduo sanauit. Eludenda restabat importunitas nauigij ab Noronio in portu relicti ad illum si conua

conuāsceret euehendum, sed is catē adeò & solerter male vrgētes circumduxit, vt persuaserit F. Andream Fernandes virtute præstantem potius secum eueherent, vt pote rei militaris experientissimum, ante Societatem initam ducis officio sæpius in bello functum, & in naualibus præliis felicem; expugnandæ tandem marte haud minus difficili obiciebantur vr̄bis excubiæ, ne cum Noroni; recepta Catifa Goam repetente conscenderet, præter quas etiam indictæ nautis graues pœnæ si quis illum admitteret in nauim; ipse Noronio fauente qui se tanti viri comitatu beatum sperabat ad belli conatus quos meditabatur, vim illam omnem, & diligentiam industria peruenit. Iussis enim portari quam occultissimè in Prætoriam donis quæ in Iaponicam missionem piorum obtulerat largitas, (ea vestes ad sacrum pretiosissimas cum suppellectili reliqua ejusdem splendoris continebant fueruntque Xauerio in Sinas vsui) media nocte clam cunctis ad nauim cimba delatus est, & ante primam auroram Ormuzio soluit nunquam postea reuifendam, illud Dauidicum lætus canēs, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium.* Ex iis duodecim quos ab eo diximus eruditos haud plures tribus comites assumpsit, nam ex iis quinque obierant præstantissimi iuvenes, summaque expectationis, nisi nimio feruore extra modum abreptos longius, dum volunt magistri labores & pœnas corporis, clam ipso æquare grauitas ponderis oppressisset. Cæteros reliquit ad noui Collegij curandas primitias, quas Gonzalo Rodriguez tradidit in Berzei vices Ormuzij aliquanto post succedenti, sed hic siue discessus seu fuga Berzei momento vr̄bem implens, incredibile est quanto mœrore omnes affecerit, Regem, populum, ipsos infideles, & sedandis eorum animis, quam parum valuerit, quod suos discipulos promittere ciuibus iusserat, non defuturum illis de Societate affectu in illos non imparem; virtute ac scientia majorem; nec enim posse putabant fieri vt sibi quisquam obtingeret, nisi longe illo multumque inferior; præterquam si, quod extra spem erat, Xauerius veniret. Nec profecto a iusta errabant, viri tanti æstimatione, rerumque ab eo triennij spatio mirabiliter gestarum in liberando, excolendoque agro, tot vitiorum vepribus horrente; nec obliuiscuntur qualem reperisset, & cernebant qualem discedens relinqueret tradit ipse ex multitudine piorum operum; ex commotione audientium Dei verbum, ex largâ in egenos, multorum erga se ipsos parsimonia, religionis cultu, vsuque sacrorum visum sibi Conimbricæ non Ormuzij agere; imo in media primigeniæ Christianitatis Ecclesia; quod populi bona pars magnis desiderijs flagraret fundendi pro Christo sanguinis. Adulteria, fugæ maritarum, concubinarum cum Mauris & ethnicis, & his magis probrosæ libidines eo venerant execrationis, vt cum antea vbique velut iure proprio regnarent, tunc nusquam aut essent, aut quasi portenta inuisa omnibus, laterent. inimicitia publica pace composita; restitutum æs vltro supra iusti summam; sublata hircines iniqui feceris; ad æquitatem recusi contractus; conuersiones ad Christi fidem

quamplurimæ; remanentibus in perfidiæ cæcitate, insitus tamen amor, & obseruatio legis naturalis. Ad hæc institutio sanctorum operum quibus apud Mauros conciliata veneratio legis Christianæ, quam iis Christianorum improbitas despicabilem fecerat. Erectæ in Maurorum fanis ædes sacræ, hebdomadarij supplicantium processus, & nudipedum & sesqui toto milliari sese flagellis cædentium. Diuina in templis officia ad formæ solennis splendorem reducta; inductus per vicos, & agros vsus Christianæ doctrinæ carmina decantandi; reuocati in melius clerici, & publicorum præfecti munerum, vt eorum non virtute minus quam prudentia ciues regerentur; ad hoc vicarius, qui Societatis institutum complecti auebat, arcis Præfectus, & ex primoribus aliquot, exercitiorum meditationibus exculsi; multi denique in diuinis, eò vsque proveci, vt possent aliis eorum magistri effici, quæ viri apostolici laboribus debentur omnia, cui præter inopinos quibus accersebatur casus, nulla diu nocturne à fructuoso aliquo munere vacabat hora. Festis ad Christianos liberos & adultos, mane habebat conciones, de meridie ad mancipia & pæros, quos tintinnabulo colligebat ipse per compita, vt fuerat ab Xauerio edoctus. Lunæ instituendis ethnicis, diem veneris Mauris dabat, Sabbathum Iudæis, quod essent soliti eos dies ex ritu colere. Christianam doctrinam tradebat quotidie urbem quot noctibus obibat æris sono sopitos excitans ad precationem pro defunctis, & culpa lethaliter faucis, Residuum temporis disputationibus insumebat aduersus infideles; consiliis apud mercatores, de bono & recto negotiorum iure; neophytorum eruditioni; confessionibus peccatorum, ægotantium ministeriis, victorum consolationi & correctioni; sed in turba tam spissa operosarum occupationum, eam animi sui gerebat curam, vt si nihil præterea cogitaret, eo vitæ pauperis & austeræ inflexo, & constanti decursu, vt posset hic vel vnus sufficere, ad emendandam illam urbem.

21.
Labores González Rodriq.
qui Berzeo Ormuzij successit.

Nunc antequam pergo scribere, quæ hinc ad obitum de Berzeo per biennium supersunt, colligendos mihi breui epitome arbitror annos residuos Ormuziensis Missionis ad decimum septimum; quo parè admodum respondens sudoribus operariorum, relicta est aliis qui eius in se receperant curam, vt alibi nostrorum opera fructuosius locaretur. Dum igitur Goam Berzeus Ormuzio; Goa ejus successor, Gonzalus ab India recens tendebat Ormuzium, magnis veni doctrinæ, virtutumque instructus dotibus, quas in Æthiopia quàm præclare explicuerit reddemus suo loco. Nam enauigãdis milliariibus quingentis supra mille, dies insumpsit quinquaginta, iter nactus iactatione varia infestum. Diuersis interim nautarum circulis concionabatur quotidie, & mysteria fidei tradebat, commodabat ægotis operam, quos solent infaustæ nauigationes semper multos habere; sub serum diei frustum panis, & aquam mendicatio rogabat; viatici enim secum nihil tulerat, præter Deo confisam paupertatem qui suorum inopiæ nunquam deest. Sic anno 1551. Ormuzium

Ormuzium attigit, Decembris octavo, quem immaculato Deiparæ conceptui sacrum Ecclesia colit. Vix naui exscenderat, moxque ad pedes Vicarij accidit osculatusque manum reuerenter, vicissim ab eo, & cæteris clericis humanissimo complexu exceptus est. Biduum apud se Vicarius manere voluit; vnde in nostrum S. Pauli secessit Collegium, etsi erat potius quale ipse describit ad contemplationem Solitaria, quàm ad iuvandum Euangelicis laboribus populum Collegij habitatio; quapropter in urbem quotidie sub auroram compellebatur descendere, vbi proximo statim dominico primam habuit concionem in illud ex Euangelio tertio Aduentus; *Ego vox clamantis in deserto*. Ejusque in pulpiti ascensu ita Deus linguam, & ingenium mouit, vt qui vix alias ad dicendum, publico commiserat sese, exinde sapius quotidie diceret, verum earum rhetorices qua spiritus sanctus mentes informat peritia; vt ei ex prima illa concione cordatissimi auditorum statim occurrerent, & gratularentur illis verbis. *Tu es qui venturus eras, & non alium expectamus*; etsi Berzeo assueti, parem illi putassent neminem. Cæterum eadem vtriusque gesta cum fuerint, non morabor in iis repetendis lectorem. Tantum addo Gonzalum magnitudine famæ principio territum, quam illic ingentem sua viro sancto merita fecerant, recreatum nihilominus laborum suorum secundis processibus, & conuersionibus animorum crebris, etiam quorundam quos sibi à septem, viginti & pluribus annis, cruenta odia, vsuræ immanes, & scædæ libidines manciparant, & mirum non est post diligentiam Berzei, illic etiam repertos, ex confuso scilicet omnis generis hominum affluxu, commeantium illuc perpetuo, mercaturæ & negotiorum causa. Sed Gonzalo æquè cordi nihil fuit quàm vt Ormuziensis Regis pristina desideria inflammaret, adduceretque illum tandem, ad pervincendos rebellium metus, quibus se tantopere inuitum professus fuerat teneri, ne à Mahometo discederet. Verum quoscumque tentauerit aditus, quicquid consilio suo, de exhibenda Regi veneratione prætexerit, nunquam valuit pedem in aulam inferre. Arcis quin etiam Præfectum sensit sibi hæc in re aduersari, nouis subinde difficultatibus injectis, seu quod turbas timeret, siue quid aliud spectaret; haud tamen abstinit conatibus vltimis Gonzalus, prolixam dedit ad Regem epistolam, qua illum sermone, styloque arabico vehementissime hortabatur, æternum regnum, temporariis præferret vniuersis; nedum Ormuziensi suo exiguo. Sed qui literas redderet vel inventus est nemo, vel qui ad eas responsi aliquid reportaret, fuitque postrema hæc etiam viri contentio inanis, qui multorum licet æquaret operam, sed ne oneri solus tam graui succumberet, missus est ad eum laborum adiutor F. Aluarus Mendezius feruentissimus & ipse Berzei alumnus, & robustæ naturæ ingenio, molestiis quibusuis perferendis non impar, mirandum dixerim quod ei testantur euenisse ipsimet qui spectabant Mascate Ormuzium, lintre gracili transibat, breui nempe spatio dissitum. Incurrunt in illum Myoparones pyratice quinque, velis

& remis incitati. Flexis confestim is genibus precatur ne veller Deus in eorum se manus incidere, auditurque ex templo tam liberaliter, vt toto ventorum, & remigij impeta pyratæ, ne palmum quidem promouerint, quo illi in furorem acti, rem telis agere vt si possent eminus figerent, sed qui hunc noluit ab iis capi, multo magis vetuit occidi, veræ retro sagittæ, in mittentes, euidenter redire cernebantur, velut manu aduersa retortæ, à quibus intactus Aluarus, & per eum nautæ Arabes, salui applicuere Ormuzium. Illic præter suauissimam vtrimque animi voluptatem, inter se munera partiri. Disputatio, concio, factorum administratio, eruditio cathecumenorum penes Gonzalum esse; ministeria agrorum & vinctorum; institutio puerorum & similia, ab Aluaro retineri.

Sed hac mutua ope jucundissimi contubernij diu frui non licuit. Sub Augusti finem anno 1552. trepida jam esse omnia instantis belli suspicionibus; jam classis Turcica nauium plurimarum oberrans circumspici; triginta hic, alius sexaginta aut viderat, aut putabat vidisse, provt suus cuique oculos fingeat timor. Reipsa multum à tanto numero aberant; sed fabricabatur earum tanta vis in portu Suezio, in extremis Erithrei maris ad septentrionem vt de Ormuzio actum videretur, nisi opificum incauta solertia eas mari aperto ineptas condidisset, quod vbi experientia patuit, abjectæ sunt velut inutiles ad eam expeditionem. Ormuzienses interea necessariorum sollicita comparatione præstolabantur obsessuros, haud quidem urbem tutaturi, nec situ nec arte munitam; sed arcem solam in quam confugerant Christiani, dum Mauri mercatores, in Christiomen ad freti fauces cum re omni sua migrant, quanquam ob arcis angustias, & aquæ com meatum pro tanta multitudine parciorum, quadringenti armis inutiles in tutiora mediterranea missi, Minam, siue alio nomine Magostam Saracenorum fœderatorum urbem deducti sunt, milliari non plus tricesimo à mari: Ductorem iis, procuratorem, iudicem & omnium arbitrum, ac patrem præesse voluit Præfectus F. Alvarum Mendesium, cuius recurret alibi mentio; Gonzalum in arce retinuit, obsessorum iuvandis animis & erigendo, tunc maximè terrori: Omen enim sinistrum ostentabat, arci recta impendens cometes, et si aliud non erat præterquam igneus ex insula vapor, quem æstu intolerabili, & valdè insolenti, vna cum vento velut ignem spirante inflammatum cœlum extulerat. Sed imaginario terrori accessit longè implacabilior, cum certis compertum est nunciis, sexaginta vix leucarum breuium velari tractu captam, & euersam Mafcatem. Ad eam exercitum cum admonisset Peribechus, vel factit aliqua huius virtus, vel ejus potius cui credita fuerat Gubernatoris ignauia, nulla prope dimicatione se Turcis dedit conditionibus inhonestis vitæ dumtaxat saluæ ac liberæ, Duci & Lusitanis sexaginta qui eam propugnabant. Sed fidem iis fregit barbarus, eosque secum arce solo æquata in seruos abegit. Post quæ victoria tumidus Ormuzium flecit. Quinquiremes viginti, & Gaulo

Gaulos cataphractos duos ad litus applicat Septembris nono & decimo. Exploratum in urbem Turcas mittit ducentos qui habitatore vacuam percursant, expilant, triremes duas, ad summum refecti auri agentique immenso pondere, pannisque pretiosissimis, Prætoris barbari de præda partem eximiam. Arcem postridiè subductis in terram bellicis machinis, terra marique, aggreditur stringere, jubet septem locis tormenta vibrari & diu noctuque explosione assidua arcem quati, ejusque præcipuè munitissimum propugnaculum, verum etsi canni sesquipedalis tubi, & grandes basilisci fulminarent, vix globi muros attigerant, cum cassis ictibus resultantibus cadebāt, siue murorum hæc esset firmitas, siue imperitia libratoris globos, & puluerem ex interjecto spatio inique ponderantis; vel quod obsessis persuasum mansit, Deus perniciem ab iis auerteret. Vni quod aiebam propugnaculo majori tam densa tempestas ingruebat, vt caput in defensionem proferret nemo, quin statim mortuus efferretur; donec scientissimus ex arce librator, acie tam docta collineauit in decumanam hostium machinam, vt inducto in eam globo, ineptam vsui prorsus efficeret: instaurata est quotidie per duas hebdomadas igniaria hæc arietatio. Nec vnquã têtata impressio. Sed Peribeclus ab suis astrologis infaustâ minantibus territus si ad Ormuzium moras traheret longiores, & Lusitanorum confidentia fractus, qui se ad nongentos è muro canteriatibus armatos catapultis, cum toto machinarum armamentario ostendebant, collecto in naues milite, vel fugæ vel receptui cecinit, & Chesiomen vela fecit, vbi multis tum peremptis tum captis; rem omnem prædatus est Arabum mercatorum qui eò perfugerant. Inde Bassoram ad sinus ingressum, postea Mecham vertit, demum aut Cairi, aut Mechæ in patria (nam in hoc scriptores dissident) Bassæ jussu, pro rebelli magis pyrata quam duce, supplicio capitis vitam clausit. De se Gonzalus etsi nihil scripserit, sed qui erant in arce Lusitani, mira de illo retulere, ac se quidem Berzeum si adhuc Ormuzij fuisset pro belli Duce optaturos, sed eius virtutem admirandam ita in se representare Gonzalum, vt alium non desiderarent, vocabantque arcanum sanctimonie thesaurum, cuius excellentiam pretij, aduersa temporum luculenter probarent.

Dum hæc Ormuzij geruntur, Magostani F. Aluarum Mendesium, sua quoque calamitas, & discrimina exercent. Quos eò deduxerat quadringenti, viri, feminae, pueri, omnes de infima, & egena plebe, nulla satis consolatione leniri poterant, tum quod sua omnia Turcis diripienda reliquissent; tum quod pulsi magis quam missi; ad gentem diuertissent, esto quidem amicam verum Saraccnam, hoc est fidem suam ex suis commodis exigere solitam. Accepit humaniter Magostani præfectus imbellem turbam, cuius pars maxima de suo victitabat; reliquos Aluarus pecuniolis vtcumque alebat, quas Lusitanorum misericors pietas dederat abeunti. Sed nihil æquè hominem vexabat, vt infelicium illorum rapax improbitas qui cum ferme vna promiscuè viuerent, alij aliis paucillum id quod ad victum

25

Labores, & patientia F. Aluari, & P. Antonij Erodiæ & finis Ormuzien. missionis

victum haberent, auferebant; ex quo rixæ inter eos & pugnæ, & qui-
 us diceret, qui conciliaret diffidentes, præter Aluarum nemo, à quo
 erat necesse tam accurata cautione, censuram acerbam in refractarios
 moderari, vt inhiherentur quidem à peccando, sed pœnæ impatientia
 non agerentur in peiora: erant enim assiduæ illorum minæ, eiuratos se
 religionem, & Maurorum ritui accessuros, quod in desperabundis, &
 inter Mauros, non erat dictu, quam factu procliuius. Eam ob rem stu-
 dere vario genere pietatis haberet illos occupatos; memorare sæpius
 aliqua de Deo, multas quotidie horas infumere in explicanda illis fidei
 doctrina. Sed vbi perlatum de classe Turcica Ormuzium premente; pa-
 lam mox strepere, tumultuarique indigenæ, offensi pridem quod Ma-
 hometo deuota vrbs, Christi nomine ac mysteriis personaret; minari
 apertè, atque insolenter se post quadriduum tum ipsi Aluaro, tum eius
 mendicæ quadringentorum coloniæ capita demessuros (arcem enim
 scelesti expectabant vix per quadriduum fore Lusitanam) enimvero in-
 dignum & intolerandum, homuncionem suis obnoxium gladiis, & pro-
 pe mancipium, inter se ritum quem execrabantur, haud minus libere,
 audenterque iactare, quam si versaretur in media Christianitate. Oc-
 cursurus furori perditorum, & gregis sui incolumitati cauturus Aluarus
 Miramasciamo arci præpositum, conuenit, rogauitque sibi vt pergere
 liceret, suis doctrina solita imbuendis, molliuitque tam benignè ani-
 mum barbari in ejus sententiam Deus, vt minaretur capite luicurum,
 si quis suorum Christiano cuiquam fecisset injuriam. Sedata hoc metu
 plebe inimica, en nouæ pepello stolido, ipsis à Christianis turbæ. De-
 prædatione Ormuzij audita, arcisque illius obfessæ angustiis, vsque
 aded animos abiecere, vt sua quisque à tergo cum sarcinula se Aluaro
 sisteret, certus in interiora vrbium remota fugere, non dubio à Mauris
 aut seruitutis, aut religionis, aut mortis periculo. Hic prudens Alua-
 rus, ita se dicendo atque illos in omnem partem egit, vt desperatum con-
 silium tantisper omitterent. Nuntiatum interim Turcarum Ormuzio dis-
 cessus, cunctisque jam in reditum lætis, noua iterum sæuit calamitas,
 qua & ipse tantum non periit, & quos ducebat vniuersi. Solet quotan-
 nis medio Septembri Magostani, corrupto cæli tractu quodammodo
 aër putrescere, veneni vis morbo in omnes animantes nedum in ho-
 mines funditur: caput petit primum, & cerebri vsum, post febres inducit
 peracutas; causam indigenæ stellam volunt cujus ad meridiem exortu,
 cernas armenta, & pecora incessu vacillare tanquam vertigine affecta.
 Sive autem maleficio ejus stellæ, seu conditione soli pestifera vitietur
 æelum, toto certè Octobri & Nouembri, lues annua grassatur, sensitque
 illam cum suis Aluarus quo dempro cum paucis omnes ægrotarunt, ipse
 omnibus medicus, & curator fuit; præter quatuor infantes, & femi-
 nam nullus interiit; tandem alacres vniuersi ductore optimo præeunte
 remigrauerunt Ormuzium. Sed post cladem à Turcis acceptam, infelix
 ciuitas, habitatore tam raro colebatur, vt qui biennio post eam vidit,
 familia

familiarum vix duo triaue millia numerarit, cum esset antea innumeris
 ciuibus summè frequens. Nec duobus his operariis propterea defuit
 quo occuparentur supra vires, quare diuturna tum perpeffione, tum
 anni caloribus labori nimio maxime infestis, ita ægotarunt, vt nunquam
 valuerint ministeria omiffa repetere, sed necessario fuerint Goam reuo-
 candi. Submissus in eorum locum P. Antonius Eredia cum F. Simone
 Dauera; hi anno 1553. Maij vigesimo subiere Ormuzium, post discul-
 sam ventis à Deo impetratis malaciam, quæ ad vltimam famem illos
 redegerat. Stabat tum etiam nostrum S. Pauli Collegium ab igne per
 obsidionem semel & iterum in illud coniecto, incolume & dictabant
 ciues S. Paulum, suo ense domum suam fortiter defendisse. Eo se nostri
 contulere. Sed cum ab vrbe distaret plurimum, dum it redit per solem
 sibi infuetum & vrentem Eredia in morbum incidit ex quo ægte admo-
 dam euasit, coactusque est ciuium precibus in urbem transire, vbi cu-
 biculo paupere juxta nosocomium habitauit, relicto Collegij custode
 pio heremita vitæ solitariæ cultore. Illic Eredia ad continuatos quin-
 quennio decessorum labores addidit puerorum scholam, quos legere
 docebat & scribere, adhibebatque ad Christiana opera communi bono
 adjuvanda. Regis quatuor concubinas à Mahometo ad Christum tra-
 duxit, multos desiderio incensos vitæ sanctioris transmisit in Indiam,
 nomen religiosis ordinibus duros. Multas partim à turpi consuetu-
 dine, partim ab ejus periculo abstractas, honestis matrimoniis collocavit.
 Effecit vt vellent Christiani regionem vrbis incolere à Mauris &
 Iudæis seiuncti, cum mixtim antea iisdem omnes ædibus habitarent,
 magno & fidei, & morû dispendio. Secuti sunt illum, insisteruntque ipsius
 laboribus multo plures, quam quidam scriptorum referant. Habent
 certè illorum tot nomina Ormuzienses nostræ tabulæ, vt longum sit ea
 describere, cui numero causam dedit, infesta externis soli eius, & solis
 natura, religiosis potissimū, quibus deerant laborum, & æstus leuamina
 indigenis ferè communia: proinde illic morari diutius nō dabatur absque
 valetudinis, aut vitæ iactura, fuitque plane mirum Erediam annos quin-
 que inter eas ærumnas vivum illic egisse, quæ alium quemuis quinque
 mensibus confecissent. Duos nobis mors abstulit, vnus oculos amisit,
 reliqui morbis ad extrema deducti, depositique à medicis tam profligatis
 viribus, & nativæ temperie mansere, vt Goam reuecti nunquam exin-
 de valuerint. Quamobrem de vita pro animorum salute deuonenda
 cum ageretur, par erat inter nostros Ormuzij, & Iaponiæ ac Molu-
 censium pretium, nisi quod Ormuzij avarè operi, conuersionum fructus
 respondebat, nec martirij nomine mors illic obita censebatur. Hic fuit
 per nostros Ormuziensis agri cultus ab anno post sesqui millesimum 49.
 ad 68. quo Goæ publici confessus decreto cautum est ne in minoribus
 Lusitanorum arcibus agere sinerentur, nisi vno tantum ex Ordine reli-
 giosi: cumque Ormuzium paulo ante Patres Dominicani aduenissent,
 is Pater Quadrius nostrorum in India Prouincialis libenter loco cessit;

quanquam, & ipsi in ea statione haud diu hæserunt, vt suos alibi apud Indos vtilius occuparent.

24.
Berzei Goā
Ormuzio
reditus.

Nunc Berzeum sequamur Goam redeuntem: vehebatur gaulo prætorio cum Noronia summo classis præfecto, sexcentos eadem ferebat nauis, quæ nautas qua milites; ponè minora nauigia, reliquam partem victoris exercitus. Dierum quindecim vt solet nauigatio futura sperabatur, sed per feras ventorum marisque tempestates, & exitij vltimi crebra pericula, Goam applicare non licuit, nisi mense altero exeunte postquam Ormuzio soluerant: Creditum id, Deo factum miserante, vt Apostolici viri studio efficaci, tum illa naualis militia emendaretur moribus magis christians à quibus plurimum aberrabat; tum vt oris quas transursu radèbant, breuis eius mora, multum salutaris inferret compendij: Nam de his quidem Gonzalus tradit, Berzeum quocumque pedem immitteret pietatis sparsisse incendia, quorum aliqua postmodum vestigia cernemus. Sed multo felicius in ipso exercitu, in quo prauam diffidendi, ludendi, iurandi libidinem, pace, religiosis operibus, & diuinis laudibus mutauit. Concionem habebat quotidie, ad hanc summa è puppi prætoria signum tubis dabatur, quo demissis antennis remisque suspensis, nauigia omnia præsto erant, cimbalque iactabant, quæ primarios quosque de singulis audituros dicentem, in gaulum deferrent, id enim gratiæ Noroniam rogarant: qua porro messe sementis hæc fieret, intelligatur sane vel ex eo quod militum duces, & nobiles, interque hos duo non indocti, se illi vitæ non modo socios propense obtulerint, sed discriminum, & acerbitatum quæ in conuersionem Iaponia haurire properabat. Transliebat inrer dum in alias naues, subleuandis earum ægrotis, pœnitentibus audiendis, instituendis rudibus, & remigibus, simultatibus placandis, & quædam ibidem officia præscribebat quotidianæ pietatis. Maseaten primû in Arabia attigit, bis illic sub dio concionatus est concubinatus multos Christianis mutauit nuptiis; inter alios, ad amicitiam primarios nobiles reuocauit duos, factiosis pridem, & cruentis verimque inimicitis fauientes: Hi luce palam spectante populo, complexi mutuo, & deosculati, teste sacro Euangelio amicitiam iurarunt, non modo in perpetuum fidam, sed etiam fraternam. Inde Calaiatem, post promontorium Rosalgates; Goam versus flectendo, arcem Diu, ac demum Bazainum cum aliqua vbique præteruerti mora, nonos vbi que animarum quæstus ex Berzei concionibus viderunt. Bazaini dum aquatur classis inuitat illum in myoparonem egregius Christi operarius è tertio B. Francisci ordine ad visendam gentem quam non ita pridem Ecclesiæ sanctæ adiunxerat; aduentanti obuiam procedunt, excipiuntque cum palmarum ramis, & cantibus, singulari veneratione. Tanam sub hæc descendit, vnde illi quoque magno supplicantium agmine, & festo tubarum concentu occurritur. Illinc recreatis publico sermone ciuibus, ad inspiciendos Chiaulenses Christianos pergit, qui eius audiendi longa expectatione tenebantur: venienti occurrit honoris gra-

tia cum clero populus, omiffis quos in eum diem sanctis omnibus sacer-
 dum, adornarant, Ludis Cannarum, & Taurorum; rogant ne gra-
 uetur de sacro pulpito audiri. Excusat prudenter duorum presentiam
 quorum alter Vicarius, ambo religiosi muneribus, & concionibus ci-
 uitati operam nauabant. Verum vrbis praefectus cum eius caetero ma-
 gistratu tam assueuerant illi confirmavit nullum eo die concionatu-
 rum, vt se id facturum tandem receperit. Peragebatur solemniter sa-
 crum, collegerat ipse se, versandis animo quaerere dicturus, cum ad-
 est à Vicario nunciis, veluti percusso, & exostulante, quod se vsque
 Ormuzio, ac sui ordinis homines, detrusum venisset è suggestu tot
 iam annos legitime possesso. Conturbatus, & dolens eorum molestia
 Berzeus; Praefecti iussa dictaque protulit; obseruantiam erga illum
 suam eiusque Ordinem professus, addidit quicquid querimoniae depel-
 lenda religiosa humilitas, & caritas similibus in causis suppeditat;
 haec in populi aures momento dissipata, ex offensione grauissima in tu-
 multum exhibant, nisi Vicarius iteratis ad Patrem muntiis, etiam
 atque etiam rogaret, si quid sibi bene ac suis vellet, concionaretur
 libere, & quicquid ipsi dedisset molestiae, ex animo poneret. Berzeus
 itaque, ne proritarentur ciues in Vicarium acius, aut videretur eius
 querelis ictus, roganti paruit, vsusque pulpiti opportunitate, acceptae
 molestiae iniuriam vltus est, vt ab Christianis fieri condecet, multoque
 amplius ab religiosi, beneficio scilicet pro illa repenso. Laudauit enim
 illius ordinem, magna & sincera sanctitatis, & doctrinae commenda-
 tione. Non expleuit ciuium piam famem haec vna concio; discumben-
 ti cum Sacerdotibus maioris Ecclesiae qui conuiuam habere voluerant,
 adest è magistratu primario, qui reliquorum nomine flagitat, ne vrbem
 repulsa mcestam relinqueret, velle ipsum prius quam se desereret denuo
 audire, iam concurrere populum, & ne templi excluderetur angustiis,
 erectum aperro in campo suggestum. Prolixè Berzeus officium conatus
 depellere, ne offensionem nouam praerberet materiam; vbi nihil obtinet
 excusando, Vicarium adit; manum de genibus demisse osculatus, sup-
 plex orat, conscenderet ipse pro iure pulpitem, seque ab ea populi
 violentia per Deum eximeret; sed enim Vicario, id illi dare non licuit
 adsint illico caeteri magistratus; contestantur se velle Berzeum, non
 Vicarium audire; deberi hoc pietati suae, meritis viri sancti, speratis-
 que ex eius sermone vtilitatibus quem essent postredie amissuri, non
 posse hanc sibi negari consolationem. His pressus angustiis Berzeus
 argumentum dicendi à Vicario petiit quod is tractandum susceperat,
 eoque accepto statim in pulpitem euasit vbi videas rem totam admini-
 stratam diuinitus vt viri Apostolici conciones, non elaborati eruditio-
 que ingenij, sed diuini Spiritus agnoscerentur dictata esse. Eos enim
 exciuit illa concione motus animorum, ea peccatorum detestatione ac
 dolore vastum illud auditorium versauit, vt plorantium fletu perpe-
 tuo, & misericordiam poscentium elatis vocibus interpellaretur assi-
 due

duè dicentis oratio. Quòd autem cernerent haudquaquam ab eo impetratum iri, vt in Iaponiam ex Obedientia accersitus, ibi diutius hareret, circumstetere illum mox è suggestu dilapsus, cleri, vrbisque primores flexo genu cum lachrimis obsecrantes vt S. Sebastiani aedem facram, & annum redditum Societatis Collegio fundando admitteret: Satisfecerat ciuium pietati, & pernoctaturus apud duos illos quos diximus cœnobitas secessit, magno illos affectu, & crebro complectens, magna & ipse humanitate ab iis habitus; pedes illi & tribus quos ducebat tyronibus abluerunt; cœnam secum capere voluerunt, postque mutuos de Deo sermones comitati sunt ad discessum, ipse gaulum Bazaino appulsum repetens duarum spatio hebdomadam Goæ portum intrauit.

25.
Goæ Berzei
labor fru-
tuosissimi-
mus.

Non poterat vrbi opportunior hic eius aduentus contingere; eò enim solemnibus iubilæi promulgandum diploma peruenerat quod Xauerij precibus ab summo Pontifice obtinuerat Ignatius: eius indicendi Berzeo prouincia creditur, quem sancte & mirabiliter gesta Ormuzij, Goæ ab iismet qui viderant celebrata effecerant ciuibus amabiliorem: magisque venerandum quam triennio prius cum inde abscederet; Ergo illa culparum indulgentia, ne sanaret modo præteritas, sed anteuerteter futuras seria emendatione, argumenta quotidianæ concionis in illam omnia designauit, & in varios vsus virtutis vitæque Christianæ; qua fruge? inde breui olim est scripto comprehensum, Goam nempe tunc, omnis generis perditorum conuersionibus innumeris, & pœnitentiæ publicæ duris, & tristibus exemplis, repræsentalte conuersam Ninuiem. Addit alius qui testis, & pars operæ fuit, in promptu sibi ex vero asserere, ex quo cœpta concedi iubilæa, nusquam tantas populi commutationes in melius; tam crebra, & aspera vulgari ob propria scelera doloris spectacula extitisse. Xauerius ipsemet, calentibus adhuc ignis illius reliquiis è Iaponia redux, verba sibi deesse ad Ignatium scripsit, quibus id solum exprimeret quod suis oculis cernebat. Oræque illius occidua regna omnia, boni huius peruasit fama, & ad participandum illud Goam traxit. Quo tempore instituta est à Berzeo illa sodalitas quæ Flagellantium dicta est, & mirum quantum postea contulit ad fouendam vrbs pietatem. Horis ante seram vespèram duabus, sexta quaque feria in templum conueniebatur, ab decantantibus litanias; audiebatur per horam Berzeus in illud Dauidicum *Multa flagella peccatoris* de grauitate ac pœnis capitalium criminum differens vialque præscribens ad ea vitanda idoneas; postremo formas indicans nonnullas piorum operum, & spontaneæ afflictationis, in hebdomadam proximam vsurpandas, cum his post breue silentium, quo quisque in sua commerita reflecteret mentem, resumebat de Christi cruciatibus dicere, & eorum ex aliquo motus ciebat, maximè doloris, & pœnititudinis. Hinc producebatur ex velo, Christi effigies de cruce pendens, cum magna copia lacrimarum, sequebaturque mox flagellatio, prolixâ

lixa omnino, sed pœnitentium ardori tam breuis, vt iis inhibendis non parum negotij esset, cædebant enim seipsi tam crudè vt interdum animo linqueretur, & esse domi quatuor aut quinque ex nostris fratribus oporteret, qui medicarentur eorum plagas. Parciùs visum est instituto tam sanctoquauis hebdomada semel frui; & abnuente prudenter Berzeo, ne sæpius; priuatim familiæ singulæ illud vsurpare; pueri octo aut nouem annorum imitari; matres filioliis flagella texere, saccosque aptare quibus tecti, sacram ædem adirent, & manu debili in seipsos sauirent. Quod esse cœteris absque magno imitationis, & ruboris stimulo minimè poterat. Atque hic lubet aduertere quod profuturum sit ad erudiendas eorum molestias quos præclara in Dei obsequium molitos, aut vexat inuidentiæ æmulorum, aut illorum reprehensiones, quorum prudentiæ, animæ cura stultum sapit, damnatque in aliis, quæ per ignauiam contingere refugit. In Berzeum enim & multi, & multa obloqui. Hanc esse nimirum imprudentiæ potius quam feruoris intemperantiam; Goam denique non esse hæreticam, vbi tanta esset vociferatione opus, duarum & trium in diem concionum; diei veneris afflictationem, inconsiderantiæ esse haud ferendæ, & vero non posse diu consistere. Familiaritati nimis domesticæ, & Christi contemptui patere illum Eucharistiæ vsum crebriorem; tanta pompa in dictum, & populi motu Iubilæum, vel fictum, vel dolosum, quod non esset sigillis Pontificiis munitum. Sed horum hominum tota ex luto sapientia, Berzeo verbum aut syllabam sua illa omni coaxatione non expressit, nec animi offensi vestigium. Vnum doluit hanc ab iis prodire quos pecularis officij ratio ad promouendam Dei gloriam haberet obstructos. Abundè sibi ad defensionem omnem ratus, quod planè nil mouisset nisi de Episcopi, eiusque Vicarij assensu; Christo de cœtero committens vt suam gloriam, opusque cuius auctor esset tueretur.

Florente diuinis studiis in hunc modum Goa, adest è Iaponia Xauerius mensè Februario anni 1552. iteraturus quamprimum in Sinas navigationem. Exin duplex Berzeo lætitia; tum quod reuideret hominem sibi tam intimè amicum, quàm erat illi Apostolica virtutis excellentia similis; tum quod fore se illi speraret comitem, in fines vltimos Orientis, sed contra quàm certo crediderat, fefellit eum spes, Christianæ rei nimium intererat Goæ Indiarum vrbe primaria hominem versari tot Dei donis peculiaribus absolutum; & nostræ priuatim Præsidem, qui Societatem, æmulatione sui sanctè; sapienter sua prudentia regeret, ob hæc illum (quod libro proximò dictum est) Goæ Collegio Rectorem præfecit Xauerius, & suas Prouincialis vices tenere per Indiam iussit: quæ dum ad Ignatium scriberet, lineis duabus contexuit amplissimam hominis excellentis commendationem. [Rectorem ait, huius Collegij P. Gasparem Berzeum constitui, virtute insignem, cœli opibus cumulatam, verbi Dei Præconem eximium, & ciuitati vniuersæ, ac nostris gratissimum] ita vrbs vnus angustiis vastos illos coactus

26.
Nostrorum
virtutem
quam mirè
promouet.

contrahere spiritus quibus incitabatur ad longe vastiora, perinde illic eos exeruit, vt si omnem Goæ haberet Iaponiam, & Sinas: verum procurandæ ciuium saluti haud se tantopere immergebat, vt rectæ nostrorum gubernationi parte vlla deesset. Omnes statim à Xauerij discessu Pasca inceunte dies quadraginta meditationibus sacris exercuit, interiecta deprimendi sui, vario domandique vsu inter singulas meditandi horas, quo paratior ascendente in cælum Christo vota repeterent, deoque arctius, & Societati iungerentur. Huic votorum instaurationi, horarum duarum sermone prolusit, de beneficioj vocationis, pro magnitudine æstimando, de illius scopo, & necessariis ad illum virtutis & literarum præsiidiis. Cumque huius secessus prolixitas eorum animos non iucundè minus quam vtiliter affecisset, indulgit, vt in sextum mensẽ illum producerent, seposita interim omni de literis cogitatione. Quibus festo S. Hieronymi resumendis, cum Societatis nondum essent vulgatæ constitutiones, hunc suis dièi ordinem descripsit, vt horas studio septem darent, duas & sesqui meditationi, præter destinata spatia rei sacræ, & examinibus conscientiaë duobus, piis colloquiis à prandio mediam laxandi animi titulo; tantumdem aliquid audiendo de Christi vita & beneficiis quod narrabat: ter demum quaque hebdomada, de aliqua virtute religiosæ professioni maximè congrua, quod diserebat apud illos per vnã aut alteram horam.

27.
Berzeus quã
potens di-
cendo.

Porro nihil æquè ad bonum animorum illi procedebat, vt præconium verbi Dei ad populum, in quo vim planè apostolicam spirabat; diuersis per hebdomadam locis diuersi argumenti conciones habebat quatuordecim & plures; timebaturque de numero illo ne quid remitteret; tantum aberat vt tæderet eundem toties audire. Fuit quando hiems eluvionibus imbrium præter morem effusa, impeditos fecerat ad templum aditus, idcirco è pulpito auditoribus edixit, dum cælum quiesceret, se concionibus parsurum vt eorum incommodo parceret, sed extitit populi vna vox deprecantis ne faceret, nec esset de ipsis sollicitus, venturos enim se, etsi solum in pluvias corrueret cælum, & vero dicebatur vulgo; supicionem de se facere mali Christiani qui Berzei concionibus non adesset. Nec erat dicentis oratio ex disertis ingenij, naturæ sponte manans facundia; nec è contrario, arte, & studio curiosius adornata, oblectare animorum fastidia promptior, quàm teporem, & frigus accendere. Depromebat illam pectus Deo plenum, ex Euangelij haustam libro & Christi morientis. Nam cum vigilatas contemplando noctes æternis fidei effatis altè animo imprimendis traduxisset, plus satis deinde horæ dimidium illi erat, vt in concionem illa digereret. Quanquam etiam non negarim, fuisse ad dicendum egregiè natum, nec enim refugit gratia, naturæ vti famulatu. Sed nõrvum omnem roburque suadentis ex interiori profectum spiritu, vnãque ambiens audientium salutem, dictis concolor vita vehementer augebat, sequebanturque inde non ij modo quibus nihil citius arefcit lacrimarum

motus

motus eo dicente perpetui, sed mutationes morum firmæ, ac stables, nec raro valde mirabiles. Feminarum ornatus, in luxum immanem increuerat, eique consequens ostentatio sui sacris in ædibus velut prostibulis, vbi grandi cum offensione necebantur oculis amores in adulteria defuturi, at is omnem illam petulantia debacchantis scenam, tam musculofo brachio euertit, vt ne digitum quidem annulo coronare vlla femina auderet, multo minus caput stemmate vnionum, quædam vero mundum muliebrem, thesauro æqualem non minimo, diligenter collectum, fundando cœnobio addixit, vbi cum eiusdē propositij lociis, Deo extra seculum feriret. Multæ virgines, aliæ viduæ castimoniam suam vovo perpetuo consecrarunt: eæ in templis orando assiduæ, nisi sub vesperum ex iis non abibant, & voluntarias pœnas consecrabantur tam cupide, vt confessariis negotij plurimum fieret, ad eas continendas intra fines mediocritatis. Sic viris vnâ libidinis fomitem, & materiam abstulit Berzeus; quorum multi vxores in Lusitania cum haberent, Goæ concubinam, adulterio fidem matrimonij calcabant, ac primùm quidem in istiusmodi feminis ab illo, frustra conteri labor videbatur, sed fortunante conatus Deo, labori quæstus aded respondit, vt earum ad centum, honestati & pœnitentiæ redderet, taceo ludendi, peierandi, iactandi verba in Deum sacrilega, eiusque generis sexcenta improbitatis publicæ crimina, radicibus evulsa; ex eo quod subdō coniectura fiat de cæteris, tam multos, præsertim Christianos, furente illic lucrorum rabie in mutua odia, factiones, lites, homicidia commissos, fuisse ab eo confociatos fida pace, vt semestri tantum à curioso inuestigatore censi sint quingenti supra mille: in quo lepida fuit tabellionis capitalium querela apud supremum Cognitorem; suum illud munus, antea lucrosum; sibi & aliis quatuor, eiusdem officij lociis in nihilum redigi, Patrum id culpa euenire: ante horum aduentum indigenarum rixis, & controuersis, ad tribunal capituli deferri solitis, cum ægrè omnes sufficerent scribæ, duos fere nunc esse eosque superuacaneos, & bonam diei partem otiosi, nisi res ad pristinum redirent, litesque desinerent Patrum industria componi, iis esse pariter, aut vrbe aut officio cedendum. Ad hoc Berzeus ciuitatem in regiones diuiserat suam Patribus qui domi erant singulis assignarat, eique præterea inuigilare certum eorum iubebat numerum quos diuinis rebus imbuerat. Ab his sagaci pietate inuestigabatur de moribus, cuiusque, ac scubi deprehenderetur concubinarius; vindictam moliens, aut alio scelere irretitus, eius & nomen, & domus notabatur, & deferrebat ad Patrem regionis illius curatorem, qui Berzei consilio, & ope in emendationem incumberet.

Sed vnum aut alterum inter tot istas animorum commutationes illustrius eminet. Primum famosi necromantis, qui clusum amuleto quodam circumferebat pessimum genium & colloquebatur cum eo Græcè, ac Latine quod nunquam didicerat, vitamque illam sacrilegam annos iam egerat viginti. Hunc ad vocem Berzei è suggestu dicentis repente

28.

Conuers, insignes, & institutio piorum operum.

penite

pente diuina bonitas perculit; artis suæ damnaræ codices ad Berzeum
 defert, cum toto figurarum, & cantuum quem continebant paratu
 diabolico, flammis absumendum; scelera omnia confessione apud il-
 lum integra expiat, moresque deinceps induit consentaneos execra-
 tioni, & pœnitentiæ criminum in quibus tamdiu iacuerat. Quæstus
 fuit nihilo minoris pœnitentia senis octogenarij, qui nunquam nisi
 sacrilegè peccata confessus fuerat; etsi non inuenio scriptis consigna-
 tum, quo pacto illum pater ad Christianam mentem reduxerit. Sed
 lego de alio, quem cacodæmonis, vt ita dicam manu ad Berzei pedes,
 Deus reluctantem protraxit. Vitabat illum peste peius, quod vellet suo
 in luto & stercore harere, nec ferret monita, suas turpitudines obiur-
 gantis. Noctè igitur decumbentis, & probè vigilis, fauces manus oc-
 culta inuadit, premitque proxima elidenti, summo tamen, & mentis,
 & vocis conatu Dei matrem implorat, vtque animæ bono, non exitio
 corporis immissa in illum fuerat illa manus, laxari gulam sentit dolore
 tamen in faucibus reside; metuque in mente terribili; dictante confi-
 cientia, dæmonem aliquem mortis illius moras non ferentem, abrum-
 pere illam præfocando tentasse, vt secum animam æternis ignibus se-
 peliret, in hac cogitatione cum indormisceret, en adest in somnis Ber-
 zeus, quærit ex eo placidè, vnde faucium dolor & causæ velut iam
 conscius, responsione ommissa subridens accedit; cruce gulam signat,
 & dolorem abstergit, quem expèrgefactus miser aduertit vanuisse: sed
 mente recolens quanta contentione, quàm semper irrita egisset Pater,
 vt se in aliquam salutis suæ cogitationem adduceret, non temere cre-
 didit hæc sibi visa ipsius precibus procurata quare summo manè ad il-
 lius procurrit genua, actisque ex animo gratiis, anteaquam vitam con-
 fessione seria apud illum deponit. Hic de Berzei laboribus, peculiaris ma-
 nipulus; subiicio alios publico communes, supplicationes quatuor die-
 bus hebdomadæ totidem addixit: prodibat ex nostro S. Pauli templo
 supplicantium agmen per vrbs vicis, centum fere præbant sodales,
 aspera sui flagellatione, priuata dum student pietati, alienam mone-
 ntes, sequebantur ad tria millia ciuium: ducebant pompam om-
 nem pueri orphani. Horum vnus priusquam templo exiretur, pia de
 Christi doloribus allocutione, in partem illorum aliquam omnes inui-
 tabat, vt eum in Caluariam assertati, comites illi essent in Beatum cœ-
 li Oliuetum. Quæ adhortatio pueri, non erat recitatio dictatorum, ex
 alieno prompta stylo & sensu; Sed proprio, & simplici quidem, at emol-
 liendis animis valdè idoneo. Berzeus enim, complures tum sua, tum
 nostrorum opera collectos pueros Paulo Camerti docendos tradiderat
 erant Lusitanis, & Indis parentibus nati, educabantur ea morum inte-
 gritate, & inuocentia vt obseruarentur in vrbe pro angelis. Hoc inter
 alia habebant pensæ, vt quos temerè iurantes audissent arguerent,
 pulcro sanè Berzei inuento ad inueteratam effuse iurandi consuetudi-
 nem extirpandam, arguebantque tam constanter, vt nemo non illos
 placidè

placide sustineret, accidit ut ex eis vnus conspicatus ludentes audierit alterum, fallente alea, proiecta deierare, & dicta in cœlum maledica iacere: Hic puer hominem fidenter aggredi, metu Dei tam indignè offensi perstringere, inculcare delicti grauitatem: is vero seu vellet amouere à se molestiam, siue puerum experiri, pugillum ipsi aureæ monetæ porrigit, iubens cum eo bene ambulare, nec in posterum sibi vnquam obstrepere, cui puer vultu retorto abnuens, indignatusque se illa tentari esca, respondit quicquid is, quicquid auri mundus possideret, tanti sibi vnquam non fore, ut ab corrigenda linguæ illius impietate desineret quoad atrocibus in Deum iniuriis eam abstineret. Comitabantur iidem cum Patribus, capite damnatos, cum ad supplicium ducerentur; nosocomio ministrabant ædibus nostris contiguo; festis diuini officij canebant Psalmos, ad hoc nostrum vnus peritiam exculsi, licet vero illorum numerus ad nonaginta esset, sed erat eorum pars minima qui adiungi ad eos flagitabant, ac ni forent loci angustiis, aut alia de causa exclusi, nullus Goæ vsquam vlla etiam diuitum, & nobilium in domo resedisset puer, cunctis tam gratum contubernium à Berzeo, enixè, flendoque poscentibus, & obstinantibus non moturos se Collegio pedè, nisi se adscriptos reliquis viderent, quod cum euincere non valerent; eorum saltem inducebant cultum; talarem scilicet candidam, cruce ad pectus insignem purpurea, gaudebantque se aliis comites addere, cum procedebatur ad solita munera publicæ pietatis. Fuerat Berzeo animus orbos parentibus in seminarium cogere duorum, & septuaginta, pro numero discipulorum Christi, apprimèque diuina edoctos, adhibere ad campum Indiæ suis sudoribus irrigandum. Sodalitas quoque ab eo fundata est ad honorandam memoriam virginum vndecim millium (harum enim vnus venerandum caput Goam S. Ignatius miserat) hoc Berzeus altari splendide ornato impositum, multis per biduum concionibus laudauit; seruandas sodalibus explicuit regulas; inuitauit ad dandum inter eos nomen, si qui sibi hanc mentem sentirent diuinitus iniici. Sed tanta illico ad hoc multitudine concursum, ut nullus sat caperet conuenientes locus; primum enim quingenti, & ante omnes prorex; statim vero post bis mille. Nihil fuit Goæ hoc instituto salubrius, quicquid enim potest Christiana præstare caritas leuandis animis, & corporibus opportunum, id suis habebant præscriptum regulis, ex quo tam euidentem consequabatur vtilitas, ut sodalitati mulierum quæ suppar huic esset statuendæ, matrona nobilis, & valdè locuples quicquid habebat in bonis detulerit.

Hic erat Goæ Berzei labor, felix plane & ferax, hic dignus Apostolo ardor; sed exempli vis maior, totam Indiam peruadebat, vbi nostri omnes de illius viuebant moribus; de illius inuentione, industria, imitatione rem Christi gerebant, cum vtilitate non dispari attributarum sibi regionum. Præter quæ viginti qua Sacerdotes, qua nondum studiis

K

perfuu

29.
Morbus, &
mors Berzei.

perfunctos in diuersa legauit futuros praesidio ethnicis conuertendis, & Lusitanorum alendae pietati. Hos inter, Zeilanum in iusulam duo profecti sunt, ad Regem Maurum Christo adiungendum: tres cum classe quam prorex Noronius ducebat contra obsidentes Ormuzium turcas. Nec plures licuit, ne destitutum necessariis iaceret Collegium, si trirremium Praefectis quos flagitauerant concessisset; vsque adeo tamen imminutum est operariis, vt omnium vices supplere aggressus succubuerit oneri; & munus dicendi ad populum, quod multi antea sustinebant, dum solus ipse perferre contendit, accisas iam annis, & laboribus vires, vitamque aded in eo reliquerit. Ex quo enim classis Goa soluit, hoc est Nouembri 1552. diurno ex morbo, valdeque accipiti, eneruis fractusque euaserat, & hinc tandem operosissima agitatione oppressus est, eo procliuius quoddam inuitam naturam, virtute conuulsus erigere, & malum tentans spernendo eludere, ad extrema id auxit. De suprema illius aegrotatione, & consecuta illam morte, nefas putem iis quicquam aptare vel demere, quae a duobus qui aderant grauissimis testibus habemus: ac de morbo quidem P. Ludouicus Froes ad nostros in Lusitaniam, [multa inquit, de classe scribenda suppetere quam Prorex Ormuzium ducit. Multorum precibus, & nobilium & ducum P. Gaspar vrgebatur, vt sibi nostros concederet qui praecedere pugnatos; cumque iis orphanos, qui deierantes corrigerent, & consolarentur infirmos ac saucios. Negari Proregis filio Ferdinandando, & Antonio tam egregie meritis de Societate, P. Antonius Vazius minime potuit, quamuis illo, si alias vnquam P. Gaspar ad conciones plurimum egeret. Consentium numero per tempus iubilaei, quod classe soluente indictum est, aegre quindecim Sacerdotes satisfacere potuissent, amicorum nostrorum plus mille in exercitu conscensuri, perinde nostros tum Patres tum Fratres salutarunt vt si forent de Societate, & habebant reipsa aequae caros, nec futurum sibi ominabantur faustum iter, nisi post faustam P. Gasparis adprecationem. Prorex ipse extra urbem progressus, prius vela facere noluit, quam idem & sibi; & regio vexillo secunda omnia a Deo precaretur. At si P. Magistri Gasparis dum valeret ardor, & tolerantia laborum summam tulit a nobis approbationem; aegrotantis profecto excellens virtus, verecundia nos suffundit. Ob assiduas occupationes & grauissima incommoda, defectus viribus, & stomacho eneruis, cibum absque horrore videre non poterat, multo minus capere, aut tenere, quare debilitatus ultra modum, propeque confectus est; accedente praesertim laxatorum viscerum dolore peracerbo: haec me plane tam sana valetudo, morti proximum stantisset; is ne quidem in lecto iacere, nec eundo, agendo, querendo etiam temperare, nam pro se fieri sumptum querebatur, quod ouis scilicet quae illi dabatur ramentum sacchari inderetur, sic nihilominus affectus, ternas dominicis & festis habebat conciones, vnam in templo Episcopi, statimque alteram in nostro, horis serotinis tertiam, die Mar-

tis domi; Mercurij ad sodales misericordiæ; veneris ad sodales à Pœni-
 tentia: diei reliquum, domesticis curis tribuebat, confessionibus, & vario
 alienæ salutis auxilio.] huc vsque Froez epistola. Tamen si vero ab ægri-
 tudine hac priori meliuscule tandem habuerit, sedatis saltem quibus
 torquebatur doloribus, sed afflicta diu fractaque natura dum nouis
 semper se vexat laboribus, recidiuam post aliquot menses valetudinem
 eluctari, nullis remediis potuit. Octobri ait P. Arias Brandanus, domi-
 nico die, & mensis octauo proposuerat illud Euangelij è suggestu *assi-*
milarum est regnum caelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum
seruis suis. incipiebatque explicare, cum repente se linqui animosentens,
 defectionem subitam virium apud auditorium excusauit professus non
 posse pergere; moxque intra suggestum concidit; quæ res obstupefa-
 ctos casu inopino, pro incredibili erga ipsum affectu, grauiter commo-
 uit vniuersos, recepto tamen vtcumque spiritu, domum se suis pedibus
 retulit, valdeque alacer, & crecto in cœlum animo diei exegit reliqua:
 verum postridiè, ardentissima ex febris decubuit, quæ voracitate per-
 tinaci, die illum duodecimo confecit. Antea disertè à medicis de peri-
 culoso articulo monitus, omnem diligentiam collegit ad profectiorem
 illam adornandam. Fratrem nostrum Alexium Diaz iussit Bazainum
 leucas vltra septuaginta excurrere, ad accersendum Melchiorem Nun-
 nium, sibi certo iam iter ad æternitatem ineunti, successurum in nostro
 gubernatione. Vetat mœtor distinctius scribere quæ in illo digna
 notatu vidimus vsque dum vltimum spiraret halitum; ex iis solum ad-
 uerti, patientiæ, & humilitatis, quanto esset nobis opus viatico: illum
 enim medici alius aliis discruciant remediis, & ferè inanibus; sed hæc
 summus malorum nostrorum medicus auterterat patientiæ veræ re-
 medio, qua sic admittebat, perferebatque omnia, tacitus & silens, vt
 se foret columba, & agnus sine voce. Hoc vnum à nobis petiit, aditus
 importunos secularium amicorum ab se tunc temporis defendi. Quare
 præter paucos, singularibus ab eo profectibus diuina edoctos, exclu-
 debantur aliorum salutationes; sed nec illi nisi ex limine, nutuque &
 oculis eum salutabant, ac ne id quidem sine multis lachrimis, & sin-
 gultu. Visendi ad illum gratia venere Patres S. Dominici atque ipse
 Prorex, qui ad seruandam illi vitam anxie remedia omnia exquirebat.
 Nocte lucalia præcedenti viuis cessit; manè concurritur ad eum spe-
 ctandum, priusquam humaretur; conferta multitudine virorum & mu-
 lierum impletur cum odæis templum; fitque tantus omnium ploratus,
 vt si cum eo salutem animi perdidissent; funus nostri duxere Sacerdo-
 tes & fratres, cum, pueris seminarij alumnis; inde Patres S. Dominici
 & S. Francis; ad eius conspectum, ingens populi cum fletu clamor
 Patrem suum appellantium; sed ingressu in templum ij turbæ fluctus
 ad videndum, & ea comploratio, vt viderentur illum ex efferentium
 manibus rapturi; subuecto igitur supra populi capita feretro, ægre
 tandem, & multo sudore, collocatum est in sacello, & clathris conclu-
 sum.

sum. Hic videns stipatum populum ex S. Dominici ordine non nemo, in procinctu fuit ut encomio funebri, eum de pulpito celebraret, sed diffusus posse fletum suum in vocem cogere, & lugentis populi strepitum vincere, consilio destitit: ritè igitur Deo commendatum, sepulcro mandauimus, & magna perfusi consolatione, nouis in Dei obsequium animis incendi nos sensimus. Biduo post B. Ursulae sacrum diem, cultu solenni peregrinamus, id P. Gaspar, in extremis agens sodalidatis primariis, pompa solita mandarat fieri, factumque ita magnificè ut mirarentur ciues attoniti, pro tristi mœrore quo nos diu premendos putauerant, tantum religiosæ lætitiæ edere.]

30.
De sanctitate
Berzei
Opino.

Quod refert Arias de reuerentia, Goæ post mortem Berzeo exhibita, non fuit, ut mos est paucorum dierum impetus. Multis illic post annis pergebat viri sancti veneratio eadem, & desiderium, idemque amissi veluti recens dolor. Ut autem illis in Indiæ tractibus, nullus post Xauerium, eò famæ Societatis existimationem sustulit quò Berzeus, ita nemo extimulauit acrius ad agendum patienter, & fortiter in procuratione salutis alienæ: nisi enim nostrorum in singulis Berzeum suum infatigabilem nanciscerentur ciues, exprobrari sibi tacitè, virtutem longè illi absimilem quisque cogitabat, & inflammabatur studio imitandi, ut si minus æquare illum posset, loco saltem post illum infimo nequaquam consisteret. Imitatores tamen licet habuerit non paucos, sed cui tantum honoris, & auctoritatis deferret Ormuzium, & Goa prorsus nullum. Crucis instar ducebat prodire extra domum, ob reuerentiam, sibi vndequaue velut sancto impendi solitam. Adgeniculati; libare manus, & vestem osculis; currere ad fenestras videndi gratia, eiusque transeuntis adprecationem inde postulare. Quibus ne rustice, arroganteruè responderet, compellebatur aperto semper incedere capite, statueratque ab se honores huiusmodi apud populum deprecari, sed commoditatis priuatæ curam immodicam veritus, id omisit. Erat enim molestum, & plenum periculi sub Ormuziensi sole immensum ardens, detecto semper procedere capite; scribitque ipsemet sedem à se optatam vbi nemo esset Lusitanus, ne illa perpetuo, sibi sanctimoniam nomine ingeri consueta veneratione discerniaretur. Gubernator Indiæ Georgius Cabralis ad duas eius epistolas, [Accepi, ait, P. Vestra, legique literas, haud minori reuerentia quàm si mihi à S. Paulo aduenissent,] quo illum eodem titulo postea ornauit P. Gonzalus Rodriguez. Goam scribens ad illum vela in Iaponiam explicantem felicem Barnabam illum dixit, qui esset comes huic Paulo futurus, huic vasi electo, Christi nomen, ac fides in orbem vltimam portanti. Et cuius memini Gubernator iisdem literis eum rogat, ut suam potestatem iussaque interponat, vbiicumque opus censuerit, quicquid ipse probasset rarum sibi hoc fore factuque optimum. Nihil Ormuzij à Præfecto, nihil eo in consulto decernebatur à Magistratibus. Fuitque cum illi ararij Regij clauim alteram credere tentarent, sed repudiauit lubricam, & malè

malè suspectam custodiam. Denuntianti è suggestu, siue minando obstinatis, seu quod iam vocatus in Iaponiam esset, Ormuzio se prope diem abiturum, concors! populi respondit clamor, rogans ne faceret, Deum illo abeunte insulam perditurum, quam eius tutelæ & præsentia condonabat. Quod nimium verè ab iis diuinatum, breui res ipsa comprobarunt. Vulgatus Goæ illius obitus, multos qui adhuc pro illo spe aliqua pendebant, extra domos, propeque extra se exciuit magnis per urbem vocibus conclamantes. Amisimus P. Magistrum Gasparem; obiit sanctus Pater, quæ dum multis cum lacrimis, alios etiam acerbo nuntio in luctum fletusque compellebant. Viri denique insignes qui se ab eo in Sinas, in Iaponiam, in martyria, & mortes, adlegi comites optarunt; concursus hominum cum palmis & cantibus transeunti obuiam prodiens, dum Goam rediret, argumenta sunt eius quam in eo reuerentur sanctitatis. Nec multò parcius colebatur ab infidelibus. Saraceni Magnum Francorum Cascigem; & nouum Zachariæ filium Ioannem Bapt. nominabant, nullumque sibi orbe toto præter ditos aiebant habere similem. Et hinc illa item, vt refert, vesania sollicitantium feminatum, vt ex eo sanctos, susciperent liberos; ordo planè ex lasciuia Bracmanum Ethnicorum; & Cascigum Maurorum delirio, qui vbi se credunt longo suimet cruciati eò pertigisse vt deinceps peccare non possint; ruptis honesti, & vercundia habentis, in turpia omnia funduntur, & beatas se putant quæ tunc de illis conceperint. Si quando Mauri exagitarent Christianos, roganti per aliquem è suis pueris Berzeo vexare desinerent, acquiescebant statim. Vltro quin etiam & pannos sericos, & byssum mollissimam quibus indueretur offerebant; nunquam tamen adduci passus est, sibi vt inde filum decerperet; quoad vite ex humeris frustatim deflua persuasus est vilem, & pauperem, paupertatis iure admittere, in quo tanta ab iis æmulatione certatum est, volentibus singulis de suo illam sumi, vt lege alia nunquam inter se quieuerint, nisi suam quisque conferre partem sineretur ad eam vestem coemendam. Noctibus subinde fortuito obuium & solùm incredibile reuerentia salutabant, valdè admirantem, quod ab ijs potius non confoderetur post acerrima in eorum superstitionem ex pulpito dicta, & ardentissimas disputationes. Imo aliquando, stipante numerosissima caterua, & funalibus accensis in fani sui celeberrimi deducto fastigium, arcana sua penitus omnia pro palant, & aliis manum aliis tunicam deosculantibus; maiorem in modum gratulati sunt sibi eius præsentiam; tantum potest etiam apud hostem, vitæ integritas, ad vertendam malignitatem odij, in virtutis admirationem. Quamuis ad hoc item valuit plurimum mirabilitas operum, quibus serui sui Deus merita decorauit. *Comperta nobis sunt miracula euidentissima;* scribit P. Froes, etsi modestià nimium damnosâ abstinerit enarrandis, tùm quod esset in viuis Berzeus, tùm quia se indignum rebatur qui argumentum attingeret tam sacrum, ne sibi, vt ait, eadem ingrueret pœna quæ bestiis, Sinai ra-

dices tangentibus quas videbat Deus lapidibus obrui. Certo tamen constat agrotos duos restituisse ab instanti morte; horum vnus viri nobilissimi filius, cui alterum imputruerat lumen; pro vtroque sacris operatus ita illos sanauit vt die eodem lecto exilirent. Arreptitiam, marito flagitante cum adire non posset, misit ad illam Chirographum suum, breui nominis Dei, & Matris Virginis inscriptum inuocatione, quo vno illam à malo demone liberauit. Agrotos alios, auditis eorum confessionibus vitæ simul huius exemit periculo, & in æternæ fiduciam reduxit. Sed hæc adeò ieiunè, infra etiam illa quæ non suæ, sed suorum fidei concessa significauit ipsemet Berzeus, fortassis melius tacuissent ne existimentur, sola esse & miraculorum eius summa.

31.
Comparatio
Berzei cum
Xauerio.

Vixit annos Berzeus duodequadraginta, vt constat ex literis quas de se ipsemet & hac sua ætate, paucis quam obiret mensibus ad Ignatiam dedit. Sed Indis excolendis annos tantummodo sex, & dies sedecim insumpsit: vir plane magnus, & iis doctrinæ, pietatis, & caritatis animosæ partibus excellens quæ operarium absoluunt Apostolis supparem, quem si Deus vitæ donasset longiori, habitura erat in eo India, alterum è Societate apostolum Succidaneum Xauerio, ante mensis decem mortalibus exempto. Et vero id illum peculiariter oblectabat, quod sibi à Deo videretur duci, per calcata sancto suo Patri, ac præceptori vestigia. De quo ipse ad amicos scribens, modumque indicans, quem in iuuandis hominibus teneret; me, inquit, subinde consolatur, quod horum quæ actito nonnulla, in rebus P. Magistri Francisci reperio, cuius tamen indignum me arbitror calceamenti corrigiam soluere; etsi erat ipsi tam similis quam bono magistro bonus discipulus. Nam & se proximis totum dabat, & voto obstrinxerat, nulli se vnquam labori parsurum, quò posset eorum animis aut corporibus prodesse. Neque propterea occupationes tam sedulæ amouebant illum à Deo longius, quin & in media illarum turba, perinde illi ardere facies cernebatur, vt si Deum contempleretur otiosus. Quod de se fateri non dubitat, velut donum sibi cum aliis Euangelij præconibus commune, in conuersiones infidelium distractis; quo nempe in plura dissiparetur magis, hoc se expertum penitius in Deum colligi, cui videlicet in omnibus laborabat vni, & à quo vno acceptam ferebat suam illam agendi faustitatem in procuratione diuinæ gloriæ, hoc vno beatus si Christum cognoscerent, & amarent, qui prius nescissent, & odissent: ad hæc in vexando asperius corpore nihil admodum fuit ab Xauerio diuersus; somni breuitas, vna in diem refectio, triduana sæpe ieiunia, vestitus quem ethnici, viro tot suspiciendo nominibus, & tanto stupebant esse, mendicis viliores. In alios vero lenitas, & miseratio, & tam pie solers, & amabiliter industria caritas ad fingendam ex aliena imbecillitate familiarem consuetudinem, vix vt cum villo ageret peccatore, quem Deo non lucrifaceret. Ac si probasset Ignatius, Brachmanum, & Iogorum cultu percursurus erat ethnicos illarum regionum vt eos vestium similitudine, & asperitatis, quam in iis

vnice

unicè suspiciunt, & colunt, conciliaret legi Christianæ. Iam illa de se ab iectissima existimatio, peræque ut in Xauerio quicquid in se aut boni agnosceret, aut operaretur in aliis, fratrum suorum orationi ac meritis deberi statuebat. Non possum (ait nostros per literas in Lusitaniam alloquens) Deum satis laudare, nutu tam paterno, & prouido, omnia dispensantem, quod tantorum me reum scelerum, in hanc nihilominus Societatem sanctam cooptrauit, vbi mei me magis quotidie pudet, spectantem atque audientem fratrum meorum affinem Angelis virtutem, & operam, quibus incitor vehementer, ad excutiendum vitiorum meorum quo implicor cœnum, & quo tanquam bufo lutulentus miserè nutrior. Nisi precum vestrarum fiducia niterer, quas esse pro me apud Deum assiduas arbitror, ad ea profecto nunquam animum adiecissẽm, quæ per me abiectum Societatis abortiuum, dignatur Deus perficere. Demum ne longius virtutum vtriusque comparatio procedat; Berzeo, uti Xauerio, laborum tunc delatum est præmium, cum in proximo esset ad illos integrandos. Paranti ad Sinas ingressum Xauerio, è vita exitus superuenit; & Berzeo similiter comœtum in Æthiopiam præstolanti, ut Patri optimo, & magistro colendum relinqueret Orientem. Qua de re literas ad Imperatorem Æthiopum scripserat, spondens fore ut illi compertos faceret errores quibus ipse cum suis falleretur, scripserat & ad Lusitanos de hac facultate sibi obtinenda; certum Simoni Roderico Sacrorum promiserat numerum, si hanc ab Ignatio impetraret, ipsique Ignatio si eam concederet. Nec vero illam negauit Ignatius, etsi enim Goæ, maiori animorum compendio hæere videbatur, at enim à Deo si accerseretur in Æthiopiam, nec eo anno Patriarcham illuc censuisset Rex Lusitanæ debere proficisci, hanc ei liberam potestatem Ignatius fecerat. Quod si ut votis omnibus ambiebat adscitus fuisset ab Xauerio socius ad subiiciendum cruce Orientem, mira quædam versabat animo, de quibus spes suas, præmaturas, sed summas, & ardentes significabat Ignatio; nimirum se Christum Iaponiæ, ac Sinis illaturum, iis Christo iam partis, transgressurum in Tartariam maiorem; inde remeaturum in Europam, adductisque in eo regressu ad Ecclesiam infidelibus illorum tractuum, præsto se Romæ ad illius pedes adfuturum, votis quidem expectationis, & confidentiæ ultra modum projectis, verum apud illos qui non norunt (ut norat ipse atque Xauerius, iisdem fere verbis, eadem apud Ignatium professus) velle nos iure omnia quæcumque vult Deus; hoc est ne posse quidem nos I E S V M quod ait Apostolus digne à nobis nominari, & sola nostra tenuitate fretos, at si nobis uti Deo placuerit; nihil esse tam arduum ac tantum, quin possit à nobis superari, & confici: sed hos diuinorum ignium heroos sensus nisi in animis excellentissimæ virtutis, & Apostolicæ sanctitatis minimè deprehendas, qui ex Xauerij præscripto, omnem à se mortalis cuiusuis, & debilitatis suæ expulerint metum, mortisque adeo ipsius; imo quibus mors ipsa in voto sit. Cuiusmodi

Berzeo

Berzeo inerat comparatio magnæ mentis ad martyrium tam feruens, vt loqui de re alia nesciret, nisi de morte pro Christo oppetenda, aut vita in summis, animarum causa, colluctationibus relinquenda quare lapidibus sæpius ab Saracenis appetitus, haud quicquam propterea ablitit, solus inter alios de religione disputare; vel Iudæorum mensis accumbere, quanquam veneficij suspectis; vel ad consueta opera exire, etsi sole Ormuzij, quàm torrente sub zona nocentiùs, medios dies inflammante, & dehortantibus ab eo Lusitanis sic respondit, vt si hæc foret ab æstu, quo ardebat maiori, refrigeratio; valetudinis, & virium prodigus, decem operarum æquabat vices; labori nouo præcedens initium dabat, virtute semper tam actiuosa, & viuida velut ipse acquiesceret labori, quiete laboriose vexaretur. Quod eius manifestum fit ex Epistolis, Apostolicum planè virum spirantibus, quas hic integras reddi, si munus historiæ non veraret, spectarem germanam iconem ipsius absolutissimæ virtutis delineatam ab ipso met nihil minus cogitante. Claudam tamen de illo quæcumque memorauit, vnus ex literis particula, Cominbricam ad nostros scribentis. [Quàm diuersa, inquit, vobis istic à nobis peregrinandi forma! sunt plane iucundæ peregrinationes vestræ, mense vno clauduntur, diuersariis leuantur Xenodochiorum, & lectulis; esto immundis, sed aliquid somni præsentibus; recreantur dulci impatientia fratres carissimos reuiscendi, qui vos in reditu gratulabundi accipiunt, suoque vel solo aspectu suauissimè reficiunt. Hic tricliniis, lectis, carorum salutationibus, complexu, omnibus denique caremus. Vobis quidem, sat scio, in perpetuum orbatus viuo, & consuetudinis vestræ suauissimo congressu, cuius nunc demum agnosco pretium cum nisi & serò, & frustra id possum cupere. Verumtamen in solitudine hac mea, tantum mihi assumo animorum, vt neque me Ormuziensis æstus interdum sternat violentia; nec frangant noctes operosissimæ; ac minentur licet indigenæ futurum si pergam, vt vitam breui hæc assiduitas extinguat (nam etiam noctes audiendis confessionibus tribuo, & magnas habeo gratias, si tres ad quietem de illis horas demam;) haud propterea labori parco. Hic in summa verfor omnium egestate, corporis, animi, victus, & horarum, quarum etiam momenta desidero. Vobis ad pensa diuini officij recitandi, ad contemplationem cælestium, & curandum necessariis corpus, tempus suppetit opportunum. Hic nisi Deo & proximo nihil mihi temporis suppetit. Prætare quod vellem non valeo; meam tamen in Cruce omnem depositam habeo, hac meam salutem fulcio, & debilitatem mihi congenitam Christi robore stabilio. Vnus meos omnes amores possidet, hunc sponsum imitatus, myrrhæ fasciculum sinu gesto, quis enim me ab Christi amore diuidat? Ne vos meæ quas dico, dicturusque sum molestiæ terrent; nam etsi sum Christi gregarius, & imbecillus miles, pauca mihi & leues videntur, ad eas quas aueo pro illo perpeti apud vos animum distrahunt occupationes; apud nos colligunt; nostrum enim agere ac pati,

pati, Deum pro scopo solum habet: afflictationes hominum, & fauorem; contumelias, & honorem; mœtorem animi & quietem promiscuè habeo; hic ego adoratione reuerenti, alibi lapidatione, crucibus illic excipior. Vobis istic abundant lacrimæ, sanctæque animi voluptates, quas si quis interdum exarefaciat cœli squalor, mœsti, per vicos, & plateas, & in lectulo per noctem, demum vbicumque vobis perierit, quem diligit anima vestra, requiritis; at hic soli deserti siccitas maxima, riuos nobis perennes fundit consolationum. Si vos fratres mei! desideria incendunt Indicæ expeditionis, copiosum parate virtutis viaticum; erit enim profecto itineri tantò pernecessarium. Stabilite animum humilitate solida, obediētia, paupertate castimonia, Dei & proximi amore. Regnant enim his in locis hæc dotes animorum, Inducit nos sancta humilitas in Dei, nostrique notitiam; asserit in veram libertatem obedientiæ seruitus; magna sunt paupertatis diuitiæ, nam præter pauperem quis diues, & nihil cupientem? è contrariò quis egens, nisi diues cui nihil sufficit, speculum vero est Castitas, in quo reflexa Dei imago cernitur, & in iis quæ condidit, eius bonitas diligitur: multitudinem denique peccatorum operit caritas stola diuinæ maiestatis.]

Iam noua hic mihi latifundia se pandunt, colonorum præstantium strenuis manibus versata, libri subsequenti illustre argumentum, Christianæ rei, & Societatis nostræ in Mōluco successus egregios complectens. Priusquam tamen Indias desero, memorandi sunt mihi post Berzeum pauci quidam posteritatis fama digniores, qui ad beata laborum præmia illum præuenterunt. In primis vero Melchior Gonzales Lusitanus, Christi vineæ cultor indefessus, de Bazaini Ecclesiis, & atinentibus illuc Salfetanis laudem promeritus singularem. Societati Conimbricæ anno quadragesimo sexto supra sesquimillesimum adiunctus, die mensis Aprilis vigesimo quinto, mox Indiam petere iussus est tyrocinio vix dām absoluto, & quod eius virtutis indicium est non leue, præesse focis, qui naui eadem vehabantur, inter quos magnus Dei seruus, de quo nos hæctenus, Berzeus. Goam applicuit Septemb. tertio anno 1546. & sub aliquantulum quietis ab Xauerio mittitur Bazainum, nostrorum illic Recturus Collegium, & Christianorum Pater, Ethnicorum Magister futurus. Stationem illam perpetuo tenuit, & quamuis inde Goam reuocatus, vt renauigaret in Europam, & de rebus Indorum Christianis certiore factum Ignatium permoueret ad quamplurimos illuc secum remittendos, sed hæsit tamen Bazaini; religioni enim duxit Antonius Gomezius, qui eum acciuerat, tam solerti Euangelij ministro Indiam priuare, naui quam conscenderat eductum, Bazaino & assuetæ operæ reddidit. Quanto illic animarum bono rem Christi procurarit, Bazaini, & Tanæ arcibus Præfecti suo illius ingenti præconio Goam perscripsere. Excurrebat inde in Prouincias confines, simulachrorum cultoribus habitatas, & semper lætos ex iis manipulos reportabat, hoc est quadringentos & plures, in Christi horrea, sin-

32.

Mors P.
Melchior
Gonzalez.

L

gulis

gulis excursionibus collectos, quos tam sollicita expoliebat manu, & prospera, ut aduectis illuc ex Europa Christianis, imitationi simul, & rubori essent. Et hic illi recens ad fidem conuersorum late fufus, innocentiae bonus odor, multos lucratus est, quos, etsi non audierant praedicantem, documenta virtutum domuerunt quas in eius alumnis mirabantur. Acto Bazaini summos inter labores triennio obiit. Continuus erat conciliandis Lusitanorum diffidiis, ethnicis Baptizandis; seminarij adolescentulis fidei doctrina, morumque informandis, quos e vicinis regionibus coactos, alebat publica liberalitate; molliendis ad penitentiam perditae vitae hominibus, & verbo Dei fidelibus iuxta, & ethnicis praedicando, quorum sibi linguam incredibili molestia fecerat expeditam. Veneno sublatu creditur à Mauris aut ethnicis mixto, sectarum suarum vituris damna quas eius opera cernebant quotidie minui. In extremis agentem offendit Berzeus cum Goam Ormuzio rediisset, anni 1551. Octobri exeunte, lugensque iacturam quam viri tanti mors nouae illi Ecclesiae inferebat, Ministrum Euangelij fidelem vineae Domini fidelem operarium appellauit. Qui sequuntur deinceps quatuor, ora Piscaria nobis eripuit; vnum quidem barbarorum ferro, perperfectionibus alios intolerabilium ærumnarum, quibus soli eius infelix malignitas cultorum sudoribus respondit.

83
P. Pauli Val-
lei.

Prima fors Paulum Valleum sibi legit, ob hoc praeter alia memorandum quod eum Xauerius perfectae virtutis hominem vocauit, ad illum quae spectant caetera ferme ignorantur exceptis periculis, & cruciatibus quos sua illi peperit caritas: cum enim Patres colendam sibi partem Piscariae, suam quisque sumpissent, & magna degerent locorum intercapedine seiuncti, quaecumque ab iis praclare gerebantur, illic in obscuro vbi nata erant, iacebant sepulta. Valleus saepe ab infidelibus ad necem fustibus caesus est. Dum concionatur ad Parauos quorum apprimè callebat linguam, irruptione subita Badagorum deprehensus, captus, catena vinculus in montes abductus est, vbi multis vexatus iniuriis mensem vnum transegit orizae in diem demenso quantus est pugni captus, & frigidae Siphos, quibus non tam sustineretur vita; quam arceretur mors. Quam certe diu differre non poterat, nisi Christiani quos erudierat. cõmuni consilio armati, occulta in fines Badagarum incursione inde illum tulissent; qua nihilominus ex fuga parum abfuit quin mortem incurreret. Receptis Badagae ex improvisa trepidatione animis, multitudi tumultuaria, hostem pia alacrem praeda, ipso in littore allequantur, stragem edituri admodum cruentam nisi piscatoriis lembis quos illic reliquerat, Patrem secum vna eripuiset exitio, frementibus in terra barbaris, & procul sagittas mittentibus. Verum ita prostratis viribus, & valetudine, illorum e manibus ereptus est Valleus, ut Punicali trium mensium Febri, dissenteria superueniens cum e viuis abstulerit Martij 4. anni 1552. P. Paulus Valleus (inquit Ludonicus Froes ad nostros in Europam) e sancto vestro Collegio missus in Indiam P. Henrico Henri

Henriche laborum socius ad Cornu Comorinum, quadriennio toto fuit post grauiſſimas verberum famis, & ſitis moleſtias, velut tuſionibus duris elaboratus lapis, cœleſtis Ieruſalem vt ſperamus ædificio eſt aptatus. Obit diuinæ voluntati libentiſſime acquieſcens ſed cupidiffimus acerbiora pro illo perferendi.

De F. Alexio Maldeira idcirco ſolum meminero nē facti eximij iuſta laus excidat, quo ſuæ ardorem caritatis, & nixam Deo fiduciam luculenter probauit, cœtera præclaras quas de ſe dabat expectationes præſtare non potuit, vnius biennij labore aſſiduo extinctus. Sed Goa Comorinum pedes, inſiſtere ſolitus vbicumque in infidelium circulos incidiffet, annunciabat illis diuina myſteria nunquam ſine animæ alicuius, aut conuitorum, copioſo, aut meriti ſaltem compendio. Batecalæ igitur, frequentiffimo inter Onor & Bendor oppido, leucis Goa quatuor & viginti: dum ſubitaria concione turbam remoratur ethnicorum, mortuum efferentem, (qua mente ignotum,) ſed conſenſione vna interpellatur ab ethnicis, diuque iam audito conditio ponitur, paratos ſe ad Chriſti laaacrum, & quam deprædicabat legem, ſi luſcitacione illius mortui, dicta confirmaffet; ſin autem abiret in malam rem, nec vltra tempus, & verba perderet. Conditionem arripuit frater, aggreſſurusque rem ex templo ad feretrum vertit; cū metu propoſiti euentus quo teneri ſe ad promiſſa, impij & mendaces ethnici nolebant, circumſpectare inuicem, ſtupere attoniti, ſenſimque ſinguli ſilentio abire. Rogatus deinde Alexius, ſi ſtarent infideles conditioni propoſitæ, quid eſſet facturus? nihil cunctatus reſpondit ſe Chriſti nomine, Mortuo imperaturum vt ſurgeret, nec dubitare ſe quin excitaturus hunc fuiſſet Deus. Deinde Coulanicum P. Lanciloto laboribus exhaustus inmodicis, oppreſſus eſt lethali aſthmate an. 1553. cum eſſet non pridem admiſſus in Societatem, & quidem magnis emptam incommodis in miniſterio noſtrorum quibuſcum in Indiam nauigauit Societatem illic petiturus, quam non impetrabat in Luſitania. Conſpicati parentes adoleſcentis conſilium, poſtquā ſuadendo & rogando nihil agant ad euerendū illius propoſitum, reſtitanti pallium detraherent, rati nobilem iuuenem, & Ludouici Principis aulicum, domi neceſſario hæſurum dum ſoluiffet claſſis, & abſterritum iri pudore hominum ne Vlyſſipone palam prodiret thoracatus. At is è contrario abiectis etiam calcis nudipes lætus incedere, commeatum viatici, vt mos eſt nauim conſcenſuris, ipſemet in nauim, ceruice per urbem comportare, vt cerebro motus ab notis exiſtimatus ſit, aded iuueni animoſo, iudicia hominum, munduſque viluerat Luſis in hunc modum ſuorum conatibus peruenit in Indiam, vbi eius virtus ed quoque itinere facta perſpectior, recluſit illi ingreſſum in Societatem, à quo paſſus repulſam fuerat in Luſitania.

Huius item ſub anni exitum 1553. breuem clauiſit in ora Piſcaria laborum curriculum P. Manuel Morales Luſitanus. Bragantiæ nobili gene-

34
Alexius
Maldeira.

35
De P. Ma-
nuele Mora-
les.

re oriundus; hic dum Conimbricæ dat literis operam ad nos accesserat anno 1543. Francisci Stradæ concionibus incensus, viri dicendo, & agendo potentis. Theologici studij mediam partem confecerat, & cum lociis aliquot quibus ipse in itinere præfisset, iubetur in Indiam proficisci 15; 1. quo tamen anno illuc minime attigisset nisi eius deprecatione certam perniciem Deus ab classe auertisset; altero enim è duplici flexu, quo ad latus Africæ vtrumque, Æquinoctij transmittitur linea, nauim eique foederatas omnino ventus deseruit, succedente infestissima, rædique ingentis malacia, quæ aqua & annona corruptis, erat etiam si foret prolixior homines penitus consumptura. Ergo cum vectoribus Præfectus magnam partem ægroti; Moralem adire, rogare vt ventos à Deo posceret, & suis ad eum precibus exitium præfens auerteret. At is duobus altero ad puppim, ad proram altero erectis altaribus, supplicationem ad ea duxit orborum puerorum, quos ab Lusitania vehibat in Indiam; tertio vix giro altaria flexerant, miserabili cantu misericordiam à Deo, & ab Sanctis opem implorantes, cum ortus à puppi Zephyrus, sensim inualuit, & reuulsas loco suo naues, cursu æquabili Cocinnum perduxit. Prima illie Manuelis cura ad populum dicere, in quo gratissima pollebat facultate, sed tribus (quod in vsu erat) hebdomada quaque concionibus instruendis, præripi sibi meditandi tempus cum ferret ægerrime, quasi aliis consulens sibi ipsi deesset, erectus est animo, Xauerij ex Iaponia regressu, doctusque ab eo sibi non minus fructuosam quam aliis operam ponere: ex quo tantum concepit roboris nihil vt in posterum operis vitarit quod posset alienæ saluti prodesse. Goæ igitur eum Berzeo verbi Dei præconem tandiu egit, dum susciperet ab eo prouinciam, magnis diuinæ gloriæ expectationibus vberem, & si succederet ex voto, Ecclesiæ fines magnopere amplificaturum. Rem gestam ab ouo minutim scribere prætermitto, longum foret, & extra lineas, mortem enarrare luctuosissimam Pareæ Pandaris, Cottæ in Zeilano regis, Lusitanorum peramantis; sororis eius iuuenem filium à Ioanne tertio in possessionem regni missum (regum enim filios in Zeilano, & in Malabare, lex vetat patribus succedere) regno pulsum eundem Madunij armis, fratris defuncti Pareæ minoris, expeditionem Prorogis Alfonfi Noronij validissima cum classe ad restituendum legitimo imperio eiectum regem; debellatum à Noronio ingenti clade Madunium; captam, incensam, dirutam Zeitauazzam, urbem amplissimam, qua se tyrannus leucis nouem intra continentem munitissima tuebatur; quingentos denique Lusitanos, quos ad præsidium pupillo Regi reliquit, præfecto iis Ioanne Anrichez, cui breui, mortuo successit Odoardus Dezza. Quam varietatem tot casuum subsecutum est quod subdo. Goam aduenerat Zeilano ex insula noui Regis legatus, & primarius administer, nobilitate, & sapientia inter suos notus; verum vt alij, tractus eiusdem insulares simulachris addictus. Hic dum Goæ subsistit, sanctitudinæ pellectus Religionis Christianæ, in nostrorum consuetudinem

dinem se dedit, ex quibus amplius de illa cognosceret, tandemque per-
 peeta futilitate suarum superstitionum, Spiritui sancto, & veritati ces-
 sit; lustratusque est Sacro fonte in templo nostri Collegij, post seme-
 stre in Ecclesiæ doctrina institutionem simul, & probationem. Hinc
 proregi Alfonso magna spes, Regem quoque Zeilani ad Christum per-
 ducendi, cuius hic erat minister præcipuus, & amore pater, ex quibus
 denique florentissimæ totius Insulæ putabatur futura conuersio, quare
 adit Prorex super hac re Berzeum, qui pro absente Xaverio nostris in
 India præerat, & petit ex eo qui Euangelium Zeilanensibus nuntiaret.
 Erat Berzeo Manuël Morales apprimè iam notus, & comperta tenebat
 illius merita, paremque arduis quibusvis animum. Ergo illum adiuncto
 in socium F. Antonio Diazio, incunte Octobri eò mittit anno 1552. sub
 discessam Morales cohortationem ad Patres Collegij eorum rogatu ha-
 buit, ardentissimam ut solebat, de vitæ actuosæ, & contemplatricis
 nexu mirabili quem Societas profitetur, iique illum vicissim salubri
 quisque consilio munierunt, ad felicem mandati cœlitus muneris euen-
 tum profuturo. Tenebant in ea Insula Lusitani præter loca quædam
 leuioris momenti, portum & arcem Columbi vrbe oræ illius occidentæ
 post urbem Cottam præcipua: illic Morales præfecti Odoardi
 præstolabatur nutum, quo significaret maturum videri ad conuer-
 sionem Regis curas adiicere. Sed ea maturitas temporis vnde, vnde tar-
 data (nec enim proditur) nunquam satis matura comparuit, visa-
 que pia mens ad hoc Proregi optimo infusa ut dum incumbit conuer-
 sioni barbarorum, suorum salutem prope depositam curaret, stupori
 fuerit audire vitam illic quàm perditam, & peiorem ethnica viuerent
 Europæi, milites, ministri regij, mercatores, quorum est in Zeilano
 summum casæ optimæ seu vulgo cinnanomi commercium. Procul ab
 oculis, & censura proregis, agebant tanquam in orbe altero exleges,
 præter legem vnâ quam sua cuique dictabat libido, nemo illos vs-
 quam publicè de Deo, nemo de Ecclesiæ præceptis alloqui, sed præ-
 criptione quadam apud illos censeret abrogata; nullum festa inter &
 profesta discrimen, nullus feria sexta, & Sabbatho ciborum delectus,
 carnes impudenter & vulgo quotidie, tyrannis erga indigenas auara,
 neglectus diuinorum tantus ut viri ætatis etiam prouectæ orationem
 dominicam ignorarent. Suos itaque conatus, & contentiones admouit
 huc interim Morales dum noui aliquid ad conuersionem illius Regis
 seu dilatam, siue abiectam affulgeret; tribus primis ex concionibus,
 patientiæ dumtaxat suæ pretium tulit, ab auditoribus illud solum quod
 notarunt sacratæ paginæ ab sceleratissimis referri *Peccator cum in pro-
 fundum peccatorum venerit contemnit*. Contemptum inquam, & diſteria.
 Quibus nihilo frigidior effectus, quin eò fidentius Deo nixus, quod
 apud surdum auditorem, vocem suam cernebat in auras vanescere, ma-
 ioribus animis ad concionandum erectus est, ea pertractans argumen-
 ta quibus stupidæ gentis lethargum succuteret, & obtereret saxeam ob-
 durationem.

durationem: sic velificante famuli sui conatibus Deo, euigilare sensim fides emortua, & tenuis radius bonæ lucis auditorij mentes peruadere; quas vt vitæ in melius vertendæ acrioribus stimulis vrgeret, expiandique vnâ pœnitentiæ luitione breuissima, labes eius omnes præteritas, iubileum eundem, in Christi Natalem indixit, quem incredibili prouentu anno præcedenti, Goæ exceptum narrauimus; neque ferax minus exstitit in Zeilano, scribitque de hoc mira quædam Morales ipse, cū magnis ed Deum actionibus gratiarum. Nam exinde illum consentium multitudo à prima luce ad condensam noctem detinere; accedentes flere, suamque lamentari, prope, vt vocabant, necessariam, cæcitatem, vt quibus eatenus enormitatem suorum scelerum exprobrasset nemo, alioqui prorsus haudquaquam in illa proiectè adeo ruituris: piacularem sui flagellationem, nemo non vltro priuatim aut palam subiit; ad hanc flagellorum quem secum tulerat fasciculus passim circum per manus spargebatur; Generali tandem diuinæ synaxeos celebratione iubileo finis impositus pertigitque fructus præstantissimæ operæ ab Christianis ad ipsos Ethnicos, qui Religionis Christianæ formam ac regulam mirati; captique pulchritudine illius ad eam accessere; ac futurum erat vt multo plures aquis salutaribus tingerentur, si præsto adforent à quibus eorum pietas in proposito foueretur, sed veritus Pater, ne post suum discessum reuoluerentur ad priora, nisi paucis baptismum non indulsit, iisque tum flagitantibus enixè, tum constantiæ futuræ pignus præbentibus. Hac ille cautione confinem vrbi Columbo principem lustrauit cum vxore, nepotibus, familia omni eiusque populo, quod robur in principe pestusque par animaduertisset, religioni quam amplectebatur, in se suisque conseruandæ.

Longè ab hac diuersa Diogorum fuit, & Cingatarorum venatio: sunt hi Sacerdotes idolorum in Zeilano, venerationis apud vulgus sanctissimæ, peruersitatis re ipsa per se sceleratissimæ. Prope fana Pagodum habitant, croceo vestitiur, os omne caputque tenuissimo obnubunt velo, nec vlli vnquam aperiunt; luit omnem cum iis industriam Morales, nam vt conspicabantur illum procul, statim alio diffugere, & occultare se dum is præterisset. Duo ex ipsis aliquando coacti ferre consistentem, tam longè fuerunt ab explicanda illi quam sectarentur superstitione, vt ne verbum quidem, aut syllaba abj interpellatis, & humanissimè rogatis excudi valuerit. Ex aliis Columbi ciuibus messem legit per aliquot menses culturæ solerti, & strenuæ non ingratam; post Cottam migravit, leuca inde vna interiorem continenti, & Lusitanæ pariter ditjonis; partim urbem illam sanctis laboribus facturus meliorem, partim honores vitaturus, quos iam Columbi perpetuos, & immoderatos ferre vltius vir sui contemptor non poterat. Sanè vrbi præfectus Odoardus in Lusitaniam reuersus, prædicabat illum non quasi hominem, vt aiebat terrestrem, sed tanquam de cælo angelum, nec alia vsquam nomenclatione vocitabat. Columbo denique illa item ipsum religiose

ligiosæ repulsæ sancta seueritas pepulit, qua videbat offendi multorum pietatem, à quibus ingestas numero grandi pecunias cum repudiaret intactas penitus, dolebant scilicet quod se parum censeret idoneos, à quibus aliquid admitteret. His contentionibus insudans, animo quam neruis robustior, concidit tandem illarum sub onere, & luxata temperie corporis, debilitate summa virium ægrotauit, ob idque à Berzeo reuocatus Goam, vbi tantisper refocillatus est, concionandi resumpsit munus, in quo pergere diu non potuit, nam profluuio sanguinis violento, paucis diebus interijt: porro illinc ipsius obitum quotquot nuntiarunt, illum admirantur, laudantque vt viris inuidendum etiam perfectæ sanctitatis. Ferream qua erat succinctus catenam, in extremis quoque non posuit. Sermo eius omnis, amore cœlestium, accensa cum Deo colloquia, & gratiarum sensus ingens, quod circum tot sibi fratrum numero adstante, comitanteque voris & precibus obiret. Singulis valedixit, suprema verba seorsum singulis reliquit ad stabiliendam in vocationis proposito, & Christi obsequio illorum constantiam, & sacrosanctum Iesu nomen vt mente sic ore assidue versans viuere desuit, anni 1553. Augusto mense, quem vt notant veteres literæ duobus post mensibus secutus est, medioque Octobri occubuit. Berzeo Xauerius in Sinas proficiscens hunc substituerat; ad nostrorum in India regimen; & qui tandem huic successus est Melchiorem Nunnium. Sit hic illi pro laudis Epigraphæ, pars prior epistolæ quam de suis in Zeilano rebus, ad nostros in Entropam scribit vbi sui ipsius demissionem exquisitam, narrandis etiam quæ illic gereret, pulchrè significat. Benedictus Deus inquit, Pater D. N. Iesu Christi, qui consolatur nos misericordia sua grandi, vt possimus quoque inuicem consolari, communicandis mutuo eius donis, & communes illi easque immensas gratias simul exsoluamus. Inter illa quibus dignari me voluit, vnum est quod me ad æternas animi erga illum grati testificationes inuiolatè obstringit mei scilicet immerentis atque inutilis in Societatem Iesu cooptatio. Hoc nomen apud me tantum est, vt si mille mihi sint corpora & animæ totidem, non possim ijs eius obsequio insumendis, partem insolubilis nexus rependere; nam me quibuscumque benignitas afficit, haud purem hæc posse aliunde in me proficisci, nisi ex merito, & precibus fratrum ad quorum Societatem pertineo: sit argumento quoddam indignum, nec muneri parem, in has legit, duxitque nationes, vt emptas sanguine Christi Iesu ad eum animas traherem; ad hoc facultate me donauit diuidendi populis verbi sui, populos vero eius audiendi propensa voluntate; præter innumeras opportunitates, plura promerendi, ferendi, sapiendi, & pœnis pluribus mea expiandi peccata vt iure liceat cum sapiente profiteri. *Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa.*

Antecesserat hos duos sub finem anni sesquimillesimi quinquagesimi secundi, F. Ludouicus Mendesijs qui ferro barbarorum præciso capiti caritatis suæ promeritus est immortalem coronam. Furebat mos atrox inter

36.
De F. Ludouico Mendez.

inter conterminos Piscariæ reges, vendendi licentibus populationes finitimarum debiliū, velut foret hæc deprædatio, seposita quædam regibus venandi potestas, vendebaturque conceptis ad pretij, & prædarum mensuram diplomatibus. His regum muniti literis emptores, pestem conducebant latrocinantium, armatique hunc modo, inde alium, atque alium ex confinibus pagum repente inuadebant, direpto eo, ac dilacerato, in ditionem Regis sui concedebant, diuidebantque cum illo grassationis suæ prædam. Docebat Mendez Christiana mysteria in pago Piscariæ frequenti, cuius incolæ infestis Badagarum incursum pacto tributo redemerant. Sed hic pagus accepta quam dixi prædandi copia, in caput latronum parauit irrumperè à quo fuerat expilatus; ergo incolæ pagum hanc sibi ab latronibus illatam apud Badagas queruntur iniuriam; indignantur Badagæ tributarios suos nulla sui habita ratione pessimè habitos; arma capiunt, & Christianis præfidiariis exscendunt è montibus, latrones occupant securos & incustoditos magnamque de iis stragem edunt. Rex prædationis quam vlciscebantur nundinator cuius facultate suscepta fuerat, ira fremens, inferre Badagis validioribus vindictam non ausus, in Christianos illam vertit, quorum exciti querelis Badagæ latrocinij emptores peremerant. Pagum igitur de media nocte, magno numero, magnis ad necem vocibus ingressi bacchantur in plebem, & primores, promiscua cæde; horum clamor in fugam, & templum alios compellit haud quidem hostilem inhibituos barbariem, sed futuros in Dei manibus ad vtrumque, seu viuere seu mori oporteret. Noctem illam precando Mendez sacra in æde traducens, excipit fugientes, erigit consolatur, vt poscebat, & dabat summi periculi grauitas. Verum hostis, concursu asylum captantes prospiciens, eo conuolat præceps, & multitudinem confertam aggredi veritus, lignorum struem templam cingit, omnes vno incendio perditurus. Hic Mendez pro foribus militi obuiare, rogare, supplex erga Dei domum, erga tot insontes, pueros ferre, feminas, & causæ ignaros quæ vindicabatur, incrudescere ne vellent: quæ dum orat, ferrum precantis faucibus barbarus immergit, eumque deiecit, mox ferro eodem latus fodit, & caput demum palpitantis adhuc & spirantis abscondit. Paucorum quos primus hostium furor obuios habuit pars cæsi, pars saucij. Victores triumphabundi ad Regem suum, Ludouici Mendez rescissum caput ferunt, quartum annum agebat inter Indos, Coualani tres cum P. Lancilloro defudarat; in ora Piscaria quartum; cuius non plus quinque, & viginti diebus in pago vbi occubuit.